

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı

**CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Cemile ALP

Yüksek Lisans Tezi

Giresun

Haziran 2018

**CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Cemile ALP

Giresun Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin İktisat Ana Bilim Dalı
İktisat Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak HazırlanmıŐtır.

Tez DanıŐmanı

Dr. Öğretim Üyesi Burcu YILMAZ ŞAHİN

Giresun

Haziran 2018

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 13.06.2018 tarihli, 901488-35-2018/20 sayılı Enstitü Kurul Kararı ile toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Cemile ALP'in Cinsiyet Eşitsizliğinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği başlıklı tezini incelemiş olup aday 02.07.2018 tarihinde, saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Servet CEYLAN	
Üye	Dr. Öğretim Üyesi Adem KULAÇ	
Üye	Dr. Öğretim Üyesi Burcu YILMAZ ŞAHİN	

ONAY

...../...../2018

Doç. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

TEŐEKKÜR

Tez çalıőmam sũresince hiçbir zaman desteğini, emeğini ve gũler yũzũnũ benden esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Burcu Yılmaz ŞAHİN'e teőekkũrlerimi sunarım. Hayatımın her evresinde yanımda olan canım babam Mihrali ALP'e ve canım annem Zahide ALP'e maddi ve manevi desteklerini koőulsuz Őartsız bana sunduklarından dolayı sonsuz teőekkũr ederim. Hayatımdaki varlıkları ve kattıkları gũzelliklerden dolayı abilerim; Eyũp ALP, Yakup ALP ve Mehmet Şerif ALP'e, ablam Hatice ALP'e ve Kardeőlerim Pınar ALP, Aziz ALP ve Mahmut ALP'e de ayrı ayrı teőekkũr ederim. Tezimi bitirme sũrecimde her daim yanımda ve destekçim olan sevgili arkadaőım Kezban Uzunoğlu'na tũm kalbimle teőekkũr ederim.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘Cinsiyet Eşitsizliğinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi’ adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../...

(Cemile ALP ...)

ÖNSÖZ

Cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin anlaşılması amacıyla yapılan bir çalışmadır. Çalışmada cinsiyet eşitsizliği ile ilgili kavram ve tanımların yanında uluslararası cinsiyet eşitsizliği endekslerine ve raporlara yer verilmektedir. Ayrıca bu çalışmada beşeri sermaye faktörü olarak kadın işgücünün değerlendirilmesi ve büyümeyle ilişkisi de ele alınmaktadır.

Çalışmada; Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının Elektronik Veri Sistemi (EVDS)'den GSYİH (gayrisafi yurtiçi hasıla), KO (kadınların işgücüne katılım oranı) ve GSSSO (gayrisafi sabit sermaye oluşumu) verileri kullanılarak içsel büyüme modeli tahmin edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda cinsiyet eşitsizliğinin büyüme üzerindeki etkisinin olumsuz olduğu diğer bir ifadeyle kadınların işgücüne katılımı arttıkça büyümenin de arttığı sonucuna varılmıştır. Cinsiyet eşitsizlikleri azaltıldığı ölçüde refah seviyesi yükselecektir.

Çalışmanın her aşamasında bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Burcu Yılmaz Şahin'e teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Kadın kimliğinin cinsiyet ayrımı neticesinde ekonomik, politik ve sosyo-kültürel yapı içinde ikincilleştirilmesi cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde değerlendirilir. Cinsiyet eşitsizliği kavramı, temelde kadın ve erkek olmak üzere biyolojik bir ayrımı dile getiren cinsiyetin, toplum içinde dünden bugüne süregelen bakış açısının etkisiyle kadınların hak ve özgürlüklerini tam anlamıyla yaşamamasını inceler.

Kadının işgücü içindeki oranının düşük olmasının altında geleneksel toplum öğretileri yatmaktadır. Toplumda biçilen roller; kadını iş bulma, kariyer yapma ve ev hayatı arasında mecburi seçimler yapmaya itmektir. Kadınların çalışma hayatındaki dezavantajlarının belirlenip kaliteli eğitim ve gerçekçi politikalarla toplumsal bilinç geliştirilerek geleneksel bakış açısının yıkılması gerekir.

Çalışmada yapılan ekonometrik uygulama; kadınların işgücüne katılım oranının artırılmasının GSYİH üzerinde olumlu yönde etki yarattığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Cinsiyet Eşitsizliği, Büyüme, GSYİH.

ABSTRACT

That woman identity is subordinated in economic, political and socio – cultural structure as a result of gender discrimination is evaluated as gender inequality. The gender inequality concept examines that woman cannot use their rights and freedoms completely under the influence of perspective to gender which essentially points to a biological difference from past to today in society.

The reason for that rate of women in labour is low is traditional precepts of society. The roles which are provided in society forces women to choose among finding a job, building a career and domestic life. Traditional perspective needs to be demolished by determining women's disadvantages in business life and developing awareness with high quality education and realistic policies.

The econometric implementation in the study shows that the rise in women's attendance rate to business life makes a positive effect on GDP.

Key Words: Gender, Gender Inequality, Growth, GDP.

İÇİNDEKİLER

Onay sayfası.....	I
Önsöz.....	IV
Özet.....	V
Abstract.....	VI
İçindekiler.....	VII
Kısaltmalar.....	XI
Tablolar ve Grafikler.....	XIII
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ve İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. Cinsiyet Eşitsizliği Üzerine Kavramsal Açıklamalar.....	3
1.2. Cinsiyet Eşitsizliğinin Ölçülmesinde Kullanılan Endeksler.....	7
1.2.1. Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi.....	8
1.2.2. Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Gap Index).....	9
1.2.3. Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (Gender-Related Development Index- GDI)	10
1.2.4. Cinsiyete Göre Yetkinlik (Gender Empowerment Measure GEM)....	11
1.2.5. Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi – The Inequality- adjusted Human Development Index- (IHDI).....	11
1.3. Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Kadının Yeri.....	12
1.3.1. Eğitimde ve Sağlık Alanında Kadın.....	12
1.3.2. Ekonomik ve Bürokratik Alanda Kadın.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNE YÖNELİK RAPORLAR

2.1. Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Raporlar.....	22
2.1.1. Dünya Kalkınma Raporu (WDR) Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma	
2012.....	22
2.1.2. İnsani Gelişme Raporuna Göre Cinsiyet Eşitsizliği Değerlendirmesi	23
2.1.2.1. Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUİGE)'ne	
Göre Türkiye'nin Durumu.....	24
2.1.2.2. Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (CDGE)'ne Göre	
Türkiye'nin Durumu.....	24
2.1.2.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)' ne	
Göre Türkiye'nin Durumu.....	25
2.1.3. Dünya Ekonomik Forumu (WEF)'nun 2016 Küresel Cinsiyet	
Raporu.....	26
2.1.4. Dünya Ekonomik Forumu(WEF)'nun 2017 Küresel Cinsiyet	
Uçurumu Raporu.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME VE TEMEL KAVRAMLAR

3.1. Ekonomik Büyüme Üzerine Kavramsal Açıklamalar.....	30
3.1.1. Büyümenin Belirleyicileri.....	31
3.1.2. Büyümeyle İlgili Temel Kavramlar.....	34
3.2. Büyüme Teorileri.....	37
3.2.1. Merkantilist Dönem.....	37
3.2.2. Fizyokratik Dönem	37
3.2.3. Klasik Büyüme Teorisi.....	38
3.2.4. Marksist Büyüme Teorisi	39

3.2.5. Schumpeter'in Ekonomik Büyüme Teorisi.....	40
3.2.6. Dışsal Büyüme Teorileri.....	41
3.2.6.1. Post-Keynesyen Büyüme Modeli (Harrod-Domar Büyüme Modeli).....	41
3.2.6.2. Neo-Klasik Büyüme Modeli (Solow Büyüme Modeli).....	42
3.2.7. İçsel Büyüme Teorileri.....	42
3.2.7.1. AK Modeli: Rebello Modeli.....	43
3.2.7.2. Romer Yaklaşımı.....	44
3.2.7.3. Barro Yaklaşımı.....	44
3.2.7.4. Lucas Yaklaşımı.....	45
3.2.7.5. Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Yaklaşımı.....	46
3.3. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi.....	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ve EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

4.1. Beşeri Sermaye Bağlamında Kadın ve Erkek İşgücü Karşılaştırması.....	48
4.1.1. Kadının Emeginin İş ve Ev Yaşamı Arasında Bölüşümü.....	52
4.1.2. Gelir Açısından Kadın İşgücünün Değerlendirilmesi.....	54
4.2. Literatür.....	57

BEŞİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

5.1. Veri Seti ve Yöntem.....	66
5.1.1. Veri Seti.....	66
5.1.2. Yöntem.....	67
5.1.2.1. Birim Kök Testi.....	67

5.1.2.2. Johansen Eşbütünleşme Testi.....	69
5.1.2.3. Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS), Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (DOLS) ve Kanonik Koentegrasyon Regresyonu (CRR) Testleri.....	70
5.2. Bulgular.....	71
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA.....	78
ÖZGEÇMİŞ.....	92

KISALTMALAR

- ADF:** Genişletilmiş Dickey Fuller (Birim Kök Testi)
- AR-GE:** Araştırma Geliştirme
- BM:** Birleşmiş Milletler
- C:** Tüketim Malları
- CCR:** Kanonik Koentegrasyon Regresyonu (Canonical Cointegrating Regression)
- CDGE:** Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi
- CEDAW:** Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın nlenmesi Sözleşmesi
- DOLS:** Dinamik En K Kareler Yöntemi (Dynamic Ordinary Least Squares)
- ĐİE:** Devlet İstatistik Enstitüsü
- EKK:** En K Kareler Yöntemi
- EUİGE:** Eēitsizlięe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi
- EVDS:** Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
- FMOLS:** Tam Düzeltilmiş En K Kareler Yöntemi (Fully Modified OLS)
- G:** Kamu Hizmetleri
- GDI:** Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi
- GEM:** Cinsiyete Göre Yetkinlik
- GGI-GII:** Cinsiyet Eēitsizlięi Endeksi
- GSMH:** Gayrisafi Milli Hasıla
- GSSSO:** Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu
- GSYİH:** Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
- HDI:** İnsani Gelişme Endeksi
- HG:** Harcanabilir Gelir
- HSK:** Hakimler ve Savcılar Kurulu
- I:** Yatırım Malları
- IHDI:** Eēitsizlięe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi
- İGE:** İnsani Gelişme Endeksi
- İGRO:** İnsani Gelişme Raporu Ofisi
- KG:** Kişisel Gelir

MG: Milli Gelir

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

SMH: Safi Milli Hasıla

TCEE: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

TM: İthalat Vergileri

TEPAV: Türkiye Ekonomi politikaları Araştırma Vakfı

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı

WDR: Dünya Kalkınma Raporu

WEF: Dünya Ekonomik Forumu

TABLOLAR VE GRAFİKLER

Tablo 1: Cinsiyete Göre Seçilmiş Göstergeler,2016	13
Tablo 2: Türkiye’de kadın milletvekili oranları.....	19
Tablo 3: Üniversitede Bazı Pozisyonlardaki Kadın Oranları (%).....	20
Tablo 4: Bazı Meslek Gruplarındaki Kadın Sayıları / Oranları ve Kaynaklar.....	21
Tablo 5: Türkiye’nin 2015 EUİGE’sinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla.....	24
Tablo 6: Türkiye’nin 2015 CDGE’sinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması.....	25
Tablo 7: Türkiye’nin 2015 TCEE’sinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması.....	26
Tablo 8: Türkiye’nin 2006 ve 2017 raporlarındaki puanları.....	29
Tablo 9: Mevsim etkilerinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri, Şubat 2017- Şubat 2018.....	51
Tablo 10: Cinsiyet ve Eğitim durumuna Göre Aylık Ortalama Brüt Ücret ve Yıllık Ortalama Brüt Kazanç.....	56
Tablo 11: Veri Seti.....	66
Tablo 12: Birim Kök Testi Sonuçları	71
Tablo 13: Gecikme Uzunluğunun Tespit Edilmesi	72
Tablo 14: Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	73
Tablo 15: Uzun Dönem Katsayıları (Bağımlı Değişken LGSYİH).....	74

GRAFİKLER

Grafik 1: İşgücüne Dahil Olmayanların Nedene Göre Dağılımı.....	54
--	-----------

GİRİŞ

Bir toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan oluşmaktadır. Mümkün müdür ki bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebilir? Şüphe yok ilerleme adımları dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve gelişme sahalarında ve yenilikte birlikte mesafe almaları lazımdır (Atatürk, 1925, C.II, s. 226-227).

Atatürk'ün sözlerinde değindiği üzere cinsiyet eşitliği sağlanmadan ilerleme kaydedilmesi mümkün değildir. Bu çalışmada cinsiyet eşitsizliğinin doğurduğu engellerin kaldırılması gerektiği ve kadının da bir birey olarak varlığının, zekasının beşeri sermaye için çeşitlilik ve yaratıcılık açısından önem arz ettiğini belirtmek amacıyla ortaya konmaktadır.

Bir birey olarak dünyaya geliş aşaması ana rahmine düştüğü andan itibaren cinsiyet etrafında şekillenir. Kişiyi biçilecek roller, varoluşsal nedenleri bu kavram etrafında sirkülasyona girer. Peki nedir bu cinsiyet, kız ya da erkek olmak mı sadece bir biyolojik ayırım mı, bir toplumun kademelerinde eşit şartlarda doğduktan sonra nasıl oluyor da ikincilleşiyor kadın olarak doğmuş olmak. Bu ayrımlara değinmek ekonomi, sağlık, sanat, eğitim vb. alanlardaki hazır bulunan kılıfları anlamak için öncelikle kavramsal tanımlamaları bilmek gerekir.

Cinsiyet, kadın ve erkek olarak ayırım yapılmasına fırsat veren biyolojik ve fizyolojik yapı farklılığıdır. Cinsiyet eşitsizliği ise bu fizyolojik ayırımın haklara erişim, ekonomik sosyal hayat içinde dezavantaja dönüştürülmüş olmasını konu almaktadır.

Eşitlik; bireylerin kendilerini tam ve özgürce gerçekleştirebilecekleri ve her bir bireyin hukuksal, toplumsal, siyasi çerçevede aynı hak ve standartları değerlendirme imkanına sahip olmasıdır. Eşitliğin sağlanması için de gerek hukuki gerek siyasi düzenlemelerin yapılması şarttır. Düzenlemelerin ne derece uygulanabilir ve topluma uyumu sağlanabilir olduğu da eşitliğin yaşama geçirilmesinde ana unsurlardandır. Eşitsizlik ise bireylerin haklarını yaşama da farklılıkların oluşmasıdır. Bu farklılıklar cinsiyet eşitsizliği göz önünde bulundurulduğunda daha çok kadının sosyal hayatta ki statüsünde gözler önüne serilmektedir.

Bu çalışmada, kadınların cinsel kimlikleri yüzünden dezavantaj yaşamalarının ekonomiyi olumsuz etkilediği görüşü doğrultusunda kadın işgücünün ekonomiyeye katılımı arttırılırsa büyümenin artacağı savunulmaktadır. Cinsiyet eşitsizliğinin nedeni literatüre göre toplumun geleneksel bakış açısıyla beraber, eğitime erişmedeki güçlükler ve sunulan eğitimdeki yetersizliklerdir.

Çalışmanın birinci bölümünde cinsiyet eşitsizliği ve ilgili kavramlar hakkında açıklamalar yapılmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği ile ilgili endeksler kadının toplumsal yaşam ile ekonomi içindeki rolünün etkilerinin değerlendirilmesine ışık tutmaktadır. Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi, Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Gap Index-Gender Inequality Index), Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (Gender-Related Development Index- GDI),Cinsiyete Göre Yetkinlik (Gender Empowerment Measure GEM ve Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi – The Inequality-adjusted Human Development Index- (IHDI) tanıtılmaktadır. Kadının eğitim, sağlık, ekonomi ve bürokratik hayattaki pozisyonları hakkında da birinci bölümde bilgi sunulmaktadır.

İkinci bölümde cinsiyet eşitsizliğine yönelik raporlar değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde ise ekonomik büyüme, büyümenin belirleyicileri, teorileri ve büyümenin ölçme yöntemlerine değinilmektedir. Dördüncü bölümde cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerine etkisinin incelenebilmesi için kadınların işgücü içindeki yeri ve öneminin yanı sıra cinsiyet bazlı gelir farklılıkları hakkında bilgi verilmektedir. Çalışmanın son kısmı olan beşinci bölümde de kadınların işgücüne katılım oranı ve gayrisafı sabit sermaye oluşumu kullanılarak bir büyüme modeli oluşturulmuş ve cinsiyet eşitsizliğinin ekonometrik analizi yapılmıştır.

Sadece erkek egemen bir toplum gelişmiş medeniyetler içinde yer alamaz. Bir toplumun gelişmiş sayılabilmesi için tüm bireylerin refah ve mutluluğuna hizmet edecek hak ve özgürlüklerinin eşit sunulması gerekir. Cinsiyet eşitsizliğinin aşılması büyümeyi beraberinde getirecek olup kalkınmayı da sağlamış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ve İLGİLİ KAVRAMLAR

Bu bölümde cinsiyet eşitsizliği kavramı tanıtılacak ve ilgili kavramlar hakkında bilgi verilecektir.

1.1. Cinsiyet Eşitsizliği Üzerine Kavramsal Açıklamalar

Cinsiyet, erkek ve dişi olarak ayırım yapılmasını olanaklı kılan ve daha çok biyolojik bir terimdir. Kökeni Arapçadan gelen bu kelime biyolojide eşey ya da cinslik sözcükleriyle de ifade edilmektedir. Kısa ve öz olarak denilebilir ki cinsiyet: kadın ve erkek olarak yapılan ayırım hem üreme organı hem de fizyolojik yapı farklılığıdır.

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ise; toplumsallaşma süreci içerisinde kültürel, sosyal ve davranışsal bir döngü içinde kadın ve erkeğe atfedilmiş rollerdir. Toplumun gözünde bir kadın ve erkek modeli her zaman var olmuştur. Cinsiyet eşitsizliği de toplumsal cinsiyet içindeki kadının ikincilleştirilmesi ile oluşmuş bir terimdir.

Eşitlik bireylerin kendilerini tam ve özgürce gerçekleştirebilecekleri ve her bir bireyin hukuksal, toplumsal, siyasal çerçevede aynı hak ve standartları değerlendirme imkanına sahip olmasıdır. Eşitsizlik ise bireylerin haklarını yaşama da farklılıkların oluşmasıdır. Bu farklılıklar cinsiyet eşitsizliği göz önünde bulundurulduğunda daha çok kadının sosyal ve ekonomik hayatta ki statüsünde gözler önüne serilmekte ve probleme dönüşmektedir.

Bireyler arası eşitsizliğe ulusal ve uluslararası düzeydeki güncel politikalar da sebebiyet vermektedir. Uygulanan bu politikalar neticesinde kadınlar erkeklerden daha eşitsiz konumdadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı olarak, kadınlar sağlık koşulları elverişsiz, eğitim seviyesi düşük, işgücüne daha az katılan ve gelir getirisi daha az olan işlerde çalışan durumundadırlar. Dünya nüfusunun neredeyse yarısını oluşturan kadınların ikincilleştirilmeleri, onları düşük olan toplumsal statülere mecbur etmektedir. Dolayısıyla kadınların sunulan eğitim, sağlık vb. hizmetleri kullanması ve bunlara zamanında erişimi ya geciktirmekte ya da hiç

ulaşılamamakla sonuçlanmaktadır. Bu ve benzeri sebepler gösteriyor ki kadınların konumunun güçlendirilmesi, iyileştirilmesi ancak cinsiyet eşitsizliğine bakış açısının politikalara, uygulama ve stratejilere entegre edilmesiyle mümkündür (Demirgöz Bal, 2014, s.15-28).

Cinsiyet eşitsizliği kavramı ekonomik, sosyal ve kültürel birçok alanda değinilen konular arasında yer almaktadır. İktisat teorileri incelendiğinde daha çok işgücü bağlamında kadın ve erkek arasındaki eşitsiz koşullara değinildiği görülmektedir. Kadınların iş hayatında karşı karşıya kaldığı ayrımcılık son yıllarda en çok konuşulan konulardandır. Yapılan çalışmalarda da kadınların erkeklerden daha az ücret aldığı ve geleceği olmayan mesleklere yoğunlaştığı görülmektedir. İşgücü piyasasında yapılan cinsiyet ayrımcılığını; Neo Klasik ayrımcılık teorisi ile Kurumsal iktisat ve ekonomik olmayan Feminist iktisat ayrımcılık teorileri açıklamaya çalışmaktadır.

Neo Klasik Ayrımcılık Teorisi: Teori, işgücünü arz ve talep edenlerin rasyonel davrandıkları ve işgücü piyasasının etkin çalıştığı varsayımına dayanmaktadır. İşgücünü oluşturanların, eğitim seviyesi, edinmiş oldukları deneyim ve tecrübeleri, bunun yanında kısıtları; medeni durumu, çocuk ve yaşlı bakımı benzeri sorumlulukları ve iş tercihlerinde en iyi olanı değerlendirdikten sonra seçim yaptıkları görüşündedir. Diğer yandan işverenlerin de üretkenliği en çok arttırabilecek, maliyetleri de en aza çekecek şekilde kar maksimizasyonunu gözeterek tercihler de bulduklarını savunur. Rekabet ortamı sonucu karları düşmesine rağmen işverenler, çalışanların marjinal üretimlerinin karşılığını verirler (Anker,1997). Neo Klasik Yaklaşım meslek ve ücret ayrımcılığını açıklayan belli başlı modelleri bulunmaktadır. Beşeri Sermaye Yaklaşımı, İstatistiksel Ayrımcılık, Becker'in Duygusal Ayrımcılık teorisi, Aşırı Kalabalıklaşma Modeli bunlar arasında yer almaktadır.

Beşeri Sermaye Modelinde kadın işgücünün, düşük gelir getiren meslekleri seçmesinin kendi iradeleri sonucu olduğuna vurgu yapmaktadır. Model kadın işgücünün işe başlarken ki eğitim durumu ve işte çalışarak elde ettiği tecrübesini beşeri sermayesi olarak analiz etmektedir. Kadınların üretkenliklerinin düşük oluşunu da beşeri sermaye yatırımlarının yetersiz oluşunda görmektedir. Beşeri

Sermaye Teorisi kadın ve erkek işgücünün birbiriyle ikamesinin tam olarak gerçekleşmeyeceğini de savunmaktadır.

İstatistiksel Ayrımcılık, Phelps tarafından 1972 de geliştirilen bir modeldir. İşverenlerin çalışan tercihini genellikle erkeklerden yana kullanmasının kadınlara olan güvenlerinin eksikliğine dayandırır. Bu güvensizliğin nedeni ise işverenlerin eksik rekabet koşullarında tam olmayan bilgi ve belirsizlikten kaynaklanmaktadır. Yerleşmiş kanılarla kadın çalışanın evlilik ve doğum gibi zaman dilimlerinden sonra çalışma hayatına devam edip edemeyeceklerinden emin olamayışları da bunu tetikleyen ana sebeplerdendir.

Becker'in Duygusal Ayrımcılık Teorisi yaklaşımı, cinsiyet ayrımcılığının belirli bir guruba karşı önyargılı tutumlarının olması şeklinde değerlendirir. Hem işveren hem iş arkadaşları hem de müşteriler potansiyel birer ayrımcı olabilir. İşverenden kaynaklı ayrımcılıkta kadın işgücü kendisine ödenen ücret dışında birde bu ön yargılı tutum sebebiyle ekstra bir maliyet gibi görünür buna da işverenin ayrımcılık katsayısı denir. Bu sebeple daha düşük ücretten kadınları istihdam etmeye yönelirler. Buda kadınların işgücü piyasasında işverenin şahsi duyguları sebebiyle uğradığı ayrımcılık olur. Aynı biçimde donanımlı erkek çalışanlar şahsi tercihleri doğrultusunda kadınların çalıştırıldığı bir ortamda çalışmak istemeyebilir ve aynı şekilde kadınlarda erkek çalışanların bulunduğu bir ortamı çalışmak için tercih etmeyebilir. Buda çalışanların parasal olmayan ek bir maliyet oluşturduklarını göstermektedir. İşgücünün önyargılarını kıracak ek bir ücret işveren açısından maliyet artışı olarak değerlendirilmektedir. Karını maksimize etmek isteyen işveren cinsiyet ayrımcılığına gitmeyi çözüm olarak görebilmektedir (Becker, 1957).

Çalışma hayatındaki cinsiyetçi tutumları açıklamaya çalışan modellerden biri de, Aşırı Kalabalıklaşma Modeli'dir. Bu teoriyi ilk olarak 1918'ortaya atan kişi Millicent Fawcett'tir. İşverenlerin çeşitli önyargıları yanında geleneksel bakış açıları da kadınların, bazı meslek gruplarına girmesine izin vermemektedir. Bu yerleşmiş kalıplarında kadınları statüsü düşük ve vasıfsız işlerde yoğunlaşmasına sebep olduğunu iddia ederek düşük ücretle çalıştırılmalarına sebep olarak göstermektedir. 1922 yılında Edgeworth Neoklasik arz ve talep analizleri ile kadınların belli mesleklerde kalabalıklaştığını, bunda ücretlerin düşmesi ile neticelendiğini

açıklamaktadır. Böylece Edgewoth Fawcett'in iddiasını formüle ederek resmileştirmiştir. 1971 yılında da Bergmann Amerika'da ırk ayrımcılığı çalışmasında bu modelden faydalanmıştır. Daha sonraki çalışmalarında bu modeli cinsiyet ayrımcılığını açıklamada kullanmıştır (Tzannatos,1988, s.5-6).

Kurumsal İktisat ve Ayrımcılık Teorisi: Kurumcu iktisatçılar Beşeri Sermaye teorisyenlerine katılmazlar ve Neoklasik iktisadın savunduğu zorunlu eğitim ve işyerinde kazanılmış deneyimin kazanç ve mesleki konum üzerinde çok etkili olmadığı görüşündedirler. Bu teoriye göre işe alınacaklar, işten atılacaklar ve verilecek ücretler kurumlara bağlıdır. Kurumcu Teori işgücü piyasalarının çeşitli tabakalara ayrıldığını ve tabakalardaki işleyişin Neoklasik Teoriye göre işlediğini kabul etmektedir. Fakat işgücünün bir tabakadan diğerine geçişinin zor olduğunu kabul etmektedirler. İşgücü piyasalarını, hem ekonomik hem de kültürel kurumlar olarak algırlar ve erkek işi / kadın işi ayrımını, toplumsal roller ve kimlikler bağlamında incelerler.

Kurumcu Teori; Beşeri Sermaye Teorisinin iddia ettiği kadınların evdeki sorumlulukları nedeniyle, başlangıç ücret düzeyi yüksek, iş tecrübesi gerektirmeyen ve geçici olarak işten ayrılma maliyeti yüksek olmayan işleri tercih ettikleri görüşünün aksini savunmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranlarının giderek arttığı, geç yaşlarda evlenmenin yaygınlaştığı ve ev teknolojisindeki gelişmelerin ev işi süresini azaltması gibi değişimler kadınların sürekli işlere gereksinimlerinin arttığına işaret etmektedir. Bu dönüşümlere rağmen piyasalarda kadınlara sunulan işler de pek bir değişme görülmemekte ve eşitsiz ortam şartları süre gitmektedir. Erkek işi ve kadın işi ayrımcılığı eğitim ve mesleki eşitsizlikler yaratarak işgücünün ikame imkanını zorlaştırıp ayrımcılığın kurumlaşmasına sebebiyet vermektedir (Özkaplan, 2013).

Feminist İktisat ve Ayrımcılık Teorisi: İşgücü piyasasına ait olmayan toplumsal önyargılar ve değerler ve Feminist iktisadın bakış açısını oluşturmaktadır. Anker, işgücü piyasasında kadının karşılaştığı dezavantajlı durumunu, kadının toplum ve aile içinde ikinci pozisyonu ile erkek egemen (patriarkal) sisteme dayandırmaktadır. Toplumların genelinde evle ilgili işler, yaşlılarla çocukların bakımı kadının temel sorumlulukları olarak görülmektedir. Yerleşmiş bir kanı da eve

gelir getirenin erkek olması gerektiği görüşüdür. Fakat bu kanıksanmış öğretilerin ve algıların birçok ailenin günlük yaşantısı ile uyumlu olmadığı da aşikardır.

Bu ayrımcılık teorisi kadın ve erkek arasındaki mesleki katmanlaşmayı dikey ve yatay olmak üzere iki boyutta değerlendirmektedir. Mesleklerin cinsiyet eşitsizliğini vurgularcasına kadın işi ve erkek işi olarak ayrılması yatay tabakalaşma, aynı meslek kollarında beyaz yakalı olarak erkeklerin, mavi yakalı olarak kadınların pozisyonlar içinde ayrıştırılması dikey tabakalaşma olarak tanımlanmaktadır. Dikey tabakalaşmanın temel sebebi cam tavan olarak adlandırılan kadınların başarı düzeylerine bakılmaksızın ilerlemesini önleyen görünmez engellerdir (Parlaktuna, 2010).

1.2. Cinsiyet Eşitsizliğinin Ölçülmesinde Kullanılan Endeksler

Küreselleşen dünya da gelişmiş ülke statüsüne erişmek ekonomik büyüme ile mümkün olduğunun yanı sıra kişisel özgürlüklerin sosyo-kültürel alanda ne derece eşit koşullarda yaşandığı da oldukça önemlidir. Gelişmişlik düzeyini gösteren insani gelişme endeksi yüksek olan ülkelerin her bireyine dahi eşit şartlar sunulamamaktadır.

Birleşmiş Milletler (BM)'in kapsamındaki Kalkınma Programı (UNDP) Ofisi'nin hazırlayıp, yayınladığı İnsani Gelişme Raporu'nun ilki 1990 yılında yayınlanmıştır. Rapor yayınlandığı dönemin önem arz eden iktisadi konularını ve problemlerini değerlendirmeye almaktadır. Bunlara ek olarak gelir, sağlık ve eğitim faktörlerini kapsayan İnsani Kalkınma Endeksini de yayınlamaktadırlar. Bu endeks ülkelerin gelişme düzeylerini ve kalkınma boyutunu çok yönlü ve tamamlayıcı olarak göstermekten uzaktır. Ekonomik ve sosyal yaşamda kadının yerini anlamak için değişik göstergeler ve kriterleri kullanmakta mümkündür. Raporunda, kadınların eğitim ve yaşam göstergeleri açısından durumu, sosyo-ekonomik ve politik hayattaki yeri birçok kritere dayandırılarak incelenmektedir. Ekonomik yaşamda kadının konumu; işgücüne ve ekonomik aktivitelere katılım oranı, kadınlara ödenen ücret seviyeleri, sektörel istihdamdaki kadın oranı gibi göstergelerden anlaşılmaktadır. Kadın bakan sayısı, milletvekili sayısı, yönetici sayısı, kadın teknik elemanların ve profesyonellerin sayısı gibi ölçütler de kadınların sosyal hayattaki etkinliğinin anlaşılması için başka bir yoldur. Bunun yanısıra, raporda kadının toplum içindeki

rolünü ve konumunu ifade eden bütün kriterleri kapsayan indeksler de oluşturulmaktadır. Bu da daha genel bir analiz yapılmasını sağlar. Bu indekslerde, kadınların ve erkeklerin konumunu karşılaştırarak değerler oluşturulur, bu sayede de ülkeleri kıyaslamak mümkün hale gelir (Halıcıoğlu Deniz ve Haykır Hobikoğlu, 2012, s.124).

Bu göstergelerden bazıları şunlardır:

- Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi
- Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Gap Index- Gender Inequality Index)
- Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (Gender-Related Development Index- GDI)
- Cinsiyete Göre Yetkinlik (Gender Empowerment Measure GEM)
- Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi – The Inequality-adjusted Human Development Index- (IHDI)
- Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliği (Gender Inequality in Education)
- Ekonomik Faaliyetlerde Cinsiyet Eşitsizliği (Gender Inequality in Economic Activity) vb.

1.2.1. Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi

Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi, ilk olarak 2006 'da Dünya Ekonomik Forumu'nda oluşturulmuş bir endekstir. Yıllık olarak yayınlanan bu endeks, cinsiyete dayalı ayrımların sürecini izlemek, bu ayrımların kapsamını ve büyüklüğünü göstermek için kullanılmaktadır. Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi, 4 adımlı bir süreç; eşitlik karşılaştırmalarında değerlerin yuvarlanması, oransal gösterimi, alt endeks ile final değerinin ölçülmesiyle aşama aşama oluşturulmaktadır. Endeks, 0 -1 arasında değerler almakta olup; cinsiyet uçurumunda artış yaşandığında 0'a yakın, azalış meydana geldiğinde ise 1'e yakınlaşmaktadır.

Kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyete yönelik ayrımları dört ana kıstas olan; eğitim, ekonomik fırsat ve katılım, sağlık ve sağ kalım, politik güçlenme alt endeksleriyle Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi oluşturulmaktadır. Endeks hesaplanırken toplamda 14 gösterge kullanılmaktadır.

Kadın işgücüne katılım oranının, erkek işgücüne katılım oranına oranı, kadının gelirinin erkeğin gelir değerine oranı, aynı işte çalışan kadınlar ve erkekler arasında ücret eşitliği (kadın/erkek değerine dönüştürülen), ekonomik katılım ve fırsat alt endeksinde yer almaktadır. Bunlara ek olarak mesleki ve teknik çalışan kadın sayısının erkek sayısına oranı, üst düzey yönetici ve kanun yapıcı kadın sayısının erkek sayısına oranı göstergelerini de kapsamaktadır.

Sağlık ve sağ kalım alt endeksinde; kadınlar için sağlıklı beklenen ömür süresinin, erkekler için sağlıklı beklenen ömür süresine oranı ve doğumda cinsiyet oranı (kadın/erkek değerine dönüştürülen) göstergelerini kapsar. Politik güçlenme alt endeksi ise; bakanlık düzeyindeki kadın sayısı ile erkek sayısının birbirine oranı, parlamentodaki kadın koltuk sayısının erkek koltuk sayısına oranı, kadınların hükümet veya devlet başkanı olduğu sürenin -son 50 yıl- aynı şekilde erkeklerin bu makamda kaldığı süreye oranı göstergelerini kapsamaktadır. Okuryazar kadın ve erkek oranları, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim seviyesinde kadın net okullaşma oranlarının erkek net okullaşma oranlarına oranı göstergeleri de; eğitime katılım alt endeksinin içeriğinde yer almaktadır (WEF,2017).

1.2.2. Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Inequality Index)

Kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği toplumsal düzeyde ölçen, Birleşmiş Milletler tarafından en son geliştirilen ve en çok kullanılan temel endeks cinsiyet eşitsizliği endeksidir. Yaygın kullanılmasının ana sebepleri; GII'nin, GEM'in (Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Güçlendirme Endeksi) ve GDI (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Gelişim Endeksi) unsurlarını bir araya getirmesidir. Ekonomik kaynaklar veya gelir, toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksinin bir bileşeni olmadığı için GDI ve GEM'in en tartışmalı unsurudur. Yeni geliştirilen bu endeks, başka bir alanda elde edilen düşük kazanımı karşılamak için elde edilen yüksek kazanımın kullanılmasına olanak tanımamaktadır. Bu sayede GII, diğer toplumsal cinsiyet endekslerle (GDI ve GEM) ölçülemeyen kriterlerin anlaşılmasına fırsat vermekte yani sınırlamalarını, kısıtlarını aşmakta, böylelikle hem gelişimi hem de güçlendirmeyi kapsar niteliktedir. GII endeksi dört ana kritere çerçevesinde oluşturulmaktadır:

- Eğitim,
- Sağlık,

- İşgücüne katılım oranları,
- Parlamentoda temsiliyet ile ölçülmektedir (TEPAV, 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi-2016).

1.2.3. Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (Gender-Related Development Index- GDI)

İnsani Gelişme endeksi (Human Development Index), ülkeler için okuryazar oranı, ömür uzunluğu ile eğitim ve yaşam düzeyini kapsayacak doğrultuda oluşturulan bir endekstir. İnsanların kaliteli hayat standartlarında yaşaması, öncelikle çocuk hakları için son derece önemli bir ölçüttür.

Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Ölçüsünün –Gender Empowerment Measure- (GEM) ve Toplumsal Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi -Gender Based Development Index-(GDI) ölçümleri toplumsal cinsiyet eleştirilerine önemli katkılar yaparken diğer bir yandan yöntemsel ve kavramsal sınırları da vardır. İnsani Gelişme Endeksi' nin de eksikliklerinin ve kısıtlarının giderilmesinde oldukça etkilidirler.

İnsani Gelişme Raporunun 20. yıl baskısına bakıldığında: GEM, politik ve ekonomik hayata kadınların katılım oranının anlaşılmasında ölçüt olarak değerlendirilmiştir. Üst düzey kadın yönetici sayısı, parlamentodaki kadın milletvekili sayısı, işgücündeki profesyonel ve teknik yönetici kadınların sayısını değerlendirerek bulunan oranların kadınların ekonomik bağımsızlığının sağlanıp sağlanmadığının göstergesi olduğuna vurgu yapılmıştır. GEM seçilen alanlarda fırsat eşitsizliğine maruz olduğundan GDI'dan farklıdır. Gerçek anlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir ölçüsü olmayan cinsiyete bağlı insani gelişme endeksi ana bileşenleri göz önüne alındığında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine göre düzenlenmiş HDI'dır. Bununla birlikte insani gelişme endeksinden bağımsız da yorumlanması mümkün değildir. HDI ile GDI'nın üç aşamada belirlenen farklılıkları önemsenmeyecek boyutta olmasına rağmen, söz konusu durum toplumsal cinsiyet boşluklarıyla alakalı olmamasının yanında yanılmalara da sebep olmaktadır. Toplumsal cinsiyete bölünmüş gelirler; cinslere göre gelir verisi eksikliği nedeniyle ülkelerin dörtte üçü için gerçeğe bağdaşmayan tahminlerin kullanılması nedeniyle gelişigüzel yolla tahmin edilmektedir (Halıcıoğlu Deniz ve Hobikoğlu, 2012, s.125).

1.2.4. Cinsiyete Göre Yetkinlik (Gender Empowerment Measure GEM)

Kadınların kararlara katılabilme, sunulan fırsatlardan yararlanma düzeylerini ölçmede ve hesaplamada aşağıdaki dört gösterge baz alınarak endeks oluşturulmaktadır:

- Üst düzey karar ve yönetimde kadın
- Parlamentoda Temsiliyet
- Profesyonel meslekler ve işlerde çalışan kadın
- Kadın ve erkeğin tahmini geliri (TEPAV, 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi-2016).

1.2.5. Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (The Inequality-adjusted Human Development Index- IHDI)

Kız çocuklarının ve kadınların karşılaştığı dezavantajlar eşitsizliğin önem arz eden kaynaklarından. İnsani Gelişme Raporu da görevli baş istatistik uzmanı olan Milorad Kovacevic'e göre, Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi, 'ortalama insandan' ziyade, toplumun bütün tabakalarındaki gelişmeyi iyi bir şekilde değerlendirme fırsatı vermektedir. Bu bağlamda gelir dağılımı kadar sağlık ve eğitimin dağılımı da önemlidir. Elde edilen değerler birçok ülkede söz edilen eşitsizliklerin devam ettiğini göstermektedir (Feminist Economics, 2011.s.17).

Bir ülkede temel insani gelişme alanındaki kazanımların ortalamasından İGE oluşmaktadır. İGE de tüm ortalamalarda olduğu gibi insani gelişmenin ülke genelinde nüfusa dağılımında var olan eşitsizliği tam anlamıyla yansıtamamaktadır. İlk defa 2010'da hazırlanıp, yayımlanan İnsani Gelişme Raporu'nda eşitsizlikleri dikkate alan EUİGE, kullanılmıştır. İGE'nin tüm gelişme göstergelerinin ortalama değerinden eşitsizlik düzeyi çıkarılarak EUİGE elde edilmiştir. İGE'den eşitsizliklerin çıkarılmış hali EUİGE'yi verir. Başka bir ifadeyle insani gelişmede eşitsizlik nedeniyle ortaya çıkan 'kayıp', EUİGE'nin İGE değerinden çıkarılmasıyla bulunan farka eşittir ve yüzde olarak ifade edilmesi mümkündür. İnsani gelişmedeki kayıp bir ülkedeki eşitsizlik artışıyla doğru orantılı olarak artmaktadır. İnsani eşitsizlik değerini de eşitsizlik açısından direkt bir ölçüm kabul edilmektedir. Her üç gelişme boyutundaki ağırlıksız ortalama eşitsizlikleri bu katsayıyla ifade edilmektedir (2016 İnsani Gelişme Raporu).

1.3. Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Kadının Yeri

Cinsiyet eşitsizliğinin eğitim, sağlık, ekonomik ve bürokratik alanlardaki etkileri kısaca bu kısımda değerlendirilecektir.

1.3.1. Eğitimde ve Sağlık Alanında Kadın

Bir ülkenin refahının artması ve mutlu bireylerin varlığı etkin bir eğitim sistemi ve eğitimin sürekliliğine bağlıdır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun olarak kullanıldığı bu çağda teknolojik gelişmelerden geri kalmamak ve teknolojiyi üretebilir konuma gelebilmek için eğitim en önemli itici güçtür. Ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan tüm ilerlemelere rağmen eğitim ve öğretimde hala süregelen fırsat eşitsizlikleri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri devam etmektedir. Kadınlar ve kız çocukları eğitim fırsatlarından daha az faydalanmaktadır. Kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi yaşam alanlardaki yerlerinin güçlendirilmesi eğitim olanaklarına erişimlerinin kolaylaştırması ile mümkündür. Buda sırf kadınların durumunu iyileştirmez aynı zamanda ülkenin refah seviyesine de artış olarak etki eder.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistikleri 2017 yılı verilerine göre; Türkiye’de erkek nüfus sayısı 40 milyon 535 bin 135 kişiyken, kadın nüfus sayısı ise 40 milyon 275 bin 390 kişiyle toplam nüfusun yarısına yakındır. Başka bir deyişle nüfusun %50,2’si erkeklerden oluşurken, %49,8’i ise kadınlardan oluşturmaktadır. Erkekler ve kadınlar arasındaki bu denge oranı, kadınların yaşam süresinin daha uzun olması nedeniyle 65 ve üstü yaş gruplarında kadınların yararına değişim göstermektedir. 65 yaş ve üstü grubundaki nüfusun %44’ü erkek, %56’sı ise kadındır.

2016 verileri, doğuştan beklenen yaşam süresi; erkeklerde 75,3, kadınlarda 80,7 iken Türkiye geneli için ise toplamda 78 yıldır. Veriler ışığında doğuştan beklenen yaşam süresi farkı 5,4 yıldır ve kadınların erkeklerden daha uzun süre yaşadığı görülmektedir.

Türkiye’de 2016’ da, 25 yaş ve üstü olan ve en az bir eğitim düzeyini tamamlayan erkekler %95,1, kadınlar %82,8 iken bu oran toplam nüfus içinde ise %88,9’dur. Kız çocuklarıyla, erkek çocuklarının brüt okullaşmalarının oransal gösterimi -görelî büyüklüğü -olan değer cinsiyet eşitliği endeksidir. Bu değer 1’e

eşit ise erkek ve kız çocukları arasında eşitlik olduğunu ifade eder. Cinsiyet eşitliği endeksi değerinin, 1'den büyük çıkması kız çocukları lehine eşitsizlik, 1'den küçük olması ise erkek çocukları lehine eşitsizlik olduğu anlamına gelmektedir. Öğretim türüne göre cinsiyet eşitliği endeksi incelendiğinde; 2016 yılında ilköğretim öğrenci cinsiyet eşitliği endeksi 1,009, ortaöğretim cinsiyet eşitliği endeksi 0,943 ve yükseköğretim cinsiyet eşitliği endeksi 0,964 olarak ölçülmüştür. Yıllar itibariyle Endekse bakıldığında 2008 yılından beri yükseköğretim cinsiyet eşitliği endeksinin kız öğrenciler lehine sürekli gelişme gösterdiği görülmektedir.

Tablo 1: Cinsiyete Göre Seçilmiş Göstergeler,2016

Seçilmiş Göstergeler	Toplam(%)	Erkek(%)	Kadın(%)
Okur Yazar Olmayan Nüfus Oranı (25+yaş)	5,1	1,6	8,5
Yüksek Okul veya Fakülteden Mezun Nüfus Oranı (25+yaş)	16,5	18,8	14,2
İstihdam Oranı(15+yaş)	46,3	65,1	28,0
İşgücüne Katılım Oranı(15+yaş)	52,0	72,0	32,5
Genç İşsizlik Oranı(15-24 yaş)	19,6	17,4	23,7

Kaynak: TÜİK,2017

2016 yılı hanehalkı işgücü araştırması sonuçları Türkiye’de 15 ve üstü yaş grubundaki istihdam edilenlerin oranının %46,3 olduğunu göstermektedir. Yine bu yaş grubundaki oran, kadınlarda %28, erkeklerdeyse %65,1’dir. İşgücüne katılım oranları eğitim durumu baz alınarak değerlendirildiğinde, kadınların eğitim seviyesinde yaşanan artış ile işgücüne katılım oranları arasındaki artışın aynı yönlü olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında okuma yazma bilmeyen kadınların işgücü içindeki oranı %15,2 iken eğitim seviyeleri arttıkça kadınların işgücüne katılım oranının arttığı görülmektedir. Şöyle ki; lise altı eğitimi almış kadınların işgücü içindeki oranı %27,2 iken liseden mezun olmuş kadınların işgücü içindeki oranı %33,6 olarak hesaplanmaktadır. Teknik ya da meslek lisesinden mezun kadınların işgücü içindeki oranlarına bakıldığında %41,4, yükseköğretimden mezun kadınların işgücü içindeki oranı %71,3’tür. 2007’deki erkek

profesörlerin/okutmanların oranının %59,9 olduğu kadın profesörlerin/okutmanların %40,1 oranında olduğu yükseköğretim istatistik verilerinden anlaşılmaktadır. 2016’da erkekler için bu oranın düşerek %56,9, kadınlar içinse artarak %43,1 olduğu görülmektedir.

2017 evlenme istatistikleri verilerine bakıldığında; ilk evliliğini resmi olarak 2017 yılında yapmış olan erkeklerin ortalama evlenme yaşı 27,7’dir. Kadınlarda bu yaş 24,6 olarak kayıtlara geçmiştir. Tunceli’de erkeklerin 30,6 yaşlarında, kadınların ise 28,2 yaşlarında ilk kez evlendiği görülmekte ve buda en yüksek ilk evlenme yaşına sahip olan il olduğunu göstermektedir. Erkekler için ilk evlenme yaşının 25,8 ile en düşük olduğu iller Şanlıurfa ve Niğde’ye, kadınlar için ise 21,6’yla Ağrı olduğu görülmektedir.

Sağlık araştırması sonuçları çerçevesinde, kilo ve boy değerleri kullanılarak ölçülen vücut kitle indeksi değerleri; 15 ve yukarı yaş obez bireylerde 2014’de %19,9 olan değer 2016’da %19,6’ya düşmüştür. Obezite olan bireylerin oranı cinsiyet ayrımı yapılarak gözlemlendiğinde, 2016’da erkeklerin %15,2’sinin, kadınların ise %23,9’unun obezite sorunu ile karşı karşıya olduğu görülmektedir.

Ölüm nedeni istatistiklerine göre; 2016’da ölüm olaylarının nedenleri içinde dolaşım yolu hastalıkları %39,8 ile ilk sırada olurken, %19,7 ile ikinci sırada tümörler, %11,9 ile solunum yolu hastalıkları ise üçüncü sırada yer almaktadır. Cinsiyete göre ölüm olaylarının nedenlerine bakıldığında sıralamada, cinsiyet açısından önemli bir farkın olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, kadınların ölüm nedenlerinde %43,9 ile dolaşım sistemi hastalıkları ilk sıradayken, ikinci sırada %15,1 ile iyi ve kötü huylu tümörler, %11 ile solunum sistemi hastalıkları ise üçüncü sırada bulunmaktadır.

Kadınların üreme yolları ile ilgili rahatsızlıkları için sağlık hizmetlerinden faydalanma konusunda hala çekindiği görülmektedir. Kadının bilgi eksikliği, toplumsal baskı gibi sebeplerle üreme sağlığı hizmetlerini alamadığı bunda birçok cinsel sağlık problemine neden olduğu görülmektedir. Hem eğitim hem de sağlık alanında eşitsizliğin azaltılması gerektiğinin en önemli sebepleri arasındadır.

Sağlık sektörü kadınların yoğun olarak çalıştığı bir sektör olmasına rağmen kadınlara ebelik, hemşirelik, büro işleri vb. hizmet yönü ağır basan görevlerde daha

çok yer verilmektedir. Yine yönetim basamaklarında sayılarının az olduğu görülmektedir.

1.3.2. Ekonomik ve Bürokratik Alanda Kadın

Toplumsal rolleri biçilmiş olan kadınlar eş ve anne olarak var olduklarından bu kalıpların dışında ekonomiye dahil olmaları oldukça sancılı süreçlerden geçmiştir. Ev işleri ve çocuk bakımı dışında da kadının başka işlerin üstesinden gelebileceği açıktır fakat toplumsal kalıpları yıkmak güçtür.

Türkiye’de sosyal devlet ve kadın istihdam yapısı, cinsiyet eşitliği politikaları ışığında değerlendirildiğinde, eşitlik politikaları kadın istihdamını arttırmaktan ve istihdam edilmiş olan kadınlara eşit şartlar sağlamaktan uzaktır. Öyle ki; bazı yasal düzenleme ve uygulamaların istihdam edilen kadınları çalışmaktan caydırıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Bu uygulamalar kadınların çalışmasını değil aksine anne-eş olmalarını ödüllendirir tarzdadır. Bu gibi yasal düzenlemeler kadınlara karşı direk olarak ayrımcılığın göstergesidir. Mevzuattaki eşitliği teşvik edici yasalarda kadınların hayatını direk olarak kolaylaştırmaktan uzakta olduğundan soyut yasal düzenlemeler olarak kalmaktadır. Dolayısıyla uygulamada kadınlara karşı var olan dışlayıcı ve ayrımcı tutum bir etki meydana getirmekten uzaktır. Kadınların istihdam dışı kalma veya enformel çalışma biçimlerine yönelmeleri, işyerlerindeki kreş ve bakım odalarına ilişkin benzer düzenlemelerin kadınların istihdamını teşvik etmek için yeterli olmadığını göstermektedir (Dedeoğlu, 2009, s.53).

İş yaşamında kadınların yükselememelerinin temelinde üç engelin olduğu söylenebilir (Örücü vd., 2007, s.119):

(1) Erkeklerden kaynaklı oluşan engeller (verilen işlerin kadınlar tarafından yapılamayacağına dair olumsuz bakış açıları, kadınları; kişilik, azim ve kararlılık bakımından, yeterli görmemeleri, iletişimsizliğin yanında erkeklerin gücü paylaşmak istememesi),

(2) Kadın yöneticilerden kaynaklı oluşan engeller (kadınların birbirlerini çekememeleri ve kadın yöneticilerin pozitif ayrımcılığı yersiz görmesi),

(3) Kişinin kendinden kaynaklı engeller (kadının hayattaki yerini konumlandıramaması, kadınlara yönelik önyargıları kabul etmesi, aile- iş çatışması

ve suçluluk duygusu ile başa çıkamaması, özgüven eksikliği, kararsızlık, sistemin değiştirilemeyeceği inancı, yükselmenin mümkün olamayacağı inancı).

Yapılmakta olan çalışmalara göre, kadınların, en çok üretim işletmelerinde yüксеlebildikleri pozisyonun grup liderliği olduğu görülmektedir (Narin vd., 2006,s.71-72). Örneğin Kutanis'in 2003'de yapmış olduğu bir araştırmada, kadın girişimciler, iş dünyasına genellikle erkeklerin hakim olduğu görüşünde ve bilhassa müşteriler ile erkek meslektaşları nazarında kabul görmelerinin zor olduğu ve piyasada kendilerini benimsetmelerinin erkeklere kıyasla uzun sürdüğü görüşündedir (Soysal, 2010, s.72-73).

Gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında kadınların işgücü içindeki oranı Türkiye'de oldukça düşüktür. Temel nedeni ise istihdam olanaklarının azlığının yanında kadınlara eşit şartların sunulamamasıdır. Cinsiyetleri yüzünden ekonomik hayatta erkeklere nazaran çalışma hayatın da daha kısır iş alanlarında çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Örneğin girişimci olup temizlik şirketini kendisi kurmuyor da kurmuş olan karşı cinsin işçisi oluyorlar. Ancak kadınlara sermaye teşvikleri verilip şartlar eşitlendikten sonra aldığı karar onun gerçek tercihini yansıtır.

2016' da hanehalkı işgücü araştırması sonuçları değerlendirildiğinde; cinsiyete ve ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam oranları şöyledir; tarımda, erkek istihdam oranı %15,5, kadın istihdam oranı %28,7 toplam istihdam oranı ise %19,5'dir. Sanayi sektöründe, erkek istihdam oranı %31,6, kadın istihdam oranı %15,9 iken toplam istihdam oranı %26,8 olduğu görülmektedir. Hizmet sektöründe ise bu oran erkeklere %53, kadınlarda %55,4 ve toplam istihdam oranı %53,7 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların, yarı zamanlı işlerde çalışma durumuna bakıldığında erkeklerin 3 katı olduğu görülmektedir. Hanehalkı işgücü araştırması sonuçları göstermektedir ki, yarı zamanlı çalışanların istihdam içindeki oranı, erkeklerde %6,5, kadınlarda %19,1 iken, 2016 toplamında ise %10,3'tür. Yine 2016 verileriyle Türkiye'de yönetici pozisyonundaki kadın oranı hesaplandığında değer %16,7 çıkmaktadır. Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; 2012'de %14,4 çıkan, şirketlerdeki üst düzey ve orta kademe yönetici pozisyonlarında görev yapan kadınların oranı, 2016 yılında %16,7 'ye ulaşmıştır (TÜİK, 2017).

Tüik 2017 verilerine göre; Kadınların işgücüne dahil olmama nedenleri arasında sebep olarak en fazla gösterilen ev işleriyle meşgul olma nedeni 2005 yılında % 67 iken, 2016 yılsonu itibariyle % 55,3'e düştüğü görülmektedir. Bu oran, kadınların iş hayatına katılımında 2005 yılından itibaren ciddi bir artış olduğu şeklindedir. Ayrıca, mevsimlik çalıştığı için işgücüne dahil olmaması oranı, 2005 yılı ile karşılaştırıldığında, 2016 yılsonu itibariyle 1,3 puanlık bir azalış ile % 0,3'e gerilemiştir. Bu oran ise geçici ya da mevsimlik olarak çalışan kadınların azalıp; sürekli ya da tam zamanlı bir işe başlayarak çalışan kadın sayısında bir artış olduğunu göstermektedir.

2004 ve 2010 yıllarında yapılan değişiklikler, Anayasa'nın 10. maddesinde karar ve yetki mekanizmalarında iki cins arası eşitliğin sağlanmasının yanında pozitif ayrımcılık uygulamalarının da yolu açılmıştır. Ayrıca Anayasa'nın 90. maddesi çerçevesinde Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) kararlarının, ulusal mevzuatın üstünde yer alması, karar alma ve yetki mekanizmalarına kadınların eşit katılımının sağlanmasına yönelik önemli bir yasal çerçevedir. Dünyadaki birçok ülkeden önce, 1930'da yerel seçimlerde, 1934'de milletvekili seçimlerinde siyasi hakkına erkeklerle eşit şartlarla kavuşan kadınların, siyasete katılım oranlarının yükseldiğini söylemek pek de mümkün değildir. Parlamentoda kadın milletvekili sayısı 2002 Genel Seçimlerinde 24, kadın temsil oranı 4,4, 2007'de bu sayı 50'ye, temsil oranı ise 9,1'e yükselmiştir. Parlamentodaki kadın milletvekili sayısı 12 Haziran 2011 Genel Seçimlerinde 79' a çıkmıştır ve bu sayı oransal olarak %14,4'e yükselmiştir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü).

Ocak 2018 verilerine göre Devlet Personel Başkanlığı'nın kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen personelin %62,20'si erkeklerden, %37,80'i kadınlardan oluşmaktadır. Bürokraside üst düzey yöneticilerin, %11,81'i kadinken erkekler % 88,19'unu oluşturmaktadır. Bu oranlar üst düzey karar verici konumundaki kadın oranının ne kadar düşük olduğunu göstermektedir. Türk Dışişlerinde görev yapan 75 Başkonsolostan 11'i, 249 Büyükelçiden 51'i, merkezde görev yapan 70 Genel Müdür ile Genel Müdür Yardımcısından 28'i kadınlardan oluşmaktadır. Bu da bürokrasinin önemli alanlarından biri olan ve bütün dünyada erkeklerin egemen olduğu diplomatik görevlerdeki baskınlığın Türkiye 'deki durumunu gözler önüne sermektedir (DİB, 2018). Türkiye'de 1464 Mülki İdare

Amiri içerisinde 2 kadın Vali - Yalova ve Muğla illeri- 12 Vali Yardımcısı, 14 Kaymakam ve 11 Kaymakam adayı, 6 Hukuk Müşaviri ve 1 Genel Müdür Yardımcısı kadınlardan oluşmaktadır (İçişleri Bakanlığı, Ocak 2018).

7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde milletvekillerinin 98'i kadındır. Bu seçimlerde parlamentodaki kadın temsil oranının % 17,82'le Cumhuriyet tarihindeki en yüksek orandır. Bu oran, 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde %14,73'e düşmüştür. Bu seçimde kadın milletvekillerinin 81'i kadın olup Bakanlar Kurulunda sadece 2 kadın bakan görev yapmaktadır.

30 Mart 2014 yerel seçim sonuçlarına göre; 30 büyükşehir belediye başkanının 3'ü, 1381 belediye başkanının 40'ı kadınlardan oluşmaktadır. Buda kadının siyasal yaşama katılımının ilk basamaklarından olan yerel yönetimlerde de temsilinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Belediye başkanlıkları kadın olan iller, Aydın, Diyarbakır, Gaziantep ve Hakkari'dir. Devam eden yargı süreci nedeniyle Hakkari ve Diyarbakır'da görev değişikliği olmuştur. Toplam 20.498 Belediye Meclis Üyesinin 2.198'i (%10,7), 1.251 İl Genel Meclis üyesinin 60 tanesi (%4,8) kadınlardan oluşmaktadır. Yıllar itibariyle bakıldığında yerel düzeyde kadınların temsilinde artış yaşanmış olduğu görülse de siyasal yaşama katılımının ilk adımı olarak değerlendirilebilecek yerel yönetimlerdeki kadın temsilinin kısıtlı düzeyde kaldığı saptanmaktadır.

Tablo 2: Türkiye’de kadın milletvekili oranları

Seçim yılı	Parlamentodaki sayısı	milletvekili	Kadın sayısı	milletvekili	Toplam içindeki pay (%)
1935	395		18		4.6
1939	400		15		3.8
1943	435		16		3.7
1946	455		9		2.0
1950	487		3		0.6
1954	535		4		0.7
1957	610		7		1.1
1961	450		3		0.7
1965	450		8		1.8
1969	450		5		1.1
1973	450		6		1.3
1983	400 (1 boş)		12		3.0
1987	450		6		1.3
1991	450		8		1.8
1995	550		13		2.4
1999	550		22		4.0
2002	550		24		4.4
2007	550		50		9.1
2011	550		79		14.4
2015(Haziran)	550		98		17.8
2015(Kasım)	550		81		14,73

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşları içindeki üst düzey yöneticiliklerde, kurul, komisyon ve komitelerdeki temsil oranı açısından kadınların sayıca düşüklüğü

dikkat çekmektedir. Uzmanlık isteyen meslek gruplarına bakıldığında ise kadınların katılım düzeyi diğer iş kollarına oranla dikkat çekecek ölçüde yüksektir.

Tablo 3: Üniversitede Bazı Pozisyonlardaki Kadın Oranları (%)

UNVAN	ORAN (%)
Profesör	%31,6
Doçent	%38,18
Yardımcı Doçent	%42,35
Öğretim Görevlisi	%44,11
Araştırma Görevlisi	%50,29
Rektör	%8,62

Kaynak: YÖK, Ocak 2018

Diğer meslek gruplarına kıyasla üniversitesi de görev alan kadın sayıları daha iyi durumdadır. Kadın ve erkek araştırma ve öğretim görevlisi sayıları birbirine oldukça yakındır.

HSK Ocak 2018 verilerine göre, adli ve idari yargıda görev yapan toplam 16085 hakim ve savcıdan 5020'si (%31,20) kadındır. Kadınların yüksek yargı organlarındaki durumlarına bakıldığında Yargıtay'da görev yapan 1039 hakim ve savcıdan 370'i, Bölge Adliye Mahkemeleri'nde görev yapan 1209 hakim ve savcıdan 354'ü, Danıştay'da görev yapan 477 hakim ve savcıdan 232'si, Bölge İdare Mahkemeleri'nde görev yapan 333 hakim ve savcıdan 110'u, Anayasa Mahkemesi ve Türkiye Adalet Akademisi'nde görev yapan 13 hakim ve savcıdan 4'ü, HSK'da görev yapan 183 hakim ve savcıdan 13'ü kadındır. Bununla birlikte Adalet Bakanlığı merkez teşkilatında görevli 371 hakim ve savcıdan ise 85'i kadındır.

Üst düzey bürokraside kadın sayısı incelendiğinde; bağlı kuruluşlarda ve Bakanlıklarda 1 kadın Müsteşar, 2 kadın Müsteşar yardımcısı bulunmaktadır. 11 (%7,05) Genel Müdür, 35 (%9,94) Genel Müdür Yardımcısı, 378 (%13,57) Daire Başkanı, 3 kadın Bölge Müdürü (%1,53), 18 Bölge Müdür Yardımcısı (%3,81), 17 İl Müdürü (%1,91) görev yapmaktadır (DPB, Ocak 2018). Bürokratik hayata bakarken seçim veya atamayla gelinen tüm karar birimlerinde kadın erkek eşitliği demokratik

hayatın şartı olmasına rağmen kadınların ne kadar az yer bulduğu gözler önündedir. Milletvekili, bakanlar kurulu üyesi ya da müsteşar sayılarına bakıldığında kadın oranlarındaki eşitsizlik açık bir şekilde göze çarpmaktadır.

Tablo 4'teki verilerden güvenlik ve savunma içindeki kadın oranlarının ne kadar az olduğunu görülmektedir.

Tablo 4: Bazı Meslek Gruplarındaki Kadın Sayıları / Oranları ve Kaynaklar

Meslek Grubu	Kadın Sayısı/Oranı (%)	Kaynak
Mimar	24.370 (% 44)	(Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Ocak 2018)
Baro Başkanı	6 (%7,5)	(Türkiye Barolar Birliği, Ocak 2018)
Bankacı	%51	(Türkiye Bankalar Birliği, Eylül 2016)
Emniyet müdürü	163 (%4,5)	(Emniyet Genel Müdürlüğü, Ocak 2018)
Başkomiser	39 (%8,6)	(Emniyet Genel Müdürlüğü, Ocak 2018)
Emniyet Amiri	60 (%7,4)	(Emniyet Genel Müdürlüğü, Ocak 2018)
Polis	15.043 (%6,3)	(Emniyet Genel Müdürlüğü, Ocak 2018)
Çarşı ve Mahalle Bekçisi	67 (%1,4)	(Emniyet Genel Müdürlüğü, Ocak 2018)
Jandarma	827 (% 2,74)	(Jandarma Genel Komutanlığı, Ocak 2018)

Not: Kaynaklar yanında verilmiştir.

Tablo 4'te Mimar sayısına ve bankacı oranlarına bakıldığında verilerin kadın ve erkek sayısının eşitliği açısından iyi bir durumda olduğu görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNE YÖNELİK RAPORLAR

Çalışmanın bu bölümünde cinsiyet eşitsizliği ile ilgili raporlar hakkında bilgi verilmektedir.

2.1. Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Raporlar

Bu başlık altında Dünya Ekonomik Forumu (WEF)'nin 2016 ve 2017 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporlarına, İnsani Gelişme Raporuna Göre Cinsiyet Eşitsizliği Değerlendirmesine ve Dünya Kalkınma Raporu'nun (WDR) Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma 2012 başlığı altındaki değerlendirmesine yer verilecektir.

2.1.1. Dünya Kalkınma Raporu (WDR) Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma 2012

Rapor, refah göstergesi olan eğitim ve sağlık, ekonomik fırsatlara ve üretken kaynaklara erişim ve etkili seçimler yapma ve eyleme geçme yetileri üzerinde durmaktadır. Erkekler ile kadınlar arasındaki söz konusu farklılıklara yol açan faktörleri saptamak için ekonomik kurama başvurur. Rapor, genel anlamda kalkınma sonuçlarını iyileştirmek ve cinsiyetler arasındaki bu farklılıkları azaltmak için ne tür politika müdahalelerinin yapılması gerektiğine karar verirken de ekonomik kuramı kullanır. Ayrıca daha kapsamlı toplumsal tedbirlerin nasıl uygulanabileceğini değerlendirmek için de aynı ekonomi merceğine başvurmaktadır. Rapor incelendiğinde, sadece ekonomik sonuçları değil aynı zamanda ekonomik fırsatlar, kadınların eyleyiciliği ve insanların donanımlarına eşit derecede durarak, insan refahında birbiriyle ilişkili olan tüm unsurları önemine vurgu yapmakta olduğu görülür (WDR,2012).

Bu rapor kadınların yanısıra erkeklerinde uğradığı eşitsizliklere değinmekte ancak erkeklere yönelik eşitsizliklerin refah düzeyine etkisinin az olduğunu kabul etmektedir. Dünya Kalkınma Raporu'nun cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi için bir takım önerileri vardır. Bilgi, mobilite ve teknoloji yoluyla getirdiği fırsatların tüm kadınlar için değerlendirilmesi yapılarak küresel entegrasyon sağlanmalıdır. Her ülkenin gelişmişlik seviyesi, kültürü vb. değişkenlikleri göz önüne alınmak kaydı ile gerçekçi uygulanabilir yollar izlemesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Dünya sürekli

bir gelişim göstermesine rağmen, anne ve kız çocuklarının ölüm oranlarının düşürülmesi, sağlık hizmetlerinin daha iyi sunulabilmesi açısından kaynakların artırılmasına bağlıdır. Ayrıca ekonomisi kötü durumda olan ülkelerdeki kadınların da eşit koşullara kavuşturulması bağlamında küresel bir çözüme yönelmek gerektiği üzerinde durulmuştur. Eğitimde devam eden dezavantajlı gruplara ulaşmak, kadınların kendi hanehalkları içindeki seslerini yükseltmek ve kadının söz hakkını ve toplumsal kurumlara katılımını artırmak için yapıcı politikalar üretilmelidir. Rapor bu sayede insan sermayesinin kalitesi açısından, fırsat ve beklentilerde görülen cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmak için gereken tedbirlere yer vermektedir.

Rapora göre dünyanın büyük bir kısmında çok sayıda kadın işgücüne dahil olmuşsa da, bu artan katılım oranlarına rağmen kadın ve erkekler için eşit istihdam fırsatları ve eşit kazanç şartları oluşmamıştır. Kadın ve erkeklerin ekonomik alanın çok farklı kesimlerinde çalışma eğilimi göstermesi yüksek gelirli ülkelerde dahi pek değişiklik göstermemektedir. Neredeyse ülkelerin tamamında, erkeklere kıyasla, kadınların düşük kapasiteli faaliyetlerde çalışma oranının daha yüksek olduğu gerçeği değişmemektedir. Kadınların ücretli veya ücretsiz aile işletmelerinde veya kayıt dışı ücretli sektörde çalışma oranları hep daha yüksektir.

Pozitif ayrımcılık, ya da istihdamda eşit fırsatlar yaratmaya yönelik programlara da değinen rapor, bunu işgücü piyasasında bilgi eksikliklerinden kaynaklanan başarısızlıkları aşmanın bir başka yolu olarak görmektedir. Bu sayede işverenin ön yargıları kırılarak kadınların işe girmesine olanak tanıyan eğitim ve diğer destek uygulamalarını aktif politikalarla gerçekleştirileceğine vurgu yapmaktadır.

2.1.2.İnsani Gelişme Raporuna Göre Cinsiyet Eşitsizliği Değerlendirmesi

Bu kısımda İnsani Gelişme Raporunda cinsiyet eşitsizliğinin Türkiye açısından Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUİGE), Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (CDGE) ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)'ne göre değerlendirmelere yer verilmektedir.

2.1.2.1. Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUİGE)'ne

Göre Türkiye'nin Durumu

2015 yılında Türkiye'nin İGE değeri 0,767 olarak hesaplanmıştır. Fakat insani gelişmede eşitsizlik farkı bağlamında değerlendirildiğinde, Türkiye'nin değeri boyut endekslerinin dağılımındaki eşitsizlikten kaynaklı olarak %15,8'lik bir kayıpla 0,641'e düştüğü görülmektedir. Eşitsizlik nedeniyle puan kayıpları Azerbaycan ve Sırbistan'ın için sırasıyla %13,2 ve 11,2 düzeyindedir. Yüksek İGE ülkelerinin eşitsizlik nedeniyle kaybı ortalama %20,0 iken, Avrupa ve Orta Asya'da bu oran %12,7 ve Türkiye'nin insani eşitsizlik katsayısı ise %15,8'dir (İnsani Gelişme Raporu, 2016, s. 4).

Tablo 5: Türkiye'nin 2015 EUİGE'sinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla

	EUİGE Değeri	Toplam Kayıp (%)	İnsani Eşitsizlik Katsayısı	Doğuşta Beklenen Yaşam Süresinde Eşitsizlik(%)	Eğitimde Eşitsizlik(%)	Gelir Eşitsizliği(%)
Türkiye	0,645	15,9	15,8	11,5	14,2	21,8
Azerbaycan	0,659	13,2	13,0	21,7	8,3	8,9
Sırbistan	0,689	11,2	11,1	7,9	8,1	17,4
Avrupa ve Orta Asya	0,660	12,7	12,6	13,2	7,9	16,7
Yüksek İGE	0,597	20,0	19,6	10,5	18,3	30,0

Kaynak: 2016 İGE Raporu

2.1.2.2. Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (CDGE)'ne Göre

Türkiye'nin Durumu

2014 İnsani Gelişme Raporu'nda, İnsani Gelişme Raporu Ofisi (İGRO) tarafından kadın İGE değerlerinin erkek İGE değerlerine oranı olarak açıklanan cinsiyete göre ayrıştırılmış olan Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi'ni (CDGE) tanıtmaktadır. Yeni bir İnsani Gelişme Endeksi ölçümü olan CDGE, insani gelişmenin üç temel boyutundaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini kapsamaktadır. Bu üç boyut; kadın ve erkeklerin doğuşta beklenen ortalama yaşam süresi ölçülerek sağlık, kız ve erkek çocuklarının ortalama öğrenim süresi ve 25 yaş ve üstü yetişkinler için ortalama öğrenim süresi baz alarak eğitim ve kadın, erkek kişi başına

tahmini GSMH ile ölçülen ekonomik kaynaklar üzerindeki hakimiyeti kapsamaktadır.

İGE' deki toplumsal cinsiyet eşitliğinden mutlak sapmalara göre belirlenen ülke sıralamalarında, eşitsizliklerin kadın ve erkek lehine eşit olarak değerlendirildiği görülmektedir. 2015 İGR' de 161 ülke için CDGE değerleri hesaplanmıştır. Türkiye'de 2015 kadın İGE değeri 0,724, erkek İGE değeri 0,797 olarak ölçülmüş ve bu durum sonucunda CDGE değeri 0,908 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre Türkiye 4. Gruba dahildir (İnsani Gelişme Raporu, 2016, s.5).

Tablo 6: Türkiye'nin 2015 CDGE' sinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması

	Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi		Beklenen öğrenim Süresi		Ortalama öğrenim Süresi		Kişi Başına GSMH		İGE Değerleri		K-E Oranı
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	CDGE Değeri
Türkiye	78,7	72,3	14,0	15,0	7,0	8,8	10,648	27,035	0,724	0,797	0,908
Azerbaycan	74,1	67,8	12,6	12,7	10,3	12,0	11,029	21,845	0,732	0,779	0,940
Sırbistan	77,9	72,2	14,8	13,9	10,3	11,4	9,600	14,932	0,763	0,787	0,969
Avrupa ve Orta Asya	76,3	68,7	13,7	14,0	9,9	10,7	8,453	17,547	0,733	0,770	0,951
Yüksek İGE	77,7	73,4	14,1	13,6	7,8	8,3	10,214	17,384	0,728	0,760	0,958

Kaynak: 2016 İGE Raporu

2.1.2.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)' ne Göre

Türkiye'nin Durumu

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi üreme sağlığı, güçlendirme ve iş gücü piyasası gibi kazanımlar açısından kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliği yansıtan bileşik bir ölçüdür. Bu ölçü kadın ve erkekler eşit ücret aldıklarında sıfır, erkek veya kadınlar tüm boyutlarda diğerine kıyasla düşük ücret aldıklarında ise 0-1 arasında değerler alır. Sağlık boyutu, anne ölüm oranı ve ergen doğurganlık oranı olmak üzere iki gösterge ile ölçülmektedir. Güçlendirme boyutu da her bir cinsiyetin parlamentoda sahip olduğu koltuk oranı, orta ve yükseköğrenime devam etme seviyeleri olarak iki gösterge ile değerlendirilmektedir. Çalışma boyutu ise

kadınların iş gücüne katılımları ile ölçülmektedir. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, ulusal insani gelişme başarılarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından ne ölçüde zarar gördüğünü değerlendirmede kullanılmaktadır. Bu endeks politika analizi ve savunuculuk çabaları için gözlemlerin yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (<http://www.tr.undp.org>).

2015 yılı endeksinde Türkiye, 0,328'lik TCEE değeriyle 159 ülke arasında 69. sırada yer almıştır. Türkiye'de parlamentodaki kadın milletvekili oranı %14,9'dur. Yetişkin kadınlar arasında en az orta öğrenim görmüş olanların oranı %43,5 iken, erkeklerde bu oran %64,8 olarak hesaplanmıştır. Değerlendirmelerde her 100.000 canlı doğumda 16 kadının hayatını kaybettiği saptanmaktadır. 15-19 yaşları arasındaki ergenlerin doğurganlık oranlarına bakıldığında ise her 1000 kadında 27,6 olarak dikkat çekmektedir (İnsani Gelişme Raporu, 2016, s.5).

Tablo 7: Türkiye'nin 2015 TCEE' sinin Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması

	TCEE Değeri	TCEE Sıralaması	Anne Ölüm Oranı	Ergen Doğurganlık Oranı	Kadın Parlamenter Oranı	En Az Öğrenim Görmüş Nüfusun Oranı(%)		İşgücü Katılım Oranı(%)	
						Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	0,328	69	16	27,6	14,9	43,5	64,8	30,4	71,4
Azerbaycan	0,326	68	25	59,8	16,9	93,9	97,5	61,9	68,3
Sırbistan	0,185	40	17	19,0	34,0	82,3	91,6	43,4	60,1
Avrupa ve Orta Asya	0,279	-	24	26,6	19,0	78,1	85,7	45,4	70,5
Yüksek İGE	0,291	-	36	27,4	21,6	66,9	74,0	56,5	77,1

Kaynak: 2016 İGE Raporu

2.1.3. Dünya Ekonomik Forumu (WEF)'nin 2016 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu

1971 yılında Klaus Schwab tarafından İsviçre'de kurulmuş olan, Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum, WEF) uluslararası bir vakıftır. Düzenlenen konferanslarla siyaset camiası ile iş camiasını her yıl buluşturan WEF'in amacı dünyada çeşitli alanlardaki kötü gidişatı düzeltmek ve iyileştirmektir.

2006 yılından beri WEF tarafından her yıl Küresel Cinsiyet Uçurumu raporu hazırlanmaktadır. Rapor;

- 1) Eğitimsel Kazanım
- 2) Ekonomik Katılım ve Fırsatlar
- 3) Siyasi Güçlenme
- 4) Sağlık ve Yaşam Süresi olmak üzere 4 başlık altında toplanmaktadır.

WEF 2016 raporunda, Küresel Cinsiyet Uçurumu bağlamında 144 ülkeyi değerlendirmiştir. Raporda ilk sırada İzlanda, Yemen ise son sırada yer almaktadır. Yayımlanan raporda Türkiye tıpkı 2015 yılındaki gibi 2016' da 130'uncu sırada yer almıştır. 2006'da hazırlanan ilk raporda Türkiye, 115 ülke arasında 105'inci sırada yer almıştır. 2006 ve 2016 verileri bize açıkça gösteriyor ki, Türkiye 10 yıllık süre zarfında cinsiyet eşitsizliğini giderme konusunda pek bir yol alamamıştır.

Raporun "Ekonomik Katılım ve Fırsatlar" başlığında çıkan sonuçlarına bakıldığında anlaşılıyor ki; Kadın ve erkek arasındaki ekonomiye eşit katılım farkı dünya genelinde gittikçe artış göstermektedir. 2008'den bu yana en kötü değer olan % 59'a da 2016 yılında ulaşmıştır (wef-kuresel-cinsiyet-ucurumu-2016-raporu).

Türkiye'de kadınların istihdama katılım oranı raporda dikkat çekmektedir. Son rapor verilerine bakıldığında, kadınların istihdama katılım oranı yüzde 32'den 33'e, erkeklerin oranı ise yüzde 76'dan 77'ye çıkmıştır.

2015 yılı raporunda, kadınların eğitim oranına göre küresel çapta 105'inci sırada yer alan Türkiye, 2016'da 109'uncu sıraya gerilemiştir. Raporun Türkiye için değerlendirilmesine bakıldığında, en az ilkokul mezunu olan kadınların oranı %92'ye erkeklerde de % 93'e gerilemiştir. 2015 yılı raporunda bu oran kadınlarda %94, erkelerde ise %95 olarak hesaplanmıştır. Türkiye'de yükseköğretim mezunu kadınların oranı %73 erkeklerinki de %85'de aynen kaldığı görülmektedir.

Rapora göre Türkiye, sağlık ve yaşam kategorisinde 1 tam puan üzerinden 0.980 puanla neredeyse eşitsizliğin kapandığı ülkelerdendir. Ancak kadınların siyasete katılımı kategorisinde 105'inci sıradan 113'üncü sıraya gerilemiş olması siyasi katılımdaki eşitsizlikleri göstermektedir. 2015'de meclisteki kadın milletvekili sayısı bakımından yapılan değerlendirmede, 145 ülke arasında 85'inci sırada olan Türkiye'nin 2016 yılı raporunda 100'üncü sıraya düştüğü görülmektedir. Türkiye'de

meclisteki kadın milletvekili sayısının 1 Kasım seçimlerinde 98'den 81'e düştüğü görülmüştür.

Ekonomik Katılım ve Fırsatlar başlığı altında yapılan değerlendirmede de kadınların günde erkeklerden 50 dakikadan fazla çalıştığı ve bunda yıllık 39 güne tekabül ettiğine yer verilmiştir. Bu başlık altında ayrıca görünmeyen emek olarak nitelenen ev işlerinden çocuk ve yaşlı bakımından kazanç elde edilememesi 2016 yılında da kadınların önündeki engellerden olduğuna değinilmiştir.

Raporda kadınların ekonomide görünür hale gelebilmesi için ve erkeklerle eşit koşullara kavuşabilmeleri için gerekli olan sürenin 2016 yılında daha da uzayarak 2186 da gerçekleşebileceğine vurgu yapılmıştır.

2.1.4. Dünya Ekonomik Forumu(WEF)'nun 2017 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu

Dünya Ekonomi Forumu son Cinsiyet Eşitliği Uçurumu raporunu 2017 yılının kasım ayında yayınlamıştır. 2016 raporunda da değinildiği üzere Küresel Cinsiyet Eşitliği Uçurumu Endeksi kadınlarla erkekler arasında dört temel kategorideki kadın erkek eşitliği farkını incelemektedir. Bunlar; ekonomiye katılım ve fırsat, eğitime katılım, sağlık ve sağ kalım ve siyasi güçlenmedir.

Kadının gelirinin erkeğin gelir değerine oranı, benzer işte çalışan kadınlar ve erkekler arasında ücret eşitliği, kadın işgücüne katılım oranının, erkek işgücüne katılım oranına oranı ve son olarak da kanun yapıcı ve üst düzey yönetici kadın sayısının erkek sayısına oranı ile mesleki ve teknik çalışan kadın sayısının erkek sayısına oranı göstergeleri, ekonomiye katılım ve fırsat kategorisine dahil edilmiştir. Kadın okuryazarlık oranının erkek okuryazarlık oranına oranı, ilköğretimde kadın net okullaşma oranının erkek net okullaşma oranına oranı, ortaöğretimde kadın net okullaşma oranının erkek net okullaşma oranına oranı, yükseköğretimde kadın net okullaşma oranının erkek net okullaşma oranına oranı gibi göstergelerde eğitime katılım kategorisinde yer almaktadır.

Kadınlar için beklenen sağlıklı ömür değerinin ve doğumda cinsiyet oranın, erkekler için beklenen sağlıklı ömür değerine oranı göstergeleri sağlık ve sağ kalım kategorisinin kapsamındadır. Kadınların devlet ya da hükümet başkanı olarak

geçirdiği yıl sayısının -son 50 yıl- erkeklerin geçirdiği yıl sayısına oranı, parlamentodaki kadın milletvekillerin koltuk sayısının erkek milletvekillerinin koltuk sayısına oranı ve bakanlık düzeyindeki kadın sayısının erkek sayısına oranı, göstergeleri siyasi güçlenme kategorisi kapsamına girmektedir.

Tablo 8: Türkiye'nin 2006 ve 2017 raporlarındaki puanları

TÜRKİYE	2006		2017	
	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan
Küresel Cinsiyet Eşitliği puanı	105	0,585	131	0,625
Ekonomiye katılım ve fırsat	106	0,434	128	0,471
Eğitime katılım	92	0,885	101	0,965
Sağlık ve sağ kalım	85	0,969	59	0,977
Siyasi güçlenme	96	0,052	118	0,088
Değerlendirmeye alınan toplam ülke sayısı	115		144	

Kaynak: The Global Gender Gap Report 2017, s. 324.

Rapor hazırlanırken 144 ülkeye ilişkin veriler dikkate alınmıştır. İlk on sırada İzlanda, Norveç, Finlandiya, Ruanda, İsveç, Nikaragua, Slovenya, İrlanda, Yeni Zelanda ve Filipinler yer almaktadır. Cinsiyet eşitsizliği oranına göre Türkiye 144 ülke arasında 0,625 puanla 131. sıradadır. Son rapora göre; sağlık ve eğitime ulaşabilme eşitliğinde artış yaşanırken, ekonomiye ve politikaya katılım oranlarında eşitsizlik oldukça yükselmiştir. Şu anki gelişme hızıyla devam edilirse cinsiyet eşitliğindeki uçurumun kapanmasının 217 yıl alması tahmin edilmektedir. Cinsiyet eşitsizliği oranı dünya genelinde %68 oranında kapatılabilmektedir. Eşitsizlik sıralamasında en sonda İzlanda, en başta yine Yemen bulunmaktadır. 60 ülkede geçen yıla oranla cinsiyet eşitsizliği artarken tam 82 ülkenin oranlarında azalış görülmüştür. Türkiye'de eşitsizliğin arttığı ülkeler arasında yer almaktadır.

2016'da 130. sırada yer alan Türkiye'de kadınların iş gücüne katılım oranı %33'den %36'ya çıktığı halde 131'ci sıraya gerilemiştir. İş gücüne katılım oranının artmasına rağmen cinsiyet eşitsizliği sıralamasında geriye düşmesinin sebebi olarak; ücret eşitsizliği, kadınların ev ve bakım işlerinde yer alması gibi konular gündeme gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME VE TEMEL KAVRAMLAR

Ekonomik büyüme, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin üzerinde önemle durduğu bir kavramdır. Bu kısımda cinsiyet eşitsizliğinin büyüme üzerine olan etkilerini iyi bir biçimde analiz edebilmek için büyüme hakkında bilgi verilmektedir.

3.1. Ekonomik Büyüme Üzerine Kavramsal Açıklamalar

Ulusal ve uluslararası düzeyde ülkelerin temel hedefleri arasında büyüme ilk sıralardadır. Temel hedef olan büyümenin sürdürülebilir bir şekilde sağlanması için teknoloji ve eğitim dinamiklerinin her zaman küreselleşmeyle eş zamanlı değişimlere ayak uydurması gerekir.

Ekonomik Büyüme: bir ülkedeki bir yıl içerisinde üretilen mal ve hizmet miktarındaki artış olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik büyüme için birçok tanım mevcuttur.

Bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarının zaman içerisinde artmasına iktisadi büyüme (ekonomik büyüme) denir. Bir ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını sürekli biçimde yükseltmenin tek yolu iktisadi büyümedir (Ünsal, 2009, s.14). İktisadi büyüme, kişi başına fiyat değişmelerinden arındırılmış (reel) hasıladaki artışları ima eder (Kirbitçioğlu,1998, s.1). Mahfi Eğilmez de ekonomik büyümeyi fiyat artışlarından arındırılmış reel büyüme olarak tanımlayanlardandır.

Büyüme kavramı uzun dönemi kapsayan dinamik kavram olduğundan zaman içindeki değişimleri ve gelişmeleri dikkate almak zorundadır. Ekonomik yapıda değişikliklerin olması yeni gereksinimler doğurduğundan bu gereksinimlere cevap veren mal ve hizmetler sunulmaya başlanır. Ekonomik büyüme oranları düşük olursa bireylerin şartları kötüleşir ve geleceğe yönelik eğitim, sağlık, istihdam, kentleşme gibi birçok sosyal ve ekonomik olumsuzluğun yanı sıra eşitsizliklerde artar. Ekonomik büyümeyi belirleyen faktörler sermaye, işgücü, doğal kaynaklar ve teknolojiye gelişmeler olduğu göz önüne alındığında işgücü içindeki kadın sayısı da cinsiyet eşitsizliği açısından değerlendirilmektedir.

3.1.1. Büyümenin Belirleyicileri

Ülkelerin ekonomik büyüme oranları arasındaki farklılıklar büyümenin belirleyicileri tarafından açılır. Doğal kaynaklar, sermaye, işgücü ve teknoloji bu belirleyiciler arasındadır.

- Doğal Kaynaklar

Ülke coğrafyasının ve iklim koşullarının çeşitli üretim faaliyetlerine elverişliliği yanında doğal kaynak zenginliği, ekonomik büyümenin önemli belirleyicilerinden biridir. Doğal kaynaklarca daha zengin, elverişli iklim ve coğrafi koşullara sahip ülkelerin büyüme oranlarının daha yüksek olması beklenir. Ancak sadece doğal kaynak zengini olmak ekonomik büyüme için yeterli olamamaktadır. Doğal kaynaklarca zengin ülkelerin diğer ülkelere kıyasla yabancı sermayeyi çekmesi kolaylaşır ve tasarruf yetersizliklerini gidermesi mümkün olur (Akayev ve Yamak, 2009, s.184).

Doğal kaynaklar ülkelerin yeraltı ve yerüstü zenginliklerinden oluşmaktadır ve doğada mevcut olduğu kadarla sınırlı olduğundan kıttır. Doğal kaynaklardan doğru yararlanılarak ekonomik büyüme için etkin bir faktör haline dönüştürülür.

- Sermaye

Üretim sürecinin bir parçası olan sermaye aynı zamanda büyümenin belirleyicilerinden biridir. Günümüzde sermaye kavramı fiziki, beşeri ve sosyal sermaye olarak geniş bir çerçeve içinde değerlendirilmektedir.

Bir üretim biriminin belli bir dönemdeki mal ve hizmet üretme kapasitesi sermaye birikimi veya sermaye stoku olarak tanımlanmaktadır. Üretim kapasitesinin sermaye birikimine bağımlılığı özellikle işgücünün (emeğin) yoğun olarak kullanıldığı hizmet ve tarım sektöründe görece zayıf olsa da sermaye birikimi olmadan bir üretim faaliyetinden bahsetmek pek mümkün olmaz. Bina, makina ve teçizat gibi üretim sürecinde uzun yıllar kullanılan unsurlar sermaye stokunu oluşturmaktadır. Makro düzeyde bakıldığında bir ülkenin sermaye stoğuna bu unsurlara ilaveten yollar, barajlar vb. altyapı unsurlarının yanında bireylerin yaptıkları fiziki yatırım olan konut yatırımları bile dahil edilebilmektedir. Genel olarak, sermaye birikimi, üretim sürecince kullanılan fiziki varlıkların değeri

olmasının yanında; sağlık, eğitim, araştırma geliştirme harcamaları gibi fiziki olmayan varlıklar da sermaye birikiminin önemli unsurlarındandır (Saygılı, Cihan ve Yurtoğlu, 2002, s.10).

Beşeri sermaye eski yapıların değişimi ve yenilenme sürecinde itici ve dinamik bir güçtür. Özellikle eğitim konusunda ülkenin uzun dönemli insan gücü ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde çağdaş teknolojik bilgiyi de içeren seviyenin yakalanması doğrultusundaki değişim iktisadi gelişme kapsamındadır (Doğan, Şanlı, 2003, s.182). Beşeri sermaye emeğin donanımını da kapsayan büyümenin en temel faktörlerinden biridir. Ekonomik büyümenin devamlılığı işgücünün bilgi ve beceri seviyesinin kalitesiyle doğru orantılıdır.

- İş gücü

Referans dönemi içinde ekonomik mal ve hizmetlerin üretimi için emek arzında bulunan çalışma çağındaki nüfusu kapsar. İşgücü, istihdamda olanlar ile işsizlerin toplamı olarak ifade edilmektedir (Tüik).

Bir ülkedeki işgücü miktarı ve niteliği, o ülke ekonomisinin insan kaynağını somut olarak yansıtmaktadır. Nüfustaki artışa bağlı olarak işgücü piyasasının dinamikleri, ekonomik şartların bir sonucu olan işgücü talebi ve toplam işgücü arzından oluşturmaktadır (Şentürk, 2015, s.114).

Aktif işgücünde nüfus değişimine bağlı olarak meydana gelen değişim ekonomik büyümenin temel unsurlarındandır. Bunun yanı sıra nüfusun; eğitim düzeyi, sağlık koşulları, genç veya yaşlı olması, cinsiyet yapısı hatta etnik yapısı da büyüme için önem arz etmektedir. Nüfusun, eğitilmiş, işkolunun gerektirdiği teknik bilgi ve beceriye sahip olmasının yanında sağlıklı olması da üretim verimliliğini artıran bir faktördür. Nüfusun sağlığı, eğitim düzeyi, sosyal standartları da en az nüfus artış hızı kadar ekonomik büyüme üzerinde önemli etki yaratmaktadır (Ağayev, Yamak, 2009, s.184).

Çalışmanın bir hak olduğu düşüncesi; yalnızca bir zorunluluktan ya da özgürlük göstergesinden ibaret olmadığı gerçeği, sosyal hakların gelişimiyle hayata geçen bir düşüncedir. Çalışma hakkı, birçok sosyal ve ekonomik hakkın bağlandığı bir temel hak konumundadır. İş görenlerin işle ilgi faaliyeti gerçekleştirirken ortaya koydukları bedensel ve zihinsel güce emek ya da işgücü denmektedir. Emek faktörü

tüm nüfusu kapsamaz, kurumsal olmayan çalışma çağındaki aktif nüfusu (15-64) ifade eder. Emek faktörü, büyümenin belirleyicileri arasında en önemli olanıdır. İnsan faktörü olmadan, diğer üretim faktörlerinin kendi başına üretimde bulunmaları mümkün değildir. İnsan, üretim faktörlerini bir araya getiren, daha sonra üretim aşamasına sokan ve yön veren kendisidir.

- Teknolojik Gelişme

Ekonomik büyümenin devamlılığı açısından en önemli belirleyicilerden bir diğeri de teknolojik gelişmedir. Bir mal veya hizmetin üretimi için gerekli bilgi, organizasyon ve tekniklerin bütünü teknoloji olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, teknoloji, üretimle ilgili bilgiyi de içine alan bir kavramdır. Bu bilginin kapsamına mühendislik bilgisi, bilimsel bilgi ve işletim becerisi de girmektedir. Başka bir açıdan ise teknoloji; tekniği ve organizasyonu da içermektedir. Teknoloji makineler, aletler ve diğer ekipmanlar ile tamamının işletim kuralları, eğitim ve bakım-onarım gibi yardımcı faaliyetleriyle de doğrudan ilgilidir. Kısaca, üretimle ilgili bilginin gerçek hayatta kullanılmasını ifade eden tekniklerin bütünü teknolojiyi ifade etmektedir (<http://www.mustafakemalaydin.com>).

Teknoloji ürünlerde, üretim yöntemlerinde ve faktörlerinde farklılık yaratarak bu farklılıkların üretim ve verimliliği arttırması sağlar. Sonuçta oluşan kar artışı ve rekabet üstünlüğü teknolojinin getirisidir. Teknolojik gelişmeler tarih boyunca gözlemlendiğin de ekonomik büyümeyle paralel ilerleyen teknolojiye yatırımların arttırılması üretimin artışı bakımında oldukça önemlidir. Emek ve sermaye denkleminde üçüncü bir bileşen olarak 20.yy ortalarında giren teknoloji üretim faktörleri arasındaki yerini almıştır. Teknoloji bu denklem içindeki önemini sürekli olarak arttırarak varlığını sürdürmektedir (Malatyalı, 2014, s.64).

Teknoloji firmalar veya sektörler için önem arz ettiği kadar ülkeler içinde büyük öneme sahiptir. Günümüzde ülkelerin gelişmişlik ve büyüme seviyelerini belirlemede en önemli faktördür. Bu nedenle teknolojiye ulaşılanların yakalanması ve teknoloji üretir pozisyona gelinmesi ulusal politikalar bakımından da önemlidir.

3.1.2. Büyümeyle İlgili Temel Kavramlar

Ekonomik büyüme ölçülürken birçok kavram kullanılmaktadır. Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH), Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), Safi Milli Hasıla (SMH), Milli Gelir (MG), Kişisel Gelir (KG) ve Harcanabilir Gelir (HG) en sık kullanılan kavramlardandır.

- Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)

Ekonomik büyüme mal ve hizmet üretimini gerçekleştirecek üretim kapasitesinde meydana gelen artış olarak da ifade edilebilir. Ülkenin kişi başına GSYH'indeki sürekli olarak artması ekonomik büyüme anlamına gelmektedir.

Ekonomide çok sayıda kişi ve kuruluş arasında gerçekleşen faaliyetleri makro ekonomik hesaplar sayesinde, sistemli bir ekonomik analize imkan verir. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, ülkedeki ekonomik faaliyetlerin genel düzeyini gösterdiği için, makro ekonomik hesap sisteminde en çok kullanılan değişkenlerden biridir. Bir ekonomide, belirli bir dönemde, ülkede yerleşik üretim birimleri tarafından üretilen nihai mal ve hizmetlerin değerlerinin toplamı Gayrisafi Yurtiçi Hasılayı (GSYİH) oluşturmaktadır (Yükseler, 1998, s.3).

Bir ekonomide bir yıllık bir dönemde ülke içinde (yurt içinde) üretilen nihai malların değerleri toplamıdır. GSYİH sadece ülke içinde üretilen nihai malları değerlendirmeye aldığından dolayı, ithal edilen malların değerlerini kapsamaz. GSYİH hangi ülke vatandaşı tarafından yapılırsa yapılsın ülke içinde yapılan ürün değerlerini kapsar (Bocutoğlu, 2009, s.27).

GSYİH= tüketim malları(C) + yatırım malları(I) + kamu hizmetleri(G) + ithalat vergileri (TM) üretim açısından bu şekilde formüle edilmektedir.

- Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH)

Bir ülke vatandaşları tarafından (bir ülke vatandaşlarının sahip oldukları doğal kaynaklar, emek, sermaye ve teşebbüs gücü kullanılarak) bir yılda gerek o ülkede gerekse diğer ülkelerde üretilen nihai malların piyasa değerine GSMH denir (Ünsal, 2009: 52). GSYH hesaplanırken önemli olan üretimin ülke sınırları içinde yapılmış olmasıyken, GSMH hesaplanmasında önemli olan üretimin ülke vatandaşları tarafından yapılmasıdır.

GSMH=GSYH + Net Dış Alem Faktör Gelirleri (Ülke Vatandaşlarının Yabancı Ülkelerdeki Üretime Katkıları-Yabancı Ülke Vatandaşlarının Ülkedeki Üretime Katkıları) şeklinde formüle edilmektedir.

Milli üretim faktörlerinin dış alemden elde ettikleri gelirlerle yabancı üretim faktörlerine yapılan ödemelerin farkı, net dış alem faktör gelirlerini ifade etmektedir. GSMH'yi artırıcı etkide bulunan, net dış alem faktör gelirleri tanımında yer alan ilk üç kalem yurtdışından elde edilen faktör gelirleridir. Yurtdışına yapılan faktör ödemeleri; faiz ödemeleri ve kar transferlerinden oluşmakta ve GSMH'yi azaltıcı etki yaratmaktadır (Yükseler, 1998, s.7).

Ersan Bocutoğlu'nun yaptığı tanımlamaya göre; dış alem geliri, yabancı ülkelerde çalışan ülke vatandaşlarının bir yıllık bir dönemde dış ülkelere kazandıkları ve ülkelere getirdikleri üretim faktör gelirleri (ücret, faiz, rant, kar) ile aynı yıl o ülkede çalışan yabancı ülke vatandaşlarının kazanıp ülkelere götürdükleri üretim faktör gelirlerinin arasındaki farkı ifade etmektedir. GSMH'nin GSYH'dan farkı da net dış faktör gelirleridir.

- Safi Milli Hasıla (SMH)

GSMH'yı oluşturan mal ve hizmetler üretilirken, diğer üretim faktörlerine ek olarak daha önce üretilmiş sermaye malları da kullanılır. Yıl içerisinde kullanılan sermaye mallarında aşınma ve yıpranmalar olmaktadır, dolayısıyla üretilen malların değerinden ayrı düşünülemez. GSMH'den aşınma payı (amortisman) çıkartıldığında SMH ya da net milli hasıla elde edilir (<http://www.ekodialog.com>, 17.05.2018).

Safi Milli Hasıla = GSMH – Amortismanlar

Üretim sürecinde ekonominin üretim teçhizatında meydana gelen aşınma ve eskimeyi dışarıda tuttuğu için, safi milli hasıla ekonominin net üretim gücünü gösterir (Bocutoğlu, 2009, s.32).

- Milli Gelir (MG)

Bir ekonomide belli bir döneme ilişkin safi milli hasıla değerinden aynı dönemde, o ekonomide alınan dolaylı vergiler toplamının çıkartılmasıyla elde edilen tutar milli gelirdir.

Millî gelir, üretilen mal ve eşyanın maliyetine göre tespit edilmektedir. Maliyete giren gelirler de, başlıca ücret ve maaşlar, faizler, kira veya rantlar ve karlardan oluşmaktadır. Üretim faktörlerine ait olmayan, onların faaliyetinden kaynaklanmayan dolaylı vergiler hesaba katılmaz. Böylece millî hasılanın satış fiyatına dahil olan dolaylı vergileri bu hasıladan arındırmak suretiyle, üretim faktörlerine dağıtılan payların toplamı milli geliri vermektedir (Erginay,1957).

Milli Gelir: Safi Milli Hasıla – Dolaylı Vergiler

- Kişisel Gelir (KG)

Kişisel gelir, vergilerin ödenmesinden hemen önce bireylerin eline geçen ve harcanmaya hazır gelirdir. Başka bir deyişle kişisel gelir, kişilerin belirli bir dönem içerisinde fiili olarak ellerine geçen tüm gelirleri ifade eder. Ulusal gelirden; dağıtılmamış firma karları, kurumlar vergisi ve sosyal güvenlik kesenekleri çıkartılır ve bu işlemin ardından elde edilen hesaplama değerine faiz ve transfer ödemeleri eklenerek kişisel gelire ulaşılır (<https://ekonomist.com>, 18.05.2018).

Kişisel gelir, ekonomik analizlerde bireylerin gelirlerinin, tüketim, dolaysız vergiler ve tasarruf arasında nasıl ve hangi oranlarda bölüşüldüğünü açıklamakta faydalı olan bir kavramdır (Parasız,1997, s.79).

Kişisel Gelir = Milli Gelir - Sosyal Güvenlik Katkıları - Kurumlar Vergisi - Dağıtılmayan Kurum Karları + Transfer Ödemeleri + Kamu Borçlanma Faizleri

- Harcanabilir Kişisel Gelir (Kullanılabilir Gelir)

Bireyler gelirinin belirli bir kısmını, gelir vergisi, emlak vergisi, taşıt vergisi gibi ülkedeki mevcut vergi mevzuatına uygun şekilde, devlete dolaysız vergi olarak ödemek zorunda olmalarından dolayı belirli bir dönemde elde ettikleri gelirin tamamını haralayamazlar. Bu nedenle, bireylerin kişisel gelirinden, dolaysız vergiler çıkarıldıktan sonra geriye kalan büyüklük kullanılabilir (harcanabilir) geliri gösterir (Emeç, 2008, s.54).

Kullanılabilir Gelir =Kişisel Gelir - Dolaysız Vergiler

Şahsi gelirden vasıtasız vergiler çıktıktan sonra geriye kalan gelire kullanılabilir gelir ya da harcanabilir gelir denir. Harcanabilir kişisel gelirin bir kısmı tüketim harcamalarına gider; geri kalanı ise tasarruf diye adlandırılır.

3.2. Büyüme Teorileri

Büyüme teorileri tarihsel gelişim çerçevesinde bu başlık altında açıklanmaktadır. Ekonomik büyüme Teorileri, dışsal ekonomik büyüme teorileri ve içsel ekonomik büyüme teorileri olarak iki temel gruba ayrılmaktadır (Seyidoğlu, 2006, s. 844).

3.2.1. Merkantilist Dönem

Merkantilizm moneter bir doktrindir ve amaç para miktarını artırmaktır. Değerli madenlerin hakimiyetine dayanan bu görüşte milli servet değerli madenlerin çokluğuyla ölçülür (Aktan, 2000).

Büyümenin gerçekleşebilmesi için sahip olunan değerli maden miktarının artırılması, sanayi ve ticaret alanında uyulması zorunlu kuralların tesis edilmesi, ödemeler bilançosunun fazla vermesini sağlayıcı uygulamalara gidilmesi ve uluslararası ilişkilerde kendi ülkesinin çıkarını her şeyin üstünde tutan politikaların izlenmesi, öngörülen temel politikalar (Berber, 2006, s.49).

Merkantilizmin esası ekonominin ve devletin birlikte büyümesini ve güçlenmesini esas aldığından, devlet idaresine dayanmaktadır. Merkantilistlerin temel konusu hazinenin büyümesine verilen önemden dolayı dış ticarettir. Bu bağlamda dış ticaret dengesi pozitif olabilmesi ihracat değerinin ithalattan fazla olmasına bağlıdır.

Merkantilist doktrin; güçlü devlet hedefi, kıymetli madenlere sahip olma arzusu ve dış ticaretin gerekliliği ve önündeki engellerin kaldırılmasının gerekliliği olmak üzere üç temel faktöre dayandırılmaktadır.

3.2.2. Fizyokratik Dönem

Merkantilist düşüncenin aksine Fizyokrasi serbestiden yana bir iktisadi görüştür ve tarımsal üreticiyi ön plana çıkarmaktadır.

Fizyokratlara göre, büyüme sanayi sektörü sayesinde değil tarım sektörü sayesinde gerçekleştirilebilir. Aynı zamanda fizyokratlara göre ekonomi kendiliğinden dengeye geleceğinden, devletin ekonomik faaliyetlere müdahalede bulunmasının gereksiz olduğunu savunmuşlardır. Fizyokratlar, klasik iktisadın temelini teşkil eder (Demir, 2009, s.89).

Fizyokratlar, doğanın her zaman kendine ait bir dengesi olduğunu ve tüm olayların doğal süreç içinde bir düzene gireceğini savunmaktadırlar. Böylelikle felsefi açıdan doğal bir dengenin olduğu görüşünü benimserler. Fizyokratlar, tüm beşeri olayların er ya da geç doğal süreç içinde bir dengeye kavuşacağı varsayımını iktisadi teoremlerine de yansıtmişlardır. Ülke ekonomilerinin de uzun vadeli olarak kendi haline bırakılması gerektiğini savunan Fizyokrazi, doğal sürecin eninde sonunda nihai dengeyi sağlayacağına vurgu yapmaktadır (<https://yusufbaymaz.wordpress.com>, 18.05.2018).

3.2.3. Klasik Büyüme Teorisi

Klasik büyüme modeli, Smith, Ricardo, Maltus, S. Mill ve James Mill tarafından ortak geliştirilen bir model olarak karsımıza çıkmaktadır. Ancak klasik büyüme modeline en büyük katkıyı Ricardo yaptığından model Ricardo modeli olarak da anılmaktadır (Acar, 2002, s. 52).

Klasiklere göre, ekonomide istihdam ve sermaye stokunu artırmak özel sektörün görevidir. Devlet sadece adalet, güvenlik, savunma gibi sosyal ihtiyaçları karşılamalıdır. Ancak bu tür kamu hizmetlerinin sağladığı dışsal yararlar dolaylı olarak büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratabilir (Solow, 1970, s.46).

Klasiklerin iktisadi büyüme konusunda farklı anlayışları vardır. David Ricardo üretim faktörlerinin, üretimden aldıkları payları temel almasına karşın, Adam Smith ise büyüme ve gelişme problemini temel konu olarak görmüştür. Smith sanayileşmeye dayalı büyüme modelinde, artan iş bölümü önemli bir faktör olarak ele almaktadır. İş bölümüne dayalı insan emeğini ulusal zenginliğin ana kaynağı olarak gören Smith, iş bölümüne dayalı emekte artan verimin geçerli olduğu görüşündedir (Özsağır, 2008, s.3).

Ricardo, milli gelirin kaynaklarını ortaya koymakla değil, milli gelirin üretim faktörleri arasında nasıl dağıtıldığıyla ilgilendiğinden yapmış olduğu çalışmalarda büyüme sorununu dolaylı yollardan ele almaktadır. Ricardo, uzun dönemde üretim faktörlerinin milli gelirden alacakları payların ülkelerin yaşayacağı büyüme ve durgunluk aşamalarına bağlı olduğunu savunmaktadır (<http://www.ekodialog.com>,18.05.2018).

İktisadi büyüme ile nüfus artışı arasındaki etkileşime de Malthus vurgu yapmaktadır. Malthus bir yandan toplumsal iyileşme, ailevi veya bireysel ölçeği içinde insan yaşamının iyileştirilmesi için üretimi artırmanın araçları, yolları ve imkanları aranırken diğer yandan nüfus artışını azaltmanın yollarını da birlikte ele alınmaktadır (Tezel, 2000, s.152).

3.2.4. Marksist Büyüme Teorisi

Sosyalist sistemde üretime koşulan faktörlerin büyük bir bölümünün, devlete ait olduğunu ileri süren büyüme tarzı Marks'a dayanmaktadır. Marks'a göre emek, üretimin değerini belirlemesinin yanında büyümenin motoru görevini de üstlenmektedir. Büyüme aşamalarını bütünüyle dengesizlik olarak değerlendiren Marx'tır.

Marx'ın modelinin dayandığı emek-değer teorisi; emek değerini, üretimde kullanılan sermaye (sabit sermaye), beşeri emek girdisi (değişken sermaye) ve artı değer olarak adlandırılan; üretim aşamalarına giren emek ve sermayenin üstündeki ve ötesindeki aşırı değer olmak üzere üç bölüme ayırır. Marksist büyüme teorisi; artı değer oluşmasından dolayı, tüm girdi değerinden daha az ödeneceği gerekçesiyle emek girdisinin sömürüldüğü görüşündedir (Göktaş, 2005, s.65).

Marksist kapitalist model büyüme belirlemeyen unsurun sermaye birikimi olduğunu savunmaktadır. Artık değer kapitalde dönüşmüş hali sermaye birikimidir. Daha açık bir ifadeyle artık değere ulaşmak için üretime dahil olan sermayedeki artış, artık değer de artması ile birikimli olarak büyüme göstermektedir. Toplam artık-değeri, sömürü haddi (s/v) ve kullanılan emek sayısı belirlediğinden, birikimin boyutunu da belirlemiştir (Kazgan, 1993, s.304). Marks'a göre üretim sürecinin şartlarındaki değişim, sermaye birikimi sürecinden dolayı mutlak nüfus artışından bağımsız olarak işgücünün sürekli işsiz kalmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla endüstriyel hazır bir yedek ordu olduğundan, ücretler ancak asgari geçimi sağlayan minimum seviyede tutulmaktadır (Karaca, Şahin, 2010, s.5).

Kapitalist sistemin dinamik olduğu görüşünde olan Marx, sistemin devamlı gelişme içinde olduğuna, bu dinamizmin ve büyümenin kaynağının da teknik ilerlemeden kaynaklandığına vurgu yapmaktadır. Bundan çıkarılan sonuç, Marx'ın büyüme sürecinde teknik ilerleme ve yatırımların rolüne oldukça önem verdiği

görülmektedir. Ayrıca yatırımların hem teknik ilerleme neticesinde yapılabildiği hem de teknik ilerlemenin uygulanması için gerektiği görüşündedir. Görüş, teknolojiyle ilgili olarak büyümeyi nasıl etkilediğinden çok, emeğin sömürsünü nasıl arttırdığıyla ilgilenmektedir. Marx büyümeyi dar bir geçit olarak gördüğünden yatırımlardaki eksiklik ya da fazlalığın oluşmasının neticesinde kapitalist sistemin konjonktür dalgalar doğuracağını savunmaktadır (Hiç,1994,s.32).

3.2.5. Schumpeter'in Ekonomik Büyüme Teorisi

Schumpeter, ekonomide girişimciliğin ve yeniliklerin rolünü en iyi açıklayan iktisatçılardan biridir. Kendisine göre, yeniliklerin hayata geçirilmesi yatırım ile mümkündür. Bu yatırımların etkileri ise, birikerek belli zamanlarda kümelenmektedir (Acar, 2002, s. 73).

Avusturya ekolünün etkisiyle Schumpeter, teknolojik gelişmeleri ekonomik konjonktür içerisinde değerlendirmiş ve yaratıcı yıkım kavramını doğuran bir unsur olarak teknolojik gelişme kavramının firmalar arası rekabetten doğduğunu savunmaktadır. Ekonomilerde yeni teknolojilerin ve endüstrilerin doğmasını sağlayan evrimsel bir süreç olarak tanımlanan yaratıcı yıkım; zayıflayan sektörlerin ortadan kalkması doğan yeni sektörlerin getirisidir. Bahsedilen ekonomik büyüme ve yapısal değişme süreci teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Schumpeter'in teknolojiyi, Neoklasik yaklaşımda olduğu gibi dışsal bir kavram olarak gördüğünden söz konusu sektörlerdeki firmalar teknolojik yenilikleri takip ederek kendilerine uygun olanları tercih ettikleri görüşündedir (<http://www.ekodialog.com>).

Klasik iktisadi düşüncede ekonomik büyümenin, üretim artışı sağlayan teknolojik gelişme ile ilişkilendirilmesinin sebebi sermaye birikimi, makineleşme ve iş bölümüne bağlı olarak değerlendirilmesindedir. Böylelikle klasik büyümenin kaynağı tasarruflar, yatırımlar ve sermaye birikimidir. Ekonomilerde gelir arttıkça tasarruf da artmakta ve kar elde edebilmek için tasarruflar yatırımlara dönüştürülmektedir. Tam rekabet piyasası koşulları, sermayenin daha iyi değerlendirilmesine dolayısıyla maliyetlerin azalıp karlılığın artmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak, karlılığın artması da sermaye birikimi ve yatırımlarda

bir artışa neden olacağından, ekonomik büyüme gerçekleşmiş olmaktadır (İncekara, Tatoğlu, 2008, s. 22).

3.2.6. Dışsal Büyüme Teorileri

Dışsal büyüme teorileri başlığı altında Post-Keynesyen Büyüme Modeli (Harrod-Domar Büyüme Modeli) ve Neo-Klasik Büyüme Modelinin (Solow Büyüme Modeli) büyüme bakış açlarına yer verilmektedir.

3.2.6.1. Post-Keynesyen Büyüme Modeli (Harrod-Domar Büyüme Modeli)

Model, Roy F. Harrod ve Evsey D. Domar tarafından yapılan iki farklı çalışmanın benzerliklerinin fazla olmasından dolayı Harrod-Domar Modeli olarak adlandırılmaktadır. Modelin oluşturulduğu piyasa ekonomisi, tek mallı ve iki faktörlüdür. Modele göre, ekonomide tek mal üretilmekte bu mal hem tüketimde hem de yatırımda kullanılabilir özelliktedir. Harrod-Domar büyüme modeline göre ekonomide paraya yer verilmemesinden dolayı parasal fiyatlarından da bahsedilmemektedir. Modelde devlet, olmadığından ekonomik kararların tamamı, özel karar birimleri tarafından belirlenmektedir. Kapalı bir ekonomik modeldir (Turan, 2008, s. 27).

Berber, Harrod-Domar büyüme modelinde, yapılan yatırım harcamalarının ekonomi üzerinde hem arz yönlü hem de talep yönlü iki etkisinden söz etmektedir. Yapılan yatırımların ekonomide öncelikle üretim kapasitesini arttırdığı görülmektedir. Bu da meydana gelen etkinin ekonominin arz yönü ile ilgili olduğunu göstermektedir. Bunun peşi sıra, üretimin daha da artırılması, gelir düzeyini de arttıracığından gelir etkisi ortaya çıkmakta ve ekonominin talep yönünün de canlandığı görülmektedir (Berber, 2006, s. 109).

Harrod-Domar modeli, gerek yaptığı varsayımlar gerekse gelişmiş ülke ekonomileri dışındaki ekonomilerin büyümesini açıklamada güçlük çıkardığı nedeniyle çeşitli eleştiriler almaktadır. Harrod-Domar modelinin eksikliklerini gidermeye yönelik yapılan çeşitli çalışmaların temel varsayımları klasik iktisadi görüş çerçevesinde belirlenmektedir (İncekara, Tatoğlu, 2008, s. 25).

3.2.6.2. Neo-Klasik Büyüme Modeli (Solow Büyüme Modeli)

Büyüme literatüründe 1980'li yılların ikinci yarısında kadar hakim rol oynayan Neo-Klasik büyüme modelidir. Model temel olarak Slow'un 1956 yılındaki çalışmasına dayanmaktadır. Teoride bir takım varsayımlar şöyledir;

1. Üretim faktörleri için ölçüğe göre azalan, üretim fonksiyonu için sabit getirili bir üretim teknolojisidir.
2. Tasarruf oranındaki artış durağan büyüme hızına etki etmemektedir.
3. Nüfus artış hızı sabit ve modele dışsal olarak dahil edilmektedir.
4. Teknolojik gelişme dışsal olarak modellenmektedir.
5. Kapalı ekonomi varsayımı vardır.
6. Devlet müdahalesi minimum düzeydedir.
7. Beşeri sermayedeki üretkenlik değişkenlikleri dikkate alınmamaktadır (Atamtürk,2007, s.91).

Neo-Klasik Büyüme Teorisi'nde, sermaye düzeyinin altın kuralı, tüketimi maksimize eden durağan durum, sermaye düzeyine denilmektedir. İşçi başına çıktı ve işçi başına yıpranma arasındaki farkın en fazla olduğu sermaye düzeyini göstermesinden dolayı sermayenin altın kuralı olarak nitelendirilmiştir (Ünsal, 2007, s. 593).

Teoride üretimde verimlilik ve işçi başına üretim artışı teknolojik gelişmeler sayesinde. Sonuç olarak teknoloji sayesinde aynı üretim girdileri ile daha yüksek bir çıktı elde edilmektedir. Teoride teknolojinin üretime olan katkısı, üretim faktörlerinin üretimdeki getirileri hesaplandıktan sonra, geri kalan paydan anlaşılmaktadır. Teknolojinin katkısı olan bu pay Solow artığı olarak adlandırılmıştır (Seyidoğlu, 2006, s. 840).

Neo-klasik modelin gerçek hayatla uyuşmayan varsayımları nedeniyle ve özellikle teknolojik gelişmeyi çok önemsemelerine rağmen model içinde açıklayamamaları içsel büyüme kuramlarının doğmasını sağlamıştır.

3.2.7. İçsel Büyüme Teorileri

İçsel büyüme teorileri öncelikle teknolojik gelişmelerin ekonomik sistemin içinde oluştuğunu dolayısıyla ekonomik kararlardan etkilendiğini belirtmektedirler.

İkinci olarak yakınsama teorilerini reddettiklerinden dolayı gelişmekte olan ülkeler gerekli önlemleri almadıkları takdirde gelişmiş ülkeler ile aralarındaki gelir farkları gittikçe artış gösterecektir. Bu teoride son olarak devlet müdahalelerinin optimal büyüme oranına ulaşılması için gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır (Yülek,1997, s.29).

Solow modelinde teknolojik ilerlemenin ortaya çıkış sebebi açıklanamadığından, yani dışsal bir olgu olarak değerlendirildiğinden, Solow modeli, iktisadi büyümenin nasıl meydana geldiğini açıklayamamaktadır. Bunun üzerine modeldeki bu eksikliği gidermek, büyümenin nasıl meydana geldiğini açıklamak için yeni yaklaşımlar doğmuştur. Öncülüğünü Amerikalı iktisatçı Paul Romer'in yaptığı, 1980'lerin sonlarında ortaya çıkan alternatif yaklaşımlardan içsel büyüme teorisini, yeni klasik okulun kurucusu Robert Lucas geliştirmiştir (Ünsal, 2009, s. 61).

AK Modeli: Rebello Modeli, Romer Yaklaşımı, Barro Yaklaşımı, Lucas Yaklaşımı, Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Yaklaşımı içsel büyüme teorilerindedir.

3.2.7.1. AK Modeli: Rebello Modeli

1991'de Rebello tarafından geliştirilen içsel büyüme modellerinden AK modeli, sermayenin azalan marjinal getirisi varsayımını kaldırmakta, uzun dönemde kişi başına büyümenin dışsal teknolojik gelişmenin var olmadığı durumda bile sürdürülebileceğini en basit biçimde göstermektedir. Model, Romer (1986) ve Lucas (1988) tarafından da benimsenmektedir. $Y = AK$ fonksiyon da sermaye faktörü ile ekonominin çıktısı arasında doğrusal bir ilişkinin varlığından söz edilmektedir. Modelde K ile gösterilen sermaye faktörünün, geniş kapsamlı olarak ele alınması modelin başka bir özelliğidir. Başka bir deyişle K'nın içinde beşeri sermaye faktörü de yer almaktadır (Yardımcı, 2006, s.101).

AK modelini ortaya atan Jones ve Manueli (1990) ve Rebelo (1991), büyüme sürecinin içselleştirilmesi için ölçeğe göre sabit getirinin ve teknolojik gelişmenin sabit olduğuna dair varsayımları bir kenara bırakmışlardır. Yalnızca biriktirilebilen üretim faktörü olan toplam sermayenin marjinal verimliliğinin azalmasının varsayılmasıyla bile içsel bir büyüme sürecinin ortaya çıkabileceğini öne sürmektedirler (Demir, 2015, s.97).

3.2.7.2. Romer Yaklaşımı

Paul Romer'in modelinde ekonomik büyümenin belirleyicilerinden teknolojik değişim üzerinde durulmaktadır. Modele göre kar maksimizasyonunu hedefleyen firmaların aldığı yatırım kararları sayesinde teknolojik değişim yaşanmaktadır. Ekonomik karar birimleri yaşanan teknolojik değişme sayesinde sermaye birikimlerini sürdürerek teşvik olmaktadır. Sermaye birikimi sağlamanın yanında teknolojik gelişme, verimlilik artışına da yol açmaktadır. Piyasa teşviklerine büyük ölçüde karşılık veren kişilerin akılcı faaliyetleri sonucu teknolojik değişme görülmektedir. Bu sebeple modelde teknolojinin içsel bir değişken olduğu belirtilmektedir. Fakat burada teknolojik değişime katkıda bulunan birimlerin piyasa teşvikleri tarafından motive edildiği gibi bir yorum yapılmamalıdır. Devlet destekli bilimsel araştırmalar teknolojik gelişme açısından önemlidir. Modelde bilginin tekrar tekrar kullanılabilme fonksiyonu, yeni bir bilginin yaratılması neticesinde sadece bir defalık sabit bir maliyete katlanıldığını yani ek bir maliyetin ortaya çıkmamasının avantajına değinilmektedir (Türker, 2009, s.89).

Arrow'un önerdiği yaparak öğrenme metodunun yardımıyla ilk içsel büyüme modelini Romer (1986) ortaya atmıştır. Arrow (1962) zaman ilerledikçe bazı sektörlerde maliyetlerin düşüp kalitenin arttığını ayrıca üretimin de hızlandığını fark etmiştir. Gözlemlendiği bu duruma yaparak öğrenme metodu adını vermiştir. Romer'in bu fikri de bir yan ürün olarak teknik bilginin, üretim ve yatırım süreci içerisinde oluştuğunu göstermektedir. Yeni üretimde bu bilgi bir nevi bedava girdi olarak kullanılmaktadır. Böylelikle yeni üretimin daha kaliteli ve az maliyetli olduğu görüşündedir (Yülek, 1997, s.8).

Romer, üretilen bilginin diğer şirketlerce de benimsenme imkanı doğacağından onların da üretim imkanları eğrisi üzerinde pozitif bir dışsallık oluşturacağı görüşündedir. Böylelikle yeni büyüme teorileri için ilham kaynağı olmaktadır.

3.2.7.3. Barro Yaklaşımı

Rekabetçi piyasa koşullarını ölçeğe göre sabit getiri ile benimseyen, verimlilik, teknoloji ve ekonomik büyüme ile kamu harcamalarını ilişkilendiren model Barro (1990) tarafından oluşturulmuştur. Kamu harcamalarının vergilerle

finans edilmemesinin kişi başına büyüme oranı üzerindeki etkileri oldukça önemlidir. Diğer içsel büyüme modellerindeki gibi sermaye, geniş kapsamlı olarak değerlendirilmektedir. Ekonomide kamu harcamaları bir üretim girdisi olarak ele alınmakta olup, ülkelerin ekonomik büyüme oranlarının verimli ve verimsiz kamu harcamalarından etkilendiği düşünülmektedir. Modelin içsel büyüme yaklaşımı sunmasının altında, kamu harcamaları politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi yatmaktadır (Yardımcı, 2006, s.102).

Barro, büyüme sürecini hızlandıran bir etken olarak kamu harcamalarının etkilerine değinmektedir. Ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyen hükümet harcamaları kar amacı gütmeyen ve temsili hane halkının fayda fonksiyonunu maksimum yapan politikalarla sağlanmaktadır. Böyle politikaların ekonomik büyüme ve refah üzerindeki etkisinin olumlu olduğu görülmektedir. Vergilendirmeden kaynaklanan özel tasarruflardaki azalma ise kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği duruma örnek teşkil etmektedir (Ercan, 2002, s. 134).

3.2.7.4. Lucas Yaklaşımı

Beşeri sermayeyi de fiziksel sermaye gibi üretim faktörlerinden biri olarak modellerinde değerlendirenler Lucas (1988) ve Rebelo (1991)'dur. Ekonominin fiziksel sermaye yatırımlarına ihtiyacı olduğu gibi, beşeri sermaye yatırımlarına da gereksinimi vardır. Beşeri sermaye kavramı, genel itibariyle eğitimle ortaya çıkmakta, daha sonrasında çalışma süreci içinde yaparak öğrenme metodunun etkisiyle de oluşabilmektedir. Eğitimde harcanan zamanın fırsat maliyeti beşeri sermayeye yapılan yatırım olarak değerlendirilmektedir (Kar, Ağır, 2006, s.58).

Lucas, teknolojinin beşeri sermaye aracılığıyla ekonomik büyümeye katkı sağlayacağını iddia etmektedir. Ekonomik büyüme sürecinde, önceden iki işçiyle yapılan bir iş, teknolojinin kullanılmasıyla bir işçi tarafından yapılabilir hale gelmektedir. Beşeri sermayenin yeni teknolojilere tamamlayıcı ya da alternatif olarak eğitilmesi, beceri kazandırılması; işgücünü, ekonomik büyümenin motoru haline getirmektedir (Lucas, 1988, s.17). Lucas, her bireyin kendi verimliliğini artırmasının beşeri sermayelerindeki artışa ek olarak diğer üretim faktörlerinin verimliliğine de katkı sağladığı görüşündedir (Kibritçioğlu, 1998, s. 224).

Ülkeler, beşeri sermaye faktörlerine uygun malları Lucas'ın yaparak öğrenme modeli sayesinde üretebilmektedir. Beşeri sermaye birikiminde yaşanan artış, az gelişmiş ülkelere teknolojinin yüksek olduğu ülkelere doğru emek göçlerine sebebiyet vermektedir. Bu göçler nedeniyle az gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme gelişmemekte, gelişmiş ülke ekonomilerinin de durgunluğa girmeleri önlenmiş olmaktadır. Lucas, bütün ülkelerin aynı teknolojiye sahip olmasının beşeri sermaye akışkanlığını ortadan kaldıracağı görüşündedir (Lucas, 1988, s. 32).

3.2.7.5. Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Yaklaşımı

AR-GE faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan teknolojiye para ödenmez. Dışsal modellerdeki gibi teknoloji standart değildir. Teknolojiye ek bir ödeme yapılmaması üretimin değerini Solow'un modelindeki gibi emek ve sermaye girdilerine bağlar. Romer modelinde teknolojiyi içselleştirir ve yaparak öğrenme, bilginin yayılması varsayımı kabul edilir. Bilginde içselleştirildiği sermaye için azalan verimler değil artan verimlerin işleyeceği öne sürülür.

Modelde üretim için kullanılan bilgi, rekabeti olmayan bir maldır. Yani bilginin aktarılması ve yayılmasının bir maliyeti yoktur. Üretimle birlikte üretilen şeye yapışık olarak ortaya çıkan bilgi, diğer firmalara yayılarak taşma etkisini yaratır. Pozitif dışsallık nedeniyle sermayenin artan verimler yasasının işlemesine yol açar (Azgıt, Levent, 2015, s, 309).

Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasında farklılıkların olmasının temel nedenlerinden birisi de Ar-Ge faaliyetlerindeki farklılıklar olduğu görüşündedirler. Yapılan çalışmalar Ar-Ge faaliyetlerinin teknolojik gelişme ve inovasyonu ortaya çıkartarak, firma ve ülkelerin öncelikle rekabet avantajı sağlayarak iç maliyetlerini düşürmekte ve rekabet güçlerini korumasına olanak sağlamaktadır. Bunların yanı sıra üretimde kalite artışı meydana getirmesiyle birlikte ekonomik ve toplumsal faydaya neden olduğu da başka bir gerçektir. Ar-Ge faaliyetlerine duyulan bu ilgi sayesinde ülkeler ve firmalar büyüyerek dış dünya ile rekabet edebilir duruma gelebilmektedir (Erdoğan, Canbay, 2016, s.42).

3.3. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi

Ekonomik büyüme, kişi başına reel hasıladaki artışları ifade eder. Bu artışlar da ancak uzun dönemde ülkenin üretim ölçeği ya da potansiyelinin

genişlemesi veya daha üretken kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır (Kibritçioğlu, 1998,s.1).

GSMH, SMH ve MG'nin hesaplanmasında başlıca üç yöntem bulunmaktadır;

1. Üretim Yöntemi
2. Gelir Yöntemi
3. Harcamalar Yöntemi

Üretim Yöntemine göre; bir üretim faaliyetinde nihai malın değeri o üretim işleminde yaratılan katma değer toplamına eşittir. Bu eşitlikten dolayı ara mal değerleri hesaplama dışında tutulmaktadır. Dolayısıyla üretim yöntemi sadece nihai mal değerlerini yani katma değerler toplamını dikkate almaktadır. Gelir Yöntemine göre; üretim faktörlerinin ürettikleri nihai mal değeri, üretim faktörlerinin üretime girmeleri karşılığında elde ettikleri ücret, faiz, rant ve kar gibi gelirlere, diğer bir deyişle katma değere eşittir. Harcamalar yöntemine göre, bir ekonomide bir yıllık dönemde yapılan tüm tasarruflar gayri safi yatırım harcamalarına dönüştürülmektedir. Gayrisafi yatırım harcamaları aynı zamanda stok değişimlerini de kapsadığından eriyen stoklar gayri safi yatırım harcamalarından çıkarılmakta, biriken stoklar gayri safi yatırım harcamalarına eklenmektedir (Berber, Bocutoğlu ve Çelik, s.17-21).

Ekonominin gerçek üretim gücünün hesaplanmasında nominal değişkenlerden ziyade reel değişkenler kullanılması gerektiğinden büyüme reel GSYİH' deki artış olarak da tanımlanır.

$$\text{Büyüme Hızı} = \frac{\text{Reel GSYİH}_t - \text{Reel GSYİH}_{t-1}}{\text{Reel GSYİH}_{t-1}} \times 100$$

Ekonomik büyümenin ölçülmesinde; GSMH, kişi başına Reel GSYİH, satın alma gücü paritesine göre GSYİH ve İnsani Gelişme Endeksi kullanılır. Ekonomik büyümenin, cinsiyet eşitsizliği endeksi, küresel cinsiyet uçurumu endeksi gibi yeni kavramlarla değerlendirilmesi de mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ve EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Bu bölümde kadınların işgücüne katılım oranları baz alınarak cinsiyet eşitsizliğinin beşeri sermaye bağlamında değerlendirilmesi yapılmaktadır.

4.1. Beşeri Sermaye Bağlamında Kadın ve Erkek İşgücü Karşılaştırması

Beşeri sermaye kavramı, iktisadi faaliyetlerle ilgili olarak bireylerde oluşan bilgi, beceri ve diğer niteliklerinin bütünüdür. Büyümenin belirleyicilerinden en temel faktör olan emeğin sahip olduğu eğitim düzeyi ve sağlık imkanları da beşeri sermayenin etkinliğini belirler. Sermaye kavramından genellikle fiziki değerler (makine, teçhizat, para vb.) anlaşılmalıdır. Ancak emeğin bilgisi, tecrübesi ve işe olan yatkınlığı üretimin kalitesi ve hızını belirlerken maliyetlerin azaltılması yönünde oldukça önemli etkiye sahiptir. Dolayısıyla nitelikli emek faktörü de sermayenin bir parçası olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Ekonomik büyümenin sağlanması sadece fiziki yatırımların iyileştirmesi değil ana unsur olan işgücünün kalitesinin yükseltilmesi adına eğitim, sağlık vb. sosyal politikalarda sağlanacak iyileştirmelerle eşit imkanların sunulmasına bağlıdır. İşgücüne katılım ve eğitim arasındaki bağın güçlü olmasının diğer bir nedeni ise, eğitimin maliyetli bir yatırım olmasından dolayı bu eğitim karşılığında ulaşılan meslekten daha yüksek ücret elde edilmesi gerekmektedir. Bu durum neticesinde kadınların eğitim seviyelerinde ki artış ile işgücüne katılım oranlarındaki artış birbirini doğru yönlü olarak etkilemektedir (Biçerli, 2005, s. 65).

Sanayi Devriminden bu yana kadın işgücü her zaman ucuz emek olarak değerlendirilmiştir. Ekonomik kriz dönemlerinde kadının işgücüne katılımında artış görülmesinin nedeni ucuz emek olarak değerlendirilmesindedir. Krizlerde işgücüne katılımı artmış olan kadının çalışma koşulları üzerinde yine olumlu bir etki meydana gelmemiştir. Kadınların çalışırken karşılaştıkları sorunlar, aynı zamanda işgücüne katılımını engelleyen faktörlerle aynıdır. Bu engellerden ekonomiyle bağlantılı olanlar; düşük ücret düzeyi, sosyal güvenlik yokluğu, sosyal engeller de toplumun cinsiyete geleneksel bakış açısı, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve ataerkil zihniyet olarak sayılabilir (Önder, 2013, s. 35).

Kadın işgücü nüfusun önemli bir kısmını oluşturmasına rağmen emek piyasalarında ikincil durumda bırakılmaktadır. Kadınların çalışma hayatında ikincil planda tutulmasının ardında geleneksel işbölümü yatmaktadır. Kiren'in de çalışmasında değindiği üzere; kadınların işgücü piyasasında yer almalarını olumsuz yönde etkileyen bir diğer unsur evli olmalarıdır. Ayrıca kadınların anne olmalarından kaynaklı ailedeki 0-6 yaş arası çocuk sayısı da işgücüne katılımlarını azaltıcı etki yapmaktadır. Bu durum erkeklerde ters bir mekanizma gibi işlemektedir. Erkekler evli ve çocuk sahibi ise işgücüne katılımları üzerinde olumlu bir izlenim yaratır. Kadınların hane reisi olmaları işgücüne katılım olasılıklarını arttırmaktadır (Kiren Gürler, Üçdoğruk, 2007, s.580).

Ekonomik ve sosyal açıdan kadınların işgücüne katılımı kalkınmayı sağlayan önemli etkenler arasındadır. İşgücü piyasasında istihdam edilen ve böylece ekonomik özgürlüklerini ve toplumsal saygınlıklarını elde eden kadınlar, kendileri, aileleri ve toplumları için önemli sosyal kazanımlar sağlamaktadırlar. Kadınların işgücüne katılımı konusunda önlerinde erkeklerden daha fazla engel bulunduğunu düşünen oldukça fazla görüş vardır. Bu nedenle öncelikle kadınların işgücüne katılımı önündeki engellerin tespit edilmesi gerekmektedir. Kadınların işgücüne dahil olması, ülkelerinin ekonomik kalkınmalarını arttırabilmektedir. Kadın istihdamı ve ekonomik büyüme teorisini destekleyen çalışmalarda mevcuttur. Çalışmaların neticeleri, kadınların işgücüne katılımı ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu yönündedir. Kadın erkek ayrımcılığının fazla olduğu ülkelerde bu durumunun büyümeye etkisinin negatif olduğu görülmektedir (Zeren, Kılınç Savrul, 2017, s.90).

Türkiye, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) "Tek Bakışta Devlet 2017" raporunda % 33.8'lik kadın iş gücü katılım oranı ile OECD'ye üye ülkelerin genel ortalamasında son sırayı almıştır. Türkiye'de çalışma yaşındaki 30 milyon kadının yalnızca 10,5 milyonu iş gücüne katılma fırsatı bulmuştur. Kadın iş gücü katılım oranının OECD'ye üye ülkelerin genel ortalaması içinde % 63 seviyesinde olduğu görülmektedir. Türkiye'de bu değere ulaşılması için 8,5 milyon kadının daha iş gücüne dahil edilmesi ile mümkündür (<https://geturkiyeblog.com>). Kadınların iş gücüne katılımının arttırılması, McKinsey'in 2016 yılı Women Matter Raporu'na göre 2025'te küresel ekonomiye 12-28 trilyon dolar seviyelerinde bir

büyüme meydana getirebilir. Türkiye kadın iş gücü katılım oranını güçlü, istikrarlı ve sonuç odaklı politikalarla % 30'lardan OECD ortalaması olan % 63'e yükselttiğinde, GSYİH'sini 2025'te %20 oranında artırma imkanı yakalayabilecektir (<http://www.mckinsey.com.tr>).

Tük 2018 Şubat verileri, işgücüne katılma oranın %52,2 değerinde oluştuğunu hesaplamıştır. 2018 yılı Şubat dönemi işgücü bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla 665 bin kişi artışla 31 milyon 520 bin kişiye çıkmıştır. 0,4 puanlık artışla işgücüne katılma oranı %52,2 değerine yükselmiştir. Aynı dönemler için karşılaştırma yapıldığında; kadınların işgücüne katılımı 1 puanlık artışla %33,3'e yükselmiş, erkeklerde ise işgücüne katılma oranı 0,2 puanlık azalışla %71,5 değerine düşmüştür.

Tablo 9'da Mevsim etkilerinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri, Şubat 2017- Şubat 2018 verileri gösterilmektedir. Bu veriler ışığında, 2018'de 15 ve yukarı yaş istihdam edilen erkeklerin, kadınlardan oldukça fazla olduğu görülmektedir. İşsizlik verilerinde kadın sayısının fazlalığı yine dikkat çeken noktalardandır.

Tablo 9: Mevsim etkilerinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri, Şubat 2017-Şubat 2018

	Toplam		Erkek		Kadın	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018
15 yaş ve daha yukarı yaşta kişiler	(Bin)		(Bin)		(Bin)	
Nüfus	59567	60415	29476	29914	30091	30500
İşgücü	30855	31520	21124	21377	9731	10142
İstihdam	26956	28166	18666	19379	8294	8787
Tarım	5036	4983	2881	2864	2155	2120
Tarım dışı	21920	23182	15781	16515	6139	6667
İşsiz	3900	3354	2462	1998	1438	1356
İş gücüne dahil olmayanlar	28712	28895	8352	8537	20360	20358
	%		%		%	
İşgücüne katılma oranı	51,8	51,2	71,7	71,5	32,3	33,3
İstihdam oranı	45,3	46,6	63,3	64,8	27,6	28,8
İşsizlik oranı	12,6	10,6	11,7	9,3	14,8	13,4
Tarım dışı işsizlik oranı	14,8	12,5	13,1	10,6	18,9	16,8
15-64 yaş grubu işgücüne katılım oranı	56,8	57,3	77,3	77,1	36,2	37,3
İstihdam oranı	49,5	51,1	68,0	69,8	30,7	32,2
İşgücüne katılım oranı	12,9	10,9	11,9	9,5	15,0	13,6
Tarım dışı işsizlik oranı	14,9	12,5	13,1	10,6	19,0	16,9
Genç nüfus (15-24) yaş İşsizlik oranı	23,3	19,0	21,5	16,5	26,6	23,6
Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı	23,9	22,8	14,9	14,0	33,0	31,9

Not: Sayılar yuvarlanarak yazıldığından toplam tam eşit çıkmayabilir.

Kaynak: TÜİK, 2018

4.1.1. Kadının Emeğinin İş ve Ev Yaşamı Arasında Bölüşümü

Kadının daha önceki dönemlerde sürdürdüğü ev içerisindeki işleri, hasta, yaşlı ve çocuk bakımı gibi duygusal ve sosyal ilişkileri oluşturma ve sürdürme sorumluluğu, iş yeri ve evin mekansal ayrışması, hanenin dönüşümü sürecinde de devam etmektedir. Kadının bu süreçte ev merkezli özel alandan çıkması ve istihdam edilmesi de üzerlerine yapışan bu sorumluluklardan kendilerini kurtaramamıştır. Sosyalist feminist literatür de çifte yük olarak adlandırılan bu kavramdan da anlaşılmaktadır ki kamusal alanda istihdam edilen kadınlar, ev işleri ve bakım sorumluluklarını aynı şekilde yerine getirmek zorunda kalmaktadır. Çifte yük kavramına, Hochschild ve Machung, 1989 yılında çıkardıkları ve benzer şekilde adlandırdıkları kitaplarında ikinci vardiya diyerek vurgu yapmışlardır. Sektördeki ücretlendirilmiş emeğe ek olarak ev içerisinde ortaya konulan ücretlendirilmemiş emeğe yönelik kullanılan ikinci vardiya tabiri, para kazanmak için çalışan kadın ve erkeklerin evdeki iş yükünü açıklayan bir olgudur (Başak, Kıngır ve Yaşar, 2013, s.19-20).

Araştırmaların bazıları iktisadi kalkınma ile kadınların işgücüne katılım oranı arasında uzun dönemli, U biçimli bir ilişkinin varlığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. U şeklindeki ilişki; tarımı temel iktisadi etkinlik olarak değerlendirmekte ve düşük gelir düzeylerinde kadınların ücretsiz aile işçisi olduğu dönemlere vurgu yaparak işgücüne katılım oranlarının yükseldiğini göstermektedir. Fakat iktisadi kalkınma aşamalarında iktisadi etkinlik ev içi üretimden pazara yönelik üretime doğru kayması, kadınların geleneksel, kültürel ve ev içi sorumluluklarının yanında eğitim seviyelerinin düşük olması da işveren tercihleri doğrultusunda kadınların istihdam oranının düştüğü varsayılmaktadır. Dolayısıyla kadınların işgücüne katılım oranlarının U şekline dönüştüğü görüşündedirler (Tansel, 2000, s. 130-132).

Piyasa ücretleri ile rezervasyon ücretleri arasında karşılaştırılma yaptıktan sonra kadınlar işgücüne katılım kararı almaktadır. Kadınların boş zamanları ile evde yaptıkları işlerin toplam ekonomik değeri, rezervasyon ücreti olarak adlandırılmaktadır. Teorik olarak bu ücretle emek piyasasında alabilecekleri ücretleri karşılaştıran kadınlar eğer rezervasyon ücretlerini, piyasa ücretinden düşük bulursa, işgücü piyasasına girmeyi tercih etmektedir (Dayıoğlu, 1995, s.25). Kadının

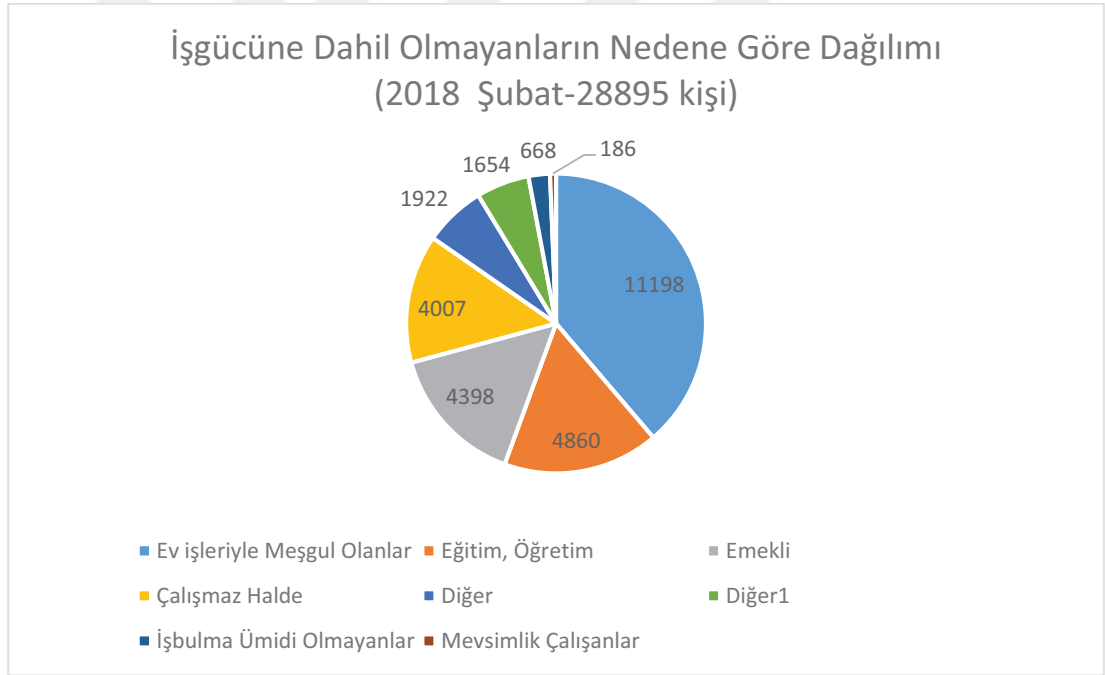
işgücüne katılması ile alacağı ücret, işgününe dahil olmasının sonucunda katlanması gereken harcamalarının toplamından yüksekse kadın işgücünde kalmayı seçmektedir. Kadının çalışması sonucu ev işleri yapma, yaşlı ve çocuk bakımı vb. sorumluluklarını yerine getiremeyeceğinden bu işleri yaptırmak için bir başkasına ihtiyacı olacaktır. Bundan dolayı kadının çalışmasının sonucunda alacağı ücret; ev işlerini yaptıracığı, çocuk ve yaşlıya baktıracağı kişilere ödeme yapmasına ya da kreş masraflarına yetecek seviyede olmalıdır. Bu beklentilerin altında olacak bir ücret haddi kadını işgücüne katılmaktan caydıracaktır (Önder, 2013, s. 48).

İş gücüne katılım kararı verenlerinde çalışma yaşamında karşılaştığı şartlarda yaptıkları işte sürekliliklerini sağlayacak imkanları vermemektedir. Kayıt dışı çalışanların oranı 2018 yılında %32,2 olarak gerçekleşmiştir. 2018 Şubat döneminde herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı, 2017 yılının aynı dönemine göre 0,6 puanlık gerilemeyle %32,2 değerini almıştır. Tarım dışı sektördeki kayıt dışı çalışan oranına bakıldığında 2017'nin aynı dönemindeki değeri %21,7 olarak gerçekleşmiştir. Kadınlarda kayı dışı çalışma oranı erkeklere nazaran daha fazladır. Nedenine bakıldığında ise, kadınların çoğunlukla kayıt dışılığın fazla olduğu, emeğin yoğun kullanıldığı konfeksiyon, tekstil, gıda, hizmet vb. sektörlerde istihdam edilmesinden kaynaklı olduğu görülmektedir.

Sanayi sektöründe sigortasız ve sosyal güvenceden yoksun çalışan kadın sayısı oldukça yüksektir. Türkiye'de ücretsiz aile işçisi çoğunlukla kırsal alanlarda olurken, genellikle şehirlerde kadınlar, işlerde bir ücret karşılığında çalışmaktadırlar. Fason üretimini tercih edenler büyük sanayi kuruluşları değil küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Bu sayede kadınlara iş olanağı sağlanmış olmaktadır. Genellikle bu alanlarda çalıştırılmak üzere köyden şehirlere göç etmiş kadınlar tercih edilmektedir. Bu bölgelerde çalışan kadınlara çorap örme, gömlek vb. giysilere ilik açma küçük çaplı triko işleri, konserve yapımı, hediyelik eşya, hamak örgüsü, dantel gibi el emeğinin yoğun kullanıldığı uzmanlık bilgisine gerek duyulmayan işler yaptırılmaktadır (Kocacık, Gökkaya, 2005, s.202).

Grafik 1’de işgücüne dahil olmayanların büyük çoğunluğunu ev işleriyle meşgul olanlar oluşturmaktadır. Buda kadınların işgücüne dahil olmasının önündeki engellerden olan ev işi sorumluluğunun azaltılması ve kendi refahını sağlayabileceği şartlara kavuşturulması için geçerli bir sebep olarak görülür. Kendi kazancını elde etme, toplumsal yaşamın diğer alanlarında da varlık gösterebilmenin temel koşullarından biri olarak değerlendirilmektedir. Buda çalışma hayatına dahil olabilmekle mümkündür. Nitekim çalışma yaşamı, sağladığı statü, gelir, sosyal ilişkiler, sosyal güvence, sendikal örgütlenme, yönetime katılma gibi olanaklar ile bireylerin toplum içinde yer almaları gereken süreçleri de belirlemektedir. Çalışma yaşamının dışında bırakılmanın en başta gelir ve sosyal ilişkilerde yarattığı dezavantajlar kadınları için sosyal hayattan dışlar niteliktedir.

Grafik 1: İşgücüne Dahil Olmayanların Nedene Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

4.1.2. Gelir Açısından Kadın İşgücünün Değerlendirilmesi

Gelir dağılımı ülkelerin ekonomik durumunun, sosyal yapı ve gelişmişlik düzeylerinin göstergesi olarak görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımındaki adaletsizlikler ilerlemenin önündeki en büyük engellerdendir. Gelir dağılımındaki eşitsizliklere bakıldığında beşeri sermayenin donanımı doğrultusunda

ücretlendirildiği dikkate alınmakla birlikte kadınlara donanımlı olsalar dahi adaletli bir ücretlendirme yapılmamaktadır.

Kadın ve erkeklerin işe alınmasında olduğu gibi ücretlendirilmesinde de cinsiyet eşitsizliklerinin olduğu görülmektedir. Ücretlendirmede ayrımcılık, ücretler belirlenirken işin içeriği değil de, işi yapanların cinsiyetine dikkat etmelerinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Ev ve aile ihtiyaçlarını karşılamak için bireyler, çalışmalarını; bakım işleri, ücret alınan iş ve ücretsiz ev işleri arasında bölmektedirler. Sosyal normlarla kadın ve erkeğin çalıştıkları yerlerde görecekları muamele ve işten beklentileri de evle ilgili kararlar üstünde etkilidir. Kadın ve erkekten biri çalışabilecekse hangisinin daha çok ücret alma olasılığı varsa o dışarda diğeri ise ücretsiz ev işlerinden sorumlu olmak durumunda kalmaktadır. Yine kadının işgücü piyasasıyla bağlarını zayıf olarak değerlendirirse bu durumda firmalar kilit pozisyonlar için kadınları değil erkekleri tercih etmekte, ödemelerini de buna göre yapmaktadır. Kadının ücret düzeyi düşük işlerde çalışmak durumunda kalması ise onu yoksullaştırıp en temel haklarını kullanmasını güçleştirmektedir.

Gelir dağılımı yapısı ile yoksulluk, işgücü, cinsiyet, eğitim ve bölgesel gelir farklılıkları gibi bazı demografik unsurlar arasındaki ilişki incelendiğinde, yoksul kesimin; oldukça önemli bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Gelir dağılımında kadınların en yoksul kitleyi oluşturması ve toplumsal yaşamdan uzak ya da geri planda kalmaları, özellikle de eğitim ve çalışma yaşamından uzak kalmaları cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklıdır (Dansuk, 1997, s.95).

Tablo 10’da Tüik’in yaptığı kazanç yapısı araştırması verilerinden eğitim seviyeleri eşit olan kadın ve erkek ücretlerine bakıldığında erkeklerin kadınlardan daha yüksek ücret aldığı görülmektedir.

Tablo 10: Cinsiyet ve Eğitim durumuna Göre Aylık Ortalama Brüt Ücret ve Yıllık Ortalama Brüt Kazanç

Eğitim durumu	Aylık ortalama brüt ücret ¹			Yıllık ortalama brüt kazanç (TL) ²		
	(TL)			(TL)		
Yıl	2006	2010	2014	2006	2010	2014
Toplam	1 103	1 512	2 207	14 252	19 694	27 830
İlkokul ve altı	764	1 032	1 526	9 676	13 099	18 602
İlköğretim ve ortaokul	760	1 026	1 514	9 640	13 043	18 476
Lise	922	1 280	1 707	11 802	16 414	21 222
Meslek lisesi	1 233	1 593	2 263	16 334	21 280	28 143
Yüksekokul ve üstü	2 088	2 663	3 952	27 310	35 383	51 405
Erkek	1 107	1 510	2 215	14 316	19 683	27 775
İlkokul ve altı	784	1 066	1 594	9 952	13 526	19 417
İlköğretim ve ortaokul	788	1 061	1 562	9 999	13 505	19 081
Lise	943	1 317	1 755	12 042	16 907	21 758
Meslek lisesi	1 298	1 649	2 373	17 312	22 195	29 561
Yüksekokul ve üstü	2 231	2 842	4 296	29 258	37 878	55 633
Kadın -	1 091	1 519	2 188	14 036	19 728	27 974
İlkokul ve altı	650	874	1 289	8 159	11 065	15 748
İlköğretim ve ortaokul	640	870	1 318	8 064	10 949	15 981
Lise	870	1 177	1 576	11 182	15 049	19 760
Meslek lisesi	944	1 336	1 851	11 990	17 109	22 842
Yüksekokul ve üstü	1 837	2 380	3 470	23 899	31 437	45 483

(¹)Aylık ücret: İşveren tarafından ücretli çalışanlara referans ayında yapılan; temel ücret ödemeleri, fazla çalışma ödemeleri, vardiyalı çalışma/gece çalışması için yapılan ödemeler ve ücret niteliğindeki diğer düzenli ödemelerin toplamıdır.

(²) Yıllık kazanç: İşveren tarafından ücretli çalışana referans yılında yapılan temel ücret ödemeleri, düzenli ödemeler, düzensiz ödemeler ve aynı yardım ödemelerinin toplamıdır.

Kaynak: Tüik, Kazanç Yapısı Araştırması

Kadın işçilerin ücretlerin belirlenmesinde cinsiyet faktörünün yanında, işverene yakınlık, politik, dinsel ve kültürel faktörler gibi ayrımcı kriterler de kadın ücretlerinin belirlenmesinde oldukça etkili faktörlerdir. Ayrımcı kriterler içinde en ön planda olan cinsiyet faktörüdür. Kadın işçinin gerekli eğitime ve tecrübeye sahip olmasına rağmen kendisine ayrımcı bir tutum sergileyen işveren öncelikle kadın işçiye cinsiyeti nedeniyle ayrımcılık yapmaktadır. Daha sonra işverene yakınlık, kültürel, ekonomik, dinsel ve politik faktörler sırasıyla etkili olmaktadır. Görülmektedir ki kadınlar ilk olarak cinsiyet ayırımına maruz kalmaktadır (Özkan, Özkan,2008, s.101).

4.2.Literatür

Cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı olumsuzlukları konu alan pek çok çalışma vardır. Prof. Dr. Gülay Toksöz Toplumda Kadın: İş Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Politikalar (2012), adlı makalesinde kadınların bakım yükümlülükleri nedeniyle işgücü piyasasında düşük ücret ve pozisyonlarda tutuldukları üzerinde durmaktadır. Toksöz kadınların hane içindeki karşılıksız emeklerini sürdürerek işgücüne katılmalarını öngören girişimcilik ve esnek çalışma biçimindeki politikaların cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönünde bir adım olarak sayılmayacağını belirtmektedir. Kayıt dışı çalışmaların kayıt altına alınması, kadınların istihdam edilirken tam zamanlı, güvenceli ve insan onuruna yakışır çalışma koşulları sağlanmadan geçişirici politikalar uygulanmasıyla eşitliğin sağlanmasının mümkün olmadığını ileri sürmektedir.

Cinsiyet eşitliğinin kanıksanmasının, eğitimdeki köklü iyileştirmelerle sağlanabileceği aksi takdirde geleneksel bakış açısının yıkılmasının pek de mümkün olmadığı gayet açıktır. Arş.Gör. Duygu Vefikuluçay, Arş.Gör. Simge Zeyneloğlu, Prof.Dr. Kafiye Eroğlu, Prof.Dr. Lale Taşkın'ın Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açıları (2007) adlı ortak makalesinde araştırmaya katılan öğrencilerin çalışma yaşamı, toplumsal yaşam ve aile yaşamı ile ilgili toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tüm görüşleri incelenmiştir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha geleneksel bir bakış açısına sahip oldukları ancak evlilik yaşamı ile ilgili önermeleri değerlendirildiğinde; kız

öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha geleneksel bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir.

Hatice Şimşek Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği (2011) makalesinde cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı eşit şartlarda eğitim alamayan kadının iyi bir iş bulamadığı yoksulluk gerçeğiyle yüzleştiği hem fiziksel hem psikolojik olarak sağlıksız şartlara maruz kaldığını savunmaktadır. Kadının bilgi eksikliği, toplumsal baskı gibi sebeplerle üreme sağlığı hizmetlerini dahi alamadığını bununda birçok cinsel sağlık problemine sebep olduğuna değinmektedir.

Aytekin Barış Toplumsal Cinsiyet eşitsizliği Kuramı: Türkiye’de Kadın Emeğinin Etkinlik Çözümlemesi (2014) başlıklı doktora tezinde Türkiye’de farklı kategorilerde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunun kadın emeğinin etkin kullanılmasını engelleyerek, sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi çeşitli kanallar aracılığıyla olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Bununda gelir dağılımı eşitsizliği, kayıt dışılık, toplam emek stokunun eksik istihdamı ve beşeri sermaye gücünün zayıf kalması gibi birçok soruna neden olarak toplumsal refahı olumsuz etkilediğini öne sürmektedir. Türkiye’de kadın emeğinin iş ve aile hayatı arasında bölünmesi kadın emeğinin makroekonomik açıdan etkinliği ve cinsiyete bağlı gelir sorununa yönelik çözümleneler yapmıştır.

Gözde Kaya Avrupa Birliği İş Hukuku’nda Cinsiyet Ayrımcılığı (2010) konulu doktora tezinde AB’nin kadın erkek eşitliğine ilişkin hukuksal tasarruflarının ortaya çıkışında etkili olan azalan doğum oranı ve artmakta olan yaşlı nüfus oranına bağlı olarak geliştiğini gözlemlemiştir. Türkiye’nin büyük bir kısmı genç ve dinamik bir nüfustan oluşmasıyla birlikte kadın işgücünün istihdam oranının arttırılmasının, AB’de olduğu gibi, Türkiye açısından da üretimi arttırarak, ekonomiyi olumlu olarak etkileyeceğini savunmaktadır.

Meltem Demirgöz Bal Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış (2014) makalesinde cinsiyet eşitsizliği sürdükçe ilerlemenin tam olarak sağlanamayacağını savunmaktadır. Mustafa Şahin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe ve Türkiye: Kavram ve Yöntem Sorunları (2012) tezinde cinsiyet bağlamında bütçeyi incelemiştir ve bütçe alanında eşitlikçi yönde sağlanacak kazanımların birikimli

olarak gelişiminin büyük öneme sahip olacağını belirtmektedir. Bilgi ve farkındalıkları güçlendirici etkileriyle bütçe alanında feminist politikanın geliştirilmesinin, geniş kitlelerle paylaşılması kadın hareketine yeni mevziler kazandırabileceğini ve bunun sadece kadınların değil, tüm toplumun yararına yönelik olacağı üzerinde durmaktadır.

Literatür incelemesinde ekonominin ana başlıklarından biri olan tüketimin tetikleyicisi olan reklam anlayışının cinsiyetçi tutumu cinsiyet eşitsizliğini kadın bedenine odaklamaktadır. Melek Kurt Ayyıldız Kadın Dergilerinde Sunulan Kadın İmgesinin Feminist Yaklaşım Kavramlarıyla Değerlendirilmesi (2015) çalışmasında da görüldüğü üzere kadın bedeni ve kimliği ürün tanıtımlarında sadece bir obje olarak sunulmaktadır. Ayyıldız'a göre; Toplumsal cinsiyet rolleri ve değerler televizyon reklamlarında sunulan kadın imgesini inşa etmekte, etkilemekte; toplumsal nitelikli bu etki kadını edilgen, itaatkar, güçsüz ve bağımlı kılmakta, kadın cinselliğinin sergilenmesi yoluyla nesneleştirilmekte ve modern feminist akımların kadınların toplumda erkeklerle eşit konumda olmalarına ilişkin öne sürdükleri tezlerle çatışmaktadır.

Taylor M.M. Goodwin, Jaason Hall ve Celeste Raymond Cinsiyet Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme (2017) adlı makalelerinde cinsiyet ayrımcılığı ile ekonomik büyüme oranı arasında güçlü bir negatif ilişki olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Nancy Forsythe, Roberto Patricio Korzeniewicz, Nomaan Majid, Gwyndolyn Weathers, Valerie Durrant Gender Inequalities, Economic Growth And Economic Reform: A Preliminary Longitudinal Evaluation(2003) çalışmalarında eğitim harcamalarının cinsiyet eşitsizlikleri üzerinde oldukça önemli bir etkisinin olduğu ve cinsiyet eşitsizliklerinin daha yüksek seviyede olan ülkelerin eğitim harcamalarının daha önemli olduğu konusunda hemfikirdirler. Eğitim, sağlık ve diğer sosyal politikaların uyumlu bir politikayla sunulmasının eşitsizliği azaltacağı kanısındadırlar.

David Cuberes ve Marc Teignier Gender Inequality and Economic Growth (2011) adlı makalelerinde, Britanya'da kadın ve erkekler arasındaki mesleki ayrımların varsayımsal olarak kaldırılmasından sonra cinsiyet ayrımcılığı yasasının çıkarılması, erkek ücretleri ve kadın ücretleri üzerindeki olası uzun vadeli etkileri

incelenmektedir. Kadın ve erkeklerin aynı üretken özelliklere sahip oldukları ve işverenlerin ayrımcılığına maruz kalınmadığı varsayımıyla kadın ve erkek istihdam dağılımları eşitlendiyse, kadın işçilerin düşük ücretli işlerden yüksek ücretli mesleklere geçişi verimlilik kazancıyla sonuçlanacağını savunmaktadırlar.

Şerife Durmaz İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller (2016) makalesinde Dünya da ve Türkiye’de kadınların işgücü piyasasına giriş aşamaları ve karşılaştıkları engellere değinmektedir. Geleneksel yapı nedeniyle kadınların işgücü piyasasında karşılaştığı problemlerin çözümünü; cinsiyet ayrımcılığı ve aile içi görev paylaşımı için yetişkin eğitiminin verilmesi görüşündedir.

Nurcan Önder Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü (2013) 1970’lerden sonraki ekonomik krizlerin ucuz emek göçlerine sebebiyet vermesi; nitelikli işgücünün gelişmiş ülkelere, ucuz emeğin ise az gelişmiş ülkelere kayma eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Buda eğitimsiz ucuz kadın iş gücünün sosyal güvencesi olmadan daha zor şartlarda istihdam edilme sebeplerindedir. Küreselleşmeden olumsuz etkilenen kadın emeğinin mesleki tecrübesi ve eğitiminin az olması yine cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı faktörlerden kaynaklanmakta olduğunu göstermektedir.

Dünya Kalkınma Raporu (WDR) Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma 2012; Rapor, eğitim ve sağlık, etkili seçimler yapma ve eyleme geçme yetisi, ekonomik fırsatlara ve üretken kaynaklara erişim gibi refahın önemli göstergeleri söz konusu olduğunda kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklara yol açan faktörlerin anlaşılabilmesi için ekonomik kuramdan yararlanmaktadır. Rapor, cinsiyetler arasındaki bu farklılıkları en aza indirmek ve genel olarak kalkınma sonuçlarını düzeltmek için gerekli politik müdahaleler ile kapsamlı toplumsal tedbirler uygulanmasını değerlendirmek için ekonomi kanalına başvurmaktadır. Gelişmekte olan dünyada çok sayıda kadın işgücüne dahil olmuşsa da, katılımdaki bu büyük artış, kadın ve erkekler için eşit istihdam fırsatlarına ve kazançlara dönüşmekten uzaktır. Ekonomik alanın çok farklı kesimlerinde çalışma eğiliminde olan kadınlar ve erkekler arasındaki bu ayrım, gelir seviyesi yüksek ülkelerde dahi görülmektedir.

2016 İnsani Gelişme Raporuna göre cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde Türkiye açısından Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUIGE), Cinsiyete Dayalı

Gelişme Endeksi (CDGE) ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)'ne göre ayrı ayrı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Türkiye'nin 2015'teki İGE değeri 0,767 olarak ölçülmüştür. Fakat insani gelişmede eşitsizlik farkı göstermektedir ki Türkiye'nin değeri boyut endekslerinin dağılımındaki eşitsizliğe bağlı olarak %15,8'lik bir kayıpla 0,641'e gerilemiştir.

Dünya Ekonomik Forumu (WEF)'nin 2016 ve 2017 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporları; 2006 yılından beri WEF, her yıl düzenli bir şekilde Küresel Cinsiyet Uçurumu raporu hazırlamaktadır. Rapor; eğitimsel kazanım, sağlık ve yaşam süresi, ekonomik katılım ve fırsatlar, siyasi güçlenme olmak üzere 4 başlık altında değerlendirmeler yapmaktadır. Rapor hazırlanırken 144 ülkeye ilişkin veriler dikkate alınmıştır. İlk on sırada İzlanda, Norveç, Finlandiya, Ruanda, İsveç, Nikaragua, Slovenya, İrlanda, Yeni Zelanda ve Filipinler yer almaktadır. 144 ülke arasındaki bu sıralamada Türkiye'nin 2017 cinsiyet eşitsizliği oranı 0,625 puanla 131. sırada yer aldığı görülmektedir. Kadınların iş gücüne katılım oranınının 2017 yılında %33'den %36'ya çıktığı görülmektedir. Türkiye'de iş gücüne katılım oranı arttığı halde, cinsiyet eşitsizliği sıralamasında 2016 yılında 130. sıradayken 2017 yılında geriye düşmesinin nedeni olarak kadınların ev ve bakım işlerinde yer alması, ücret eşitsizliği gibi konular gündeme gelmektedir.

İnci Parlaktuna Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi (2010) adlı makalesinde kadınların Sanayi Devrimi'nin kadınların işgücü için dönüm noktası oluşuna değinmektedir. Daha sonrasında oluşan teknolojik, ekonomik ve toplumsal değişiklikler kadınların ekonomik faaliyetlere daha çok katılım sağladığı görüşündedir. Cinsiyete dayalı meslek ayrımcılığını Neo Klasik, Kurumsal ve Feminist İktisat Ayrımcılık Teorileri bazında incelemiştir. Kadınların çalışma yaşamına dahil olmasıyla birlikte çalışan kadın probleminin doğduğu ve bununda çalışma yaşamının özelliklerinin daha çok erkeğe özgü önyargı ve değerlerden kaynaklandığı görüşündedir. Parlaktuna'da toplumsal cinsiyet temelli işbölümünün kadına verilen roller üzerindeki etkisine dikkat çekmekte ve çözümü köklü eğitim ve istihdam politikalarında görmektedir.

Müjgan Halıcioğlu Deniz ve Elif Haykır Hobikoğlu'nun Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi Çerçevesinde Kadın İstihdamının Ekonomik Değerlendirmesi:

Türkiye Örneği adlı çalışmalarında, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin toplumun tamamını kapsayan ve çok yönlü bir insani gelişme için olumsuzluk yaratmaya devam eden bir olgu olduğu görüşündedirler. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği Türkiye'deki kadınlar açısından değerlendirildiğinde daha çok iktisadi hayata katılım ile siyasi hayattaki temsil oranlarının dikkat çekecek ölçüde eşitsizlik barındırdığını belirtmektedirler.

Faruk Kocacık ve Veda B. Gökkaya Türkiye'de çalışan kadınlar ve sorunları (2005) çalışmalarında Sanayi Devrimi'yle birlikte kadınların çalışma hayatındaki konumlarını, Türkiye'deki kadın işgücünün özelliklerini ve sorunlarını iki farklı bakış açısıyla ele almaktadırlar. Kadınların iş yaşamında; iş bulma ve yükselmedeki eşitsizlikler, eğitim ve mesleki eğitimdeki eşitsizlikler, ücret eşitsizliği, cinsel taciz, sosyal haklarından yararlanırken uğradıkları eşitsizliklerle karşı karşıya olduklarına değinmektedirler. Aile hayatında karşılaştıkları sorunları da iş ve ev yaşamı arasındaki bölünmüşlükleri ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Kadınların işgücü potansiyeli olarak ekonomiye katılımının artırılması için etkili politikalara önem verilmesi görüşündedirler.

Pınar Doğan Günday Ekonomik Kalkınmada Kadının Önemi ve Katkısı (2011) adlı tezinde ekonomik kalkınmada kadının önemini ve kalkınma sürecine olan katkısını analiz etmektedir. Bir ülkede her yönden değişimin yaşanması ve geliştirilmesi anlamına gelen ekonomik kalkınmadan söz edilerek, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yaşamdaki oranları gittikçe artmaya başlayan kadınların istihdamına ilişkin kavramlara değinmektedir. Kadının iş yaşamına daha fazla katılmasının, toplumun refah düzeyini artırıcı bir unsur olduğu görüşündedir.

Özlem Çakır Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması (2008) Çalışmasında kadının toplumdaki niceliksel durumu kadar, niteliksel durumu ve üretkenliği ile de yer alması gerektiğini, çalışma yaşamından dışlanma olgusu bağlamında değerlendirmektedir. Dışlanmayı temel olarak kadınların çalışma yaşamında maruz kaldığı işlem ve fırsat eşitsizliği bağlamında değerlendirip, bu olgulara bağlı olarak sivil toplum ve siyasetten dışlanma, kurumsal dışlanma, kavramlarını kadın açısından ele almaktadır.

Suna Başak, Sevgi Kınır ve Şehnaz Yaşa'nın birlikte hazırladığı Kadının Görünmeyen Emegi: İkinci Vardiya (2013)'da kadınların istihdama katılması, ekonomik bağımsızlığını kazanması evde toplumsal cinsiyete göre belirlenmiş rollerin değişebileceğinin emaresi olarak görmektedirler. Esnek olmayan çalışma düzenlemeleri, bakım hizmetlerinin eksikliği, geleneksel toplumsal kalıpların varlığını sürdürmesi ve erkeklerle eşit olmayan aile sorumlulukları nedeniyle iş-ev, ev-çocuk ve ev- kariyer arasında kalan kadınların durumdan olumsuz etkilendiğini de belirtmektedirler. Kadınların ikinci vardiyası olarak nitelendirdikleri ev ve aile sorumluluklarının erkeklerle adil bölüşümü yönünde toplumsal eğitimlerin verilmesi gerektiği görüşündedirler.

Mustafa Şit, Barış Aytekin ve Sefa Salih Bildirici'nin Bölgesel Kalkınmayı Kadınsallaştırmak: Sürdürülebilir Bir İktisat Politikasıyla Kadın İşgücünü Etkin Kullanmak tezinde; Bölgesel kalkınma sorunuyla beraber iktisadi büyüme ve kalkınma sonuçları bakımından birçok olumsuzluk yaratan cinsiyet eşitsizliği konusuyla birlikte ele alınmasının Türkiye ekonomisi açısından önem arz ettiğini belirtmektedirler. Bu bakımdan bölgesel kalkınma politikalarını kadınlar çerçevesinden değerlendirmeye almanın, Türkiye'nin iki önemli sorununa aynı anda çözüm aramak gibi bir avantaj sağlayacağı görüşündedirler. Türkiye'de, Bölgesel kalkınmanın önündeki önemli engellerden biri olan gelir yetersizliği sorununa küçük ölçekli kredi ve uygulamalarla çözüm aranmasına rağmen bu çalışmaların genele yaygınlaştırılamaması nedeniyle başarılı olamadığı yönünde değerlendirmede bulunmuşlardır. Bölgesel kalkınmanın başarılı olmasının katma değeri daha yüksek olan sektörel dönüşüm ile kadın emeği dönüşümünün gerçekleştirilmesinin önemli olacağı görüşündedirler. Bu maksatla kadınlar için ev eksenli çalışma biçiminden ziyade, kadınların katma değeri yüksek olan sektörlerle yönelimini, bir iktisat politikası olarak sunmaktadırlar.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; Türkiye'de Kadın (2018, Ocak) yayınında yasal ve uluslararası düzenlemelerin yanı sıra temel göstergelerle eğitim, sağlık, siyaset, çalışma yaşamına katılım ve kadına yönelik şiddet başlıklı birçok değerlendirmelerini ve çalışmalarını sunmaktadır.

Serap Palaz Türkiye’de Cinsiyet Ayrımcılığı Analizinde Neo Klasik Yaklaşımına Karşı Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Sağlayıcı Politika Önerileri (2002) adlı makalesinde yapılan çalışmalarda kadınların işgücü piyasasında cinsiyet ayrımcılığıyla karşı karşıya olmaya devam ettiğini belirtmektedir. Beşeri Sermaye Teorisinin öne sürdüğü gibi kadınların karşılaştıkları bu ayrımcılığın kendi özgür seçimlerinden ziyade onların eğitim ve mesleki eğitiminde, iş bulma sürecinde karşılaştıkları engellerden kaynaklandığı görüşündedir. Türk işgücü piyasasında toplumun ve işverenlerin bir bütün olarak belli işlerde belli cinsiyet özelliklerinin olması gerektiğini savunan geleneksel yapı yüzünden cinsiyet ayrımcılığının devam ettiğini belirtmektedir. Tüm toplumun eğitilmesi ile kadınların bu algılardan kurtulması sağlanabilir görüşünde olanlardandır.

İbrahim Güran Yumuşak Kadın Eğitiminin Ekonomik Analizi çalışmasında kadın eğitiminin yaratacağı pozitif dışsallıkların önemine vurgu yapmaktadır. Eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilediği görüşünü savunan çalışmalara değinerek cinsiyet eşitliğini sağlamanın gelişmekte olan ülkelerin önem vermesi gereken stratejik bir unsur olduğu görüşündedir.

Özlem Kiren Gürler ve Şenay Üçdoğruk Türkiye’de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayırıştırma Yöntemiyle Uygulanması çalışmasında 2002 yılına ait Devlet İstatistik Enstitüsünün (DİE) Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullanmaktadır. Genel olarak Türkiye’de erkek ve kadınların işgücü piyasasına katılımını etkileyen faktörleri, aldıkları ücret açısından piyasalar arasındaki gelir ayrımlarını Mincer’in İnsan Sermayesi Modeli ile analiz etmektedir. Oaxaca’nın (1973) ayırıştırma metodunu kullanarak gelir eşitsizliğini hesaplamışlardır. Kullandığı ayırıştırma metodu sayesinde gelir farklılığını, işgücü piyasasındaki ayrımcılık ve insan sermayesi donanım farklılığı olarak iki kısım da incelenmektedirler. Kurulan modellerle yapılan ayırıştırma analizinde, Türkiye’de önemli boyutlarda cinsiyet eşitsizliğinin olduğunu saptamışlardır.

Metin Berber ve Burçin Yılmaz Eser Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz (2008) adlı çalışmaları kadın istihdamının Türkiye’deki durumunu ortaya koymak amacıyla yaptıkları bir çalışmadır. İşgücü piyasası içindeki kadının durumu, TÜİK verileri ışığında değerlendirilmektedir.

Çalışmada özellikle Türkiye’de kadın istihdamının sektörler arası dağılımı üzerinde durulmakta ve önce ülke genelinde daha sonrasında da bölgeler arası analiz yapılmaktadır. Sonuca bakıldığında, yıllar itibariyle Türkiye’de artış gösteren kadın istihdamının 2002’den itibaren düşme eğiliminde olduğunu saptamışlardır. Sektörel olarak da kadın istihdamının yoğun olarak tarım sektöründe olmaya devam ettiği ancak son yıllarda düşüş göstererek hizmet sektöründeki artışların dikkat çektiğini belirtmektedirler. Ücretsiz aile işçisi olmaktan çıkan kadınların, ücretli olarak çalışmaya başlamaları üzerinde durmuşlardır.

Tuba Duroğlu, Emek Piyasasında Cinsiyetçi Ücret Ayrımı: Bursa Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma (2007) makalesini istihdama katılım bakımından kadınların erkeklere kıyasla dezavantajlı olduğu üzerine inşaa etmektedir. Çalışmada tekstil sektöründe yoğun olarak kadınların istihdam edilmesindeki cinsiyetçi ayırım araştırılmaktadır. Çalışmada üç hipotez test edilip bulguların üçünün de doğrulandığı belirtilmektedir. Birinci hipotez: kadın işçilerin erkeklerden daha az ücret aldığı yönündedir, ikinci hipotez: kadın işçilerin aldığı ücretin asgari ücretinde altında olduğudur, üçüncü hipotez: kadın çalışanların yaşı arttıkça ücretlerinin arttığı dolayısıyla genç kadın çalışanların düşük ücret aldığı yönündedir. Sonuç olarak çalışmanın yapıldığı sektörde cinsel ayrımcılığa dayanan istihdam politikaları görülmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Bu bölümde cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi; kadınların iş gücüne Katılım Oranı, Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu Ve Gayrisafi Yurtiçi Hasıla verileri ışığında ekonometrik uygulama ile değerlendirilmektedir.

5.1. Veri Seti ve Yöntem

Bu kısımda uygulamada kullanılan veri seti ve yöntem hakkında bilgi verilmektedir.

5.1.1. Veri Seti

Çalışmadaki değişkenler Tablo 9’da yer almaktadır. Veri setleri 2000q1 - 2016q2 dönemi kapsamakta olup üçer aylık frekanstadır. Çalışmada gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH), gayrisafi sabit sermaye oluşumu (GSSSO) ve kadınların işgücüne katılım oranı (KO) verileri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)’den elde edilmiştir. Değişkenin önündeki ‘L’ harfi değişkenin doğal logaritmasının alındığını göstermektedir.

Tablo 11: Veri Seti

Değişken	Değişkenin Tanımı
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)	Bir ekonomide bir yıllık bir dönemde ülke içinde (yurtiçinde) üretilen nihai malların değerleri toplamıdır.
Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu	Üretken süreçte kullanılan hammaddeleri içermeyen bir firmanın bir yıldan uzun süre elinde tuttuğu mülk, tesis, ekipman gibi verimli süreçte kullandığı varlıklardır.
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	Kadın İşgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır.

Kaynak: TÜİK

2000 yılının ilk çeyreği ile 2016 yılının ikinci çeyreği kapsayan değişken vektörü aşağıdaki gibidir.

$$X_t = GSYİH_t, KO_t, GSSSO_t$$

Çalışmada aşağıdaki model tahmin edilmiştir.

$$I(GSYİH_t) = \beta_0 + \beta_1 I(KO_t) + \beta_2 I(GSSSO_t) + u_t$$

5.1.2. Yöntem

Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi ile çalışmada kullanılan serinin durağanlığı analiz edilmektedir. Johansen Eşbütünleşme Testi ile değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki tespit edilmektedir. Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (Dynamic Ordinary Least Squares – DOLS), Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Fully Modified OLS – FMOLS) ve Kanonik Koentegrasyon Regresyonu (Canonical Cointegrating Regression – CCR) ile de uzun dönem katsayılarının tahmini yapılmaktadır.

5.1.2.1. Birim Kök Testi

Serinin birim kök içerip içermediği tespit etmek için birim kök testleri kullanılır. Serinin birim kök içermesi durağan olmadığına işaret eder. Genişletilmiş Dickey-Fuller (1981) (ADF) birim kök testleri kullanılarak çalışmada ele alınan serilerin durağanlıkları test edilmiştir. Her serinin, kendi gecikmeli değeri ve gecikmeli farklarının üzerine regrese olması Dickey ve Fuller tarafından geliştirilen birim kök testi ile analiz edilir.

Denklem (1) ve 2'deki değerlerden ΔY_t , durağan olup olmadığı analiz edilen değişkenin birinci farkını, t ile ifade edilen genel eğilim değişkeni, ΔY_{t-1} ise gecikmeli fark terimlerini temsil eder (Karaca,2003, s.249). Bu çalışmada gecikme uzunluğu bulmak için Akaike bilgi kriteri tercih edilmiştir.

Denklem (1) ve 2'deki δ katsayısının istatistiksel olarak sıfıra eşit olup olmadığı, ADF testi ile analiz edilmektedir. Daha sonrasında elde edilen ADF-t istatistiğinin MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılması yapılır. ADF-t istatistiği MacKinnon kritik değerinden mutlak olarak büyük ise, ele alınan zaman serisinin durağan olduğu anlaşılır. Tam tersi durumda ise seri durağan çıkmaz ve durağanlık yakalanıncaya kadar farkının alınması gerekir (Karaca,2003, s.249).

$H_0 : \delta \geq 0$ birim kök vardır - veri durağan değildir.

$H_1 : \delta < 0$ birim kök yoktur - veri durağandır.

Denklemler bir sabit terim ve buna ilave olarak zamansal bir eğilimi temsil eden bir katsayısı da içerebilirler. Bu gösterimleri de sırasıyla aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \delta Y_{(t-1)} + \varepsilon_t \quad [\text{Sabit Terimli}] \quad (1)$$

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{(t-1)} + \varepsilon_t \quad [\text{Sabit Terim ve Eğilim Katsayılı}] \quad (2)$$

t-değeri olarak bilinen istatistik, Dickey ve Fuller (1981) çalışmalarında, yerini iz-istatistiğine bırakır. Yukarıda belirtilen üç tür DF testine göre ve. 01, .05 ve. 10 anlamlılık seviyelerine göre *Tau*-istatistiği kritik değerleri ayrı ayrı belirlenmektedir. Mac Kinnon (1991) çalışmasında Monte Carlo örnekleriyle *tau*-istatistiği daha da genişletilerek verilir.

Hipotezin karar kuralı daima şöyledir:

$$|\tau(\text{tau}) \text{ istatistiği}| \geq |[\tau(\text{tau})]_{\text{McK-DF}}| \text{ ise } H_0$$

Yani tau-istatistiği ile bulduğumuz sonucun mutlak değeri, daha önceden hesaplanmış olan MacKinnon-DF kritik değerinin mutlak değerinden büyük çıkarsa H_0 'ı reddeder, serinin birim kök içermediğini savunan karşı hipotezi savunmak için testte temel alınan kritik değer anlamlılık seviyesinde güçlü bir argüman olduğuna işaret eder (<http://www.myistatistik.com>).

5.1.2.2. Johansen Eşbütünleşme Testi

Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testine karşılık daha sonra Johansen (1988), Stok ve Watson(1988) maksimum olabilirlik tahmin yöntemini kullanarak eşbütünleşme vektörlerin varlığını test etmiştir (Kutlar, 2017, s.62).

Eşbütünleşme kavramı literatüre, ilk olarak Granger (1981) tarafından kazandırılmıştır. Eşbütünleşme analizinin; regresyon analizlerinde trendin neden olduğu sahte regresyon sonuçlarını giderme, ekonometrik tahminleme aşaması öncesinde bir ön test olarak kabul etme, uzun dönem iktisadi ilişkilerin yani iktisat

teorisinin testine olanak verme ve değişkenler arasındaki nedensel ilişkiyi en azından bir yönde belirleme gibi katkılar sağlamaktadır (Kahyaoğlu ve Duygulu, 2005).

Johansen testi özdeğer ve öz vektörlere dayanarak hesaplanan bir testtir. Test de ilk olarak durağanlık dereceleri belirlenir ve aynı mertebede durağan olan seriler için uygun gecikme sayısı bulunur. Akaike ve Schwarz bilgi kriterleri kullanılarak gecikme sayısına karar verilir. Johansen eşbütünleşme analizinde π matrisinin rankının bilinmesi gerekmektedir. Π matrisi, $\pi = \alpha\beta$ şeklinde ifade edilir (<http://www.ekolar.com>).

Bu ifade ediliş de;

- β eşbütünleşme matrisini
- α ise her bir eşbütünleşme vektörünün parametrelerine ilişkin ağırlıkları temsil etmektedir.

Johansen eşbütünleşme analizi için bu gösterimde çıkan değerler aşağıdaki gibi yorumlanır;

- $r(\pi) = 0$ ise eşbütünleşme yoktur.
- $r(\pi) = 1$ ise 1 tane eşbütünleşme ilişkisi vardır.
- $r(\pi) = 2$ ise 2 tane eşbütünleşme ilişkisi vardır.
- $r(\pi) = r$ ise r tane eşbütünleşme ilişkisi vardır.

$1 \leq r(n) \leq n-1$ ise $r(\pi) = r$ olacaktır. π matrisinin rankı belirlenmişse değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olup olmadığı saptanır. π matrisinin rankının belirlenmesi amacıyla 2 farklı test geliştirilmiştir. Bunlar;

- λ_{\max} maksimum özdeğer istatistiği
- λ_{iz} iz istatistiğidir.

Bu çalışmada eşbütünleşme ilişkisinin incelenmesi için maksimum olabilirlik yöntemi ile uzun dönem ilişkisinin tahmin edilmesine olanak veren Johansen-Juselius (JJ) çok değişkenli eşbütünleşme testinden yararlanılmıştır. JJ testi, İz ve Maksimum Öz Değer olarak adlandırılan iki farklı istatistikten yararlanarak, eşbütünleşme özelliği gösteren vektörlerin sayısı bulunur. (1.2) no.lu eşitlikte, iz

testinde en çok r kadar eşbütünleşme vektörü vardır şeklinde sıfır hipotezi test edilmektedir.

$$\lambda_i = T \sum_{j=r+1,n} \ln(1 - \lambda_j) \quad (1.2)$$

Eşitlikteki T , testte kullanılan gözlem sayısını, λ_j 'ler serilerin $I(1)$ olduğu varsayımı altında tahmin edilen karakteristik kökleri göstermektedir. Maksimum öz değer istatistiği ise

$$\lambda_{\max} = -T \ln(1 - \lambda_{r+1}) \quad (1.3)$$

ilişisini dikkate alarak en çok r kadar eşbütünleşme ilişkisi vardır sıfır hipotezine karşılık, $r+1$ kadar vardır alternatif hipotezini test etmektedir (Güneş, 2007, s. 281).

Eşbütünleşme analizinin son kısmında standartlaştırılmış α ve β vektörleri kullanılarak eşbütünleşme ilişkileri yazılır. Standartlaştırılmış α vektörünün satırındaki en büyük pozitif değer ortak bütünleşme ilişkisindeki içsel terimi ifade etmektedir. Bu terim belirlendikten sonra standartlaştırılmış β vektörü kullanılarak katsayılar belirlenir (<http://www.ekolar.com>).

5.1.2.3. Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS),

Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (DOLS) ve Kanonik

Koentegrasyon Regresyonu (CRR) Testleri

Bağımlı ve açıklayıcı değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi mevcut olup, bunlar birinci dereceden durağan iken böyle bir modelin en küçük kareler (EKK) yöntemi ile tahmin edilmesi EKK'nın sapmasız, tutarlı ve etkinlik şeklindeki özelliklerinden sapmalar yaratmaktadır. Bununla beraber EKK tahmincilerinin özellikleri bozulduğunda uygulanacak tekniğin etkinliği de bozulmakta ve hipotez testleri geçersiz hale gelmektedir. Bu nedenle iki değişken eşbütünleşik iken açıklayıcı değişkenler ve hata terimleri arasında ilişki ortaya çıkmakta buda içsellik problemi oluşturmaktadır. Bunun sonucunda değişkenler asimptotik özelliklerini kaybetmektedir. Bu tarz sorunların üstesinden gelinmesi için Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS), Kanonik Koentegrasyon Regresyonu (CRR) ve Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (DOLS) olmak üzere üç yöntem önerilmiştir. Bu yöntemlerin tamamı da içsellik sorununun ortadan kaldırılması için değişkenlerle ilgili çeşitli dönüşümler yapılmasını sağlamaktadır (Berke, 2012, s.250-251).

DOLS (Dynamic Ordinary LeastSquares), FMOLS (Fully Modified OLS) ve CCR (Canonical Cointegrating Regression) yöntemlerine başvurulmasının nedeni; geleneksel EKK yöntemiyle tahmin edilen bir modelin katsayılarının standart hataları sapmalı olacağından, uzun ve kısa dönem katsayıların tahmin edilmesinde yapısal kırılmaların kukla değişken olarak modele eklenmesine olanak sağlamasındandır. DOLS yöntemi, bağımsız değişkenler ve hata terimi arasındaki içsellik sorunundan kaynaklanan sapmaların giderilmesinde etkin bir tahminci olarak işe yarar. FMOLS yöntemi, bağımsız değişkenler ve hata terimi arasındaki ardışık bağıntı ve içsellik sorunundan kaynaklanan sapmaların giderilmesinde, CCR yöntemi ise, geleneksel EKK yönteminden kaynaklanan sapmaları yok etmede kullanılan tahmincilerdir (Nazlıoğlu, 2010, s.99).

Pedroni'nin geliştirdiği FMOLS yöntemi bireysel kesitler arasında önemli ölçüde heterojenliğe izin veren, sabit terimin ve hata teriminin bağımsız değişkenlerin farkları arasındaki olası korelasyonun varlığını hesaba katan bir yöntemdir. FMOLS yönteminin küçük örneklerdeki etkisini araştıran Pedroni (2000), t istatistiğinin küçük örneklerdeki performansının Monte Carlo simülasyonlarıyla iyi olduğunu hesaplamıştır (Kök ve Şimşek, 2006, s.8).

5.2. Bulgular

Tablo 12'de GSYİH, GSSSO ve KO 'nun seviyesinde ve birinci farkında ADF sonuçları bulunmaktadır.

Tablo 12: Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Sabitli ADF		Sabitli ve Trendli ADF	
	t-İstatistiği	Olasılık	t-İstatistiği	Olasılık
LGSYH	-1.2006	0.6681	-3.1180	0.1121
LGSSSO	-1.8121	0.3710	-2.3178	0.4176
LKO	0.2702	0.9748	0.9474	0.9432
Δ LGSYH	-3.2771	0.0208*	-3.3873	0.0636*
Δ LGSSSO	-3.1309	0.0299*	-3.2950	0.0776*
Δ LKO	-3.2825	0.0201*	-3.8147	0.0224*

Not: * işareti her bir değişkenin anlamlı olduğu değeri göstermektedir.

Üç değişkeninde sabitli ve sabitli trendli ADF testi sonuçlarına göre seviyesinde birim kök taşıdıkları görülmektedir. Serilerin farkları alındığında durağan hale geldikleri tespit edilmiştir.

Aynı seviyede ve birinci farkında durağan oldukları tespit edilen değişkenlere eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Eşbütünleşme testleri ekonometride düzeyde durağan olmayan, ancak aynı dereceden durağan olan değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin tahmin edilmesine ve modellenmesine olanak sağlamaktadır. Buradan yola çıkarak Johansen eşbütünleşme testinin uygulanabilmesi için yapılması gereken; ilk olarak, vektör hata düzeltmedeki kalıntılarında, otokorelasyon, değişen varyans problemine yol açmayan ve hata terimlerinin normal dağılması varsayımını mümkün kılan optimal gecikme uzunluğunun (k) Vektör Otoregresif Model çerçevesinde belirlenmesidir (Aktaran: Küçükaksoy ark, 2015, s.704).

Tablo 13’de, Logaritmik Olasılık Oranı (LR), Son Tahmin Hatası (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Kriteri (SC) ve Hannan-Quinn Kriterleri (HQ)’nin hepsi için optimal uygun gecikme uzunluğunun 6 olduğu görülmektedir.

Tablo 13: Gecikme Uzunluğunun Tespit Edilmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	100.9168	NA	7.68e-06	-3.263894	-3.159177	-3.222933
1	226.6351	234.6742	1.57e-07	-7.154504	-6.735635	-6.990662
2	285.0851	103.2616	3.03e-08	-8.802837	-8.069816	-8.516112
3	352.7131	112.7132	4.31e-09	-10.75710	-9.709929	-10.34750
4	378.9481	41.10165	2.46e-09	-11.33160	-9.970281*	-10.79912*
5	388.8561	14.53173	2.43e-09	-11.36187	-9.686396	-10.70650
6	403.2654	19.69262*	2.09e-09*	-11.54218*	-9.552552	-10.76393

Not: * işareti her bir model seçim kriteri için optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Johansen ve Juselius (1990), tüm değişkenleri içsel olarak ele alan VAR modelini kullanarak, değişkenler arasında birden fazla eşbütünleşme ilişkisi

olması durumunda bile kullanılabilir bir eşbütünleşme testi geliştirmişlerdir. Bu çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 12’de ki gibidir.

Tablo 14:Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

A) Kısıtlanmamış Eşbütünleşme Testi (İz)

Hipotezdeki Koentegre Vektör Sayısı	Özdeğer	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.499210	61.95979	35.19275	0.0000
En Fazla 1	0.181460	21.15727	20.26184	0.0376
En Fazla 2	0.146462	9.343532	9.164546	0.0462

Hesaplanan iz istatistiği %5 anlamlılık düzeyinde kritik değerden büyüktür. Seriler arasında iki tane eşbütünleşme vektörü olduğu sonucuna varılmaktadır. Maksimum öz değer istatistiğine bakıldığında da aynı sonuca varılır. Bu bilgi ise, düzeyinde durağan olmayan değişkenlerle yapılacak ekonometrik tahminlerin katsayılarının ilişkiyi doğru yansıtacağını göstermektedir.

B) Kısıtlanmamış Eşbütünleşme Testi (Max- Özdeğer)

Hipotezdeki Koentegre Vektör Sayısı	Özdeğer	Max-Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
Yok	0.4992	40.8025	22.2996	0.0000
En Fazla 1	0.1815	11.8137	15.8921	0.1970
En Fazla 2	0.1465	9.3435	9.16455	0.0462

Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin tespitinden sonra, bu ilişkinin büyüklüğü ve yönü; FMOLS, DOLS ve CCR tahmincileri kullanılarak tahmin edilmiştir. Tablo 15’ de her üç yönteme ilişkin tahmin sonuçları yer almaktadır. Sabit sermaye oluşumuna ait katsayı FMOLS, DOLS ve CRR tahmincilerinde sırasıyla yaklaşık olarak 0.39, 0.31 ve 0.37 iken kadınların işgücüne katılım oranına

ait katsayı FMOLS, DOLS ve CRR tahmincilerinde sırasıyla 0.16, 0.02 ve 0.13 çıkmaktadır.

Tablo 15:Uzun Dönem Katsayıları (Bağımlı Değişken LGSYİH)

Değişkenler	FMOLS	DOLS	CRR
LGSSSO	0.388*	0.305*	0.368*
LKO	0.159*	0.024	0.127**
C	10.336*	11.997*	10.732*
TREND	0,004*	0,006*	0,005*

Not: * %1'de Anlamlı, ** % 5'de Anlamlı

Tablo 15'de çıkan katsayılara göre GSSSO'da meydana gelecek %1'lik bir artışın GSYİH'yi FMOLS'e göre %0.39, DOLS'e göre %0.31 ve CRR'ye göre ise %0.37 oranında arttıracığı görülmektedir. KO'da meydana gelen %1'lik bir artış FMOLS'e göre GSYİH'yı %0.16 oranında arttırırken, CRR'ye göre GSYİH'yı %0.13 oranında arttırmaktadır.

SONUÇ

Cinsiyet eşitsizliği gelişmiş ülkelerde dahil olmak üzere bütün dünyada görülmektedir. Kadınların cinsi kimlikleri açısından ikincilleştirilmesinin, bir ülkenin ekonomik büyümesi ve dolayısıyla refah seviyesi üzerindeki etkileri son derece olumsuzdur. Refah seviyesinde düzelmeyen sağlanamaması ekonomik büyüme olmadan gerçekleşmeyeceği gibi ekonomik büyümede tek cinsin işgücü içindeki oranının fazlalığıyla sağlanamaz.

Dünya Ekonomik Forumunun 2017 yılı raporuna bakıldığında Türkiye'nin cinsiyet eşitsizliğini aşmada pek yol kaydedemediği görülmektedir. Forumun yayınladığı ilk yıl olan 2006'da 115 ülkenin cinsiyet eşitsizliği sıralamasında 105'inci, 2016 'da 144 ülke içinde 130'uncu sırada iken 2017' de yine 144 ülke içinde 131'inci sıraya gerilemiştir. 2017 raporuna bakıldığında eğitim ve sağlığa ulaşmada eşitlik artarken, ekonomi ve siyasi alanlarda eşitsizliğin arttığı görülmüştür. Rapora göre kadınların işgücüne katılım oranı arttığı halde 130'dan 131'e gerilemesinin gelir dağılımındaki adaletsizlikten kaynaklı olduğu belirtilmektedir. Buda göstermektedir ki kadınların işgücü kolları arasındaki dağılımının sadece eğitim ve sağlık gibi hizmet kollarında eşitliğe yaklaşması, toplumun cinsiyete olan bakış açısından kaynaklanmaktadır. Kadınların erkeklerden daha düşük ücret almasının önüne geçilmesi için de kadınların işgücüne katılımı etkileyen şartları iyileştirici politikalar geliştirilip uygulanmalıdır.

Kadınların işgücüne katılımını etkileyen birçok faktör vardır. Kadının yaşı, medeni durumu, bakmakla yükümlü olduğu yaşlı ya da çocuklarının varlığı, içinde bulunduğu çevrenin çalışmasına karşı olan tutumu, toplumun geleneksel bakış açısı ve en önemli etkenlerin başında da eğitim seviyesi gelmektedir. Kadının işgücüne katılımını etkileyen en önemli faktör eğitimidir. Kadının işgücü içindeki konumlarının derecesine ve sayılarının azlığına bakıldığında eğitim seviyesi erkeklerle aynı dahi olsa daha düşük bir pozisyonda çalıştırıldıkları gözlenmektedir. Kadının durumunun iyileştirilmesi hak ve özgürlüklerini her bireyle eşit şartlarda yaşayabilmesine bağlıdır. Kadınlar en temel hakkı olan eğitime ulaşmada dahi güçlükler yaşaması diğer şartların iyileştirilmesine başlamanın da mümkün olmayacağını göstermektedir. Geleneksel kalıpların ve öğretilerin gölgesinde kalmış

cinsiyet ayrımcılığını şekillendiren eğitim sisteminin, gerçekçi ve yenilikçi politikalarla revize edilmesi şarttır. Geleneksel kalıpların kırılabilmesi yaş sınırlaması olmadan eğitimin toplumun geneline verilmesi gerekmektedir. Böylelikle yeni doğan bireylerin cinsiyet ayrımını doğdukları toplumdan öğrenip sürdürmesinin önüne geçilebilir.

Cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerine olan etkisini analiz etmek için kadınların işgücüne katılım oranı (KO) ve gayrisafi sabit sermaye oluşumu (GSSSO) verileri ile bir içsel büyüme modeli kurulmuştur. 2000q1 – 2016q2 dönemi kapsayan bu çalışmada kadınların işgücüne katılım oranı, gayrisafi sabit sermaye oluşumu ve gayrisafi yurtiçi hasıla arasındaki ilişki incelenmektedir. Öncelikle her üç serinin Genişletilmiş Dikey-Fuller (ADF) birim kök testi ile durağanlıkları test edilmiştir. Aynı seviyede durağan çıkan değişkenlere Johansen Eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Eş bütünleşme testi sonuçlarına göre kadınların işgücüne katılım oranı ve gayrisafi sabit sermaye oluşumu ile gayrisafi yurtiçi hasıla arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Uzun dönem katsayılar Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS), Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (DOLS) ve Kanonik Koentegrasyon Regresyonu (CRR) testleri yardımıyla belirlenmiştir. Elde edilen katsayılar gayrisafi sabit sermaye oluşumunda meydana gelecek %1’lik bir artışın gayrisafi yurtiçi hasılayı, tam düzeltilmiş en küçük kareler yöntemine göre %0.39, dinamik en küçük kareler yöntemine göre %0.31 ve kanonik koentegrasyon regresyonuna göre ise %0.37 oranında arttırdığını göstermektedir. Kadınların işgücüne katılım oranında meydana gelen %1’lik bir artış, tam düzeltilmiş en küçük kareler yöntemine göre gayrisafi yurtiçi hasılayı %0.16, kanonik koentegrasyon regresyonuna göre gayrisafi yurtiçi hasılayı %0.13 oranında arttırmaktadır. Bu sonuçlar teoriye uygun olarak gayrisafi yurtiçi hasıladaki artışın kadınların işgücüne katılım oranı ve gayrisafi sabit sermaye oluşumundaki artıştan kaynaklandığını göstermektedir.

Uygulama sonuçları da göstermektedir ki, kadınların işgücüne katılım oranının artması büyümeyi olumlu etkilemektedir. Beşeri sermayenin bir parçası olan kadına sunulan eğitimin eşit şartlara kavuşturulmasının önemine 2012 Kalkınma Raporu’nda da değinilmektedir. Eğitimli bir kadın gelecekteki beşeri sermayeye yatırımın ilk basamaklarından biridir. Eğitimli anne ve babaların yetiştirdiği bireyler

beşeri güç olarak ekonomiye ivme sağlamasının yanı sıra cinsiyet eşitsizliğinin de kuşaklar arası yeniden üretiminin önüne geçilmesini sağlar.

Cinsiyet eşitsizliğinin aşılması için en başta eğitim sisteminde ivedilikle değişimlere gidilmelidir. Toplumun her kesimine kadının cinsiyetine göre rol şartlandırması yapılmaması için eğitimler verilmez. Aile içi rol bölüşümü, hayatı ortak paylaşıyor olunmasının gereklerine uygun olarak düzeltilmelidir. Kadına yüklenmiş ev içi sorumluluğun bölüşümü, kadının iş gücüne katılımını teşvik edecektir. Çalışan annelerin işgücüne katılımının sürekliliğinin sağlanabilmesi için daha etkili politikalar üretilmelidir. Ev işleri başta olmak üzere kadının yaptığı yapmak zorunda olduğu emek gerektiren vakit alan işler için devlet sosyal güvence vermelidir. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması için ev işleri, çocuk bakımı ve hasta bakımı gibi meseleler sadece kadının yapmak mecburiyetinde olduğu iş kalıpları olmaktan çıkarılıp, iş kolu olarak sosyal güvence sağlanıp sektör haline dönüştürülebilir. Böylece o alanlarda çalışmak isteyenler gönüllü olarak çalışma olanağı bulurken istemeyen kesimse prangalarından kurtulup mutlu olabileceği iş alanlarına yönelme imkanı bulabilir. Kayıt dışılığın önüne geçilmesi için kontrol mekanizmaları arttırılmalıdır. Ayrıca sadece hizmet sektöründe değil bürokrasi ve ekonomi içinde de kadın sayısının arttırılması sağlanmalıdır.

Toplumun diğer yarısını oluşturan kadınların ekonomi de atıl tutulması büyük kayıptır. Kadınların zekalarının ve yeteneklerinin günümüz ve geleceğinde ihtiyacı olan yaratıcılık ve fikir çeşitliliği açısından zenginlik sunacağı başka bir gerçektir. Kadınların katılımının arttırıldığı eşitlikçi bir ekonomik sistem daha güçlü ve dinamik olacağından büyüme üzerinde cinsiyet eşitliğinin getirileri pozitif yönde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Atatürk, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Kastamonu, C. II, 1925.
- ACAR, Yalçın, **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, Vipaş A.Ş., Bursa, 2002.
- AĞAYEV, Seymur – YAMAK, Nebiye, ‘‘Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinde Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri ‘‘**Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2009, Cilt 23, Sayı 4, s.184.
- AKBULUT, M. (2009), *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Büyüme ve İstihdam İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- ANKER, Richard, ‘‘ Theories of Occupational Segregation by sex: An Overview’’, *International Labour Review*, Cilt 136, Sayı 3, s. 315-339.
- ANSAL, Hacer, ‘‘Yeni Teknolojiler ve Kadın İstihdamı’’, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 1996, Sayı 4.
- ATAMTÜRK, Burak, ‘‘Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları’’, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 2007, Cilt XXII, Sayı 1, s.91.
- ATAY POLAT, Melike, ‘‘Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye’de Enerji Tüketiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri’’, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2017, Cilt 5, Sayı 2.
- AY, Sema, ‘‘Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikası Üzerine Bir Değerlendirme’’, **Yönetim ve Ekonomi**, 2012, Cilt 19, Sayı 2.
- AYTEKİN, B. (2014), *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Kuramı: Türkiye’de Kadın Emeğinin Etkinlik Çözümlemesi*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

- AZGIT, İsmail- LEVENT BALABAN, Selma, **Economicus-Türkiye Ekonomisi-Uluslararası İktisat-Büyüme**, Pegem Akademi, Ankara, 2015, s. 309.
- BAŞAK, Suna – KINGIR, Sevgi – YAŞAR, Şehnaz, **Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya**, Ames Matbaacılık, Ankara, 2013, s.19-20.
- BERBER, Metin – ARTAN, Seyfettin, ‘Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği’, **Turkish Economic Association Discussion Work Paper**, 2004/21, s.49-104.
- BERBER, Metin – YILMAZ ESER, Burçin, ‘Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz’, ‘**İş, Güç**’ **Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Nisan 2008, Cilt 10, Sayı 2.
- BERCER, Gary S., **The Economics of Discrimination**, The University of Chicago Press, 1957.
- BERGMANN, Barbara R., ‘Does The Market For Women’s Labor Need Fixing?’, **Journal Of Economic Perspectives**, 1989, Cilt 3, Sayı 1,s. 43-60.
- BERKE, Burcu, ‘Döviz Kuru ve İMKB100 Endeksi İlişkisi: Yeni Bir Test¹’, **Maliye Dergisi**, Temmuz- Aralık 2012, Sayı 163, s. 250-251.
- BİÇERLİ, M. Kemal, **Çalışma Ekonomisi**, Beta yayımları, İstanbul,2005, s.65.
- BİLEN, Mahmut – YUMUŞAK, İbrahim Güran, ‘Gary S. Becker’in İktisat Bilimine ve Beşeri Sermaye Teorisine Katkıları’, **The Journal of Knowledge Management**, 2008, Cilt III.
- BOCUTOĞLU, Ersan- BERBER, Metin - ÇELİK, Kenan, **Mikro İktisada Giriş**, Derya Kitabevi, Trabzon, 2005, s.17-21.
- BOCUTOĞLU, Ersan, **Makro İktisat Teoriler ve Politikalar**, Murathan Yayınevi,

(5. Baskı), Trabzon, 2009, s. 27-32.

CUBERES, David – TEİGNİER, Marc, ‘‘**Gender Inequality and Economic Growth**’’, 2011.

ÇAKIR, Özlem, ‘‘Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması’’, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Temmuz – Aralık 2008, Sayı 31, s.25-47.

ÇALIŞKAN, Şadan – KARABACAK, Mustafa – MEÇİK, Oytun, ‘‘ Türkiye’de Eğitim – Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım), **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2013, Cilt 11, Sayı 21,s.29 – 49).

ÇİL YAVUZ, Nilgün, ‘‘Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi’’, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 2006, Cilt 7, Sayı 2, s. 162- 171.

DANSUK, E. (1997), *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla ölçülmesi*, Uzmanlık Tezi, DPT, Ankara, 1997, s.95.

DAŞDEMİR, A. M.(2008), *AB Üyesi Ülkelerde Beşeri Sermaye ve Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

DAYIOĞLU, M. (1995), *Earnings in Equality Between Gender in Turkey*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DEDEOĞLU, Saniye, ‘‘Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı’’, **Çalışma ve Toplum**, Ankara, 2009/2, s.53.

DEMİR, Osman – ÜZÜMCÜ, Adem –DURAN, Serap, ‘‘İçsel Büyümede İçselleşme Süreçleri: Türkiye Örneği’’, **D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, 2006, Cilt 21, Sayı 1, s.27-46.

DEMİR, S. (2015), *Bireysel Kredilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, s.89-97.

DEMİRGÖZ BAL, Meltem, “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış”, **KASHED**, 2014, Cilt 1, Sayı 1, s. 15-28.

DOĞAN GÜNDAY, P. (2011), *Ekonomik Kalkınmada Kadının Önemi ve Katkısı*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

DOĞAN, Seyhun- ŞANLI, Bahar, “İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Isparta, 2003, Cilt 8, Sayı 1, s.173-196.

DUROĞLU, Tuba, Emek Piyasasında Cinsiyetçi Ücret Ayrımı: Bursa Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, Bahar 2007, Sayı 24, s. 61-76.

DURMAZ, Şerife, “İş Gücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2016, Cilt 2, Sayı 3, s. 37-60.

ERCAN, Y. Nihal, “İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış”, **Planlama Dergisi**, **Özel Sayı, DPT’nin Kuruluşunun 42. Yolu**, s.129-138.

ERDOĞAN, Seyfettin – CANBAY, “Şerif, İktisadi Büyüme ve Araştırma & Geliştirme (AR-GE) Harcamaları İlişkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2016, Cilt 4, Sayı 2, s.42.

ERGİNAY, Akif, “Milli Gelir Mefhumu ve Türkiye Milli Geliri Hakkında Özel Bir

Tetkik'', **Ankara aufh.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd/arşiv**, 1957.

FORSYTHE, Nancy - KORZE KORZENIEWICZ, Roberto Patricio – MAJİD,

Nomann – WEATHERS, Gwyndolyn, DURRANT, Valerie, ''Genger İnequalities Economic Growth and Economic Reform: A Preliminary Longitudinal Evaluation'', **Employment Paper** 2003/45.

GOODWİN, Taylor M.M. – RAYMOND, Celeste – HALL, Jason, ''Gender

Inequality and Economic Growth'', **Proceedings of National Conference On Undergraduate Research (NCUR)**, 2017.

GÜLOĞLU, Bülent – İSPİR M. Serdar, ''Doğal İşsizlik Oranı mı? İşsizlik Histerisi mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi'', **Ege Akademik Bakış**, Nisan 2011, Cilt 11, Sayı 2, s. 205-215.

GÜNEŞ, Şehabettin, ''İmalat Sektöründe Verimlilik ve Reel Ücret İlişkisi: Bir Koentegrasyon Analizi'', **Yönetim ve Ekonomi**, 2007, Cilt 14, Sayı 2, s.281.

HALICIOĞLU DENİZ, Müjgan - HAYKIR HOBİKOĞLU, Deniz, Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi Çerçevesinde Kadın İstihdamının Ekonomik Değerlendirmesi: Türkiye Örneği'', **Session 1B: Büyüme Gelişme I**, International Conference on Eurasian Economies,2012 s.124-125.

HİÇ, Mükerrerem, **Büyüme ve Gelişme Ekonomisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994, s.32.

İNCEKARA, Ahmet – TATOĞLU, Y. Ferda, **Türkiye Ekonomisinde Son Yıllarda Yaşanan Yüksek Oranlı Büyüme Rakamlarının İç Piyasa Üzerindeki Etkileri**, Türkiye Ekonomisi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 22-25.

KAR, Muhsin – AĞIR, Hüseyin, ''Türkiye Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme

İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı Yaklaşımı İle Nedensellik Testi, 1926-1934, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Mayıs 2003.

KAR, Muhsin – TABAN, Sami, ‘‘ Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi’’, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2003, Cilt 58, Sayı 3.s.58.

KARACA, Orhan, ‘‘Türkiye’de Enflasyon – Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi’’, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 2003, Cilt 4, Sayı 2, s. 247-255.

KARACA, Ahmet Ali – ŞAHİN, Bahri, ‘‘Kalkınma Modellerine Teorik Yaklaşımlar’’, 2010, s.5.

KAHYAOĞLU, H. –DUYGULU, A., ‘‘Finansal Varlık Fiyatlarındaki Değişme – Parasal büyüklükler Etkileşimi ‘’, D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 2005, Cilt 20, Sayı1.

KAYA, G. (2010), *Avrupa Birliği İş Hukuku’nda Cinsiyet Ayrımcılığı*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

KİRBİTÇİOĞLU, Aykut, ‘‘ İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri’’, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 1998, Cilt 53, Sayı 1-4, s.207-230.

KİREN GÜRLER, Özlem, ÜÇDOĞRUK Şenay, ‘‘Türkiye’de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayrıştırma Yöntemi İle Uygulanması’’, **Journal of Yaşar University**, Cilt 2, Sayı 6, s. 571 – 589.

KOCACIK, Faruk – GÖKKAYA, Veda B., ‘‘Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları’’, **Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 2005, Cilt 6, Sayı 1, s. 195- 219.

KORKMAZ, Suna, ‘‘Türkiye’de Ar-GE Yatırımları ve Ekonomik Büyüme

Arasındaki İlişkinin VAR Modeli İle Analizi’’ **Journal of Yaşar University**, 2010, Cilt 20, Sayı 5, s.3320 – 3330.

KÖK, R. - ŞİMŞEK, N., Endistri-içi Dış Ticaret, Patentler Ve Uluslararası Teknolojik Yayılma, **UEK-TEK 2006 Uluslararası Ekonomi Konferansı**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 11–13 Eylül 2006, s. 8.

KURT AYYILDIZ, M. (2015), *Kadın Dergilerinde Sunulan Kadın İmgisinin Feminist Yaklaşım Kavramlarıyla Değerlendirilmesi*, Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KUTLAR, Aziz, **Adım Adım Eviews ile Uygulamalı Çok denklemlili Zaman Serileri**, Umuttepe Yayınları, (1. Baskı), Kocaeli 2017, s.62.

LUCAS, Robert E., ‘‘ On the Mechanics of Economic Development, **Journal of Monetary Economics**, 1988, Cilt 22, s.3-42.

MAHMUTOĞLU, T. (2017), *İş Hayatında Cinsel Ayrımcılık ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

MALATYALI, Özcan, ‘‘Teknoloji Transferinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği’’, **Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi**, Temmuz 2016, Sayı 13, s.64.

NAZLIOĞLU, Ş. (2010), *Makro İktisat Politikalarının Tarım Sektörü Üzerindeki Etkileri: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Karşılaştırma*, Doktora Tezi, Kayseri Üniversitesi, Kayseri, s.99.

ÖNDER, Nurcan, ‘‘ Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü’’, **ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi**, 2013, Cilt 1, Sayı 1, s. 35-61.

ÖRÜCÜ, Edip – KILIÇ, Recep – KILIÇ, Taşkın, ‘‘Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller:

Balıkesir İli Örneği'', **Yönetim Ve Ekonomi**, Manisa, 2007 Cilt 14, Sayı 2, s.119.

ÖZEL, Hasan Alp, 'Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri'', **Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi**, Bahar 2012, Cilt 2, Sayı 1, s. 63-72.

ÖZKAN, Gökçen Yaşar – ÖZKAN Bülent, Kadın Çalışanlara Yönelik Ücret Ayrımcılığı ve Kadın Ücretlerinin Belirleyicilerine Yönelik Bir Araştırma, **Çalışma ve Toplum**, 2010/1.

ÖZKAPLAN, Nurcan, 'Kadın Akademisyenler: Cam Tavanlar Hala Çok Kalın!'', **Kadın Araştırmaları Dergisi**, 2013/1, Sayı 12, s. 1-23.

ÖZSAĞIR, Arif, 'Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği'', **KMU İİBF Dergisi**, Haziran 2008, YIL 10, Sayı 14, s.3.

ÖZŞAHİN, Şerife – KARAÇOR, Zeynep, 'Ekonomik Büyümenin Belirleyicilerinden Biri Olarak Beşeri Sermaye: Yükseköğrenimin Türkiye Ekonomisi İçin Önemi'', **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2013, Cilt 6, Sayı 1, s. 148 – 162.

PALAZ, Serap, 'Türkiye'de Cinsiyet Ayrımcılığı Analizinde Neo Klasik Yaklaşım Karşı Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Sağlayıcı Politika Önerileri'', VI. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi, **Balıkesir.edu.tr/dergi/edergi**, Eylül 2002, Cilt 6, Sayı 9.

PARASIZ, İlker, **Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1997,s.97.

PARLAKTUNA, İnci, 'Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi'', **Ege Akademik Bakış**, Ekim 2010, Cilt 10, Sayı 4, s.1217-1230. **International Conferance on Euresian Economies**, 2012.

SAYGILI, Şeref – CİHAN, Cengiz – YURTOĞLU, Hasan, **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Büyüme ve Verimlilik, 1972-2000**, DPT. 2635, Ankara 2002, s. 10.

SEYİDOĞLU, Halil, **İktisat Biliminin Temelleri**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2006, s.840-844.

SİVEREKLI DEMİRCAN, Esra, ‘‘ Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi’’, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Temmuz – Aralık 2003, Sayı 21,s. 97–116.

SOLOW, Robert M., ‘‘Growth Theory: An Exposition’’, **The Economic Journal** , 1970, Cilt 80, Sayı 2, s.936-948.

SOYSAL, Abdullah, ‘‘Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller Ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme’’, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Ankara, Cilt65, Sayı 1, s. 72-73.

ŞAHİN, M. (2012), *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe ve Türkiye: Kavram ve Yöntem Sorunları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ŞENTÜRK, Ferhat, ‘‘Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdamın Yapısı’’, **Sosyal Güvence Dergisi**, 2014, Sayı 7, s.114.

ŞİMŞEK, Hatice, ‘‘ Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği’’, **DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi**, Mayıs 2011, Cilt 25, Sayı 2, s. 119-126.

ŞİT Mustafa - AYTEKİN Barış-BİLDİRİCİ Sefa Salih, ‘‘ Bölgesel Kalkınmayı Kadınsallaştırmak: Sürdürülebilir Bir İktisat Politikasıyla Kadın İşgücünü

Etkin Kullanmak'', **II. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı**, 16-17 Mayıs 2013, Elazığ.

TANSEL, A., 'Kadın İstihdamı, İçinde İktisadi Kalkınma ve Kadınların İşgücüne Katılımı: Türkiye'den Zaman – Serisi Kanıtları ve İllere Göre Yatay Kesit Kestirimleri'', T. Bulutay (Ed.), **Ankara Devlet İstatistik Enstitüsü**, 2000, s.130-132.

TEZEL, Yahya. SEZAI, **İktisadi Büyüme**, İmaj Yayınevi, 2000,s. 152.

T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü,
Türkiye'de Kadın, Ankara 2018.

TURAN, Türkan, **İktisadi Büyüme Teorisine Giriş**, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.27.

TÜİK, **İşgücü İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi- 1**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2007.

TÜİK, **Üretim ve Harcama Yöntemi ile Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Tahminleri Kavram, Yöntem ve Kaynaklar**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012.

TÜRKER, Munise Tuba, 'İçsel Büyüme Teorilerinde İçsel Büyümenin Kaynağı ve Uluslararası Ticaret Olgusuyla İlişkisi'', **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2009, Sayı 25, s.89.

TZANNATOS, Zafiris, 'The Long- run Effects of the Sex Integration of the British Labour Market ', **Journal of Economic Studies**,1988, Cilt 15, Sayı 1, s. 5- 18.

ÜNSAL, Erdal M., **Makro İktisat**, İmaj Yayınevi, (7. Baskı), Ankara, 2007, s.593.

- ÜNSAL, Erdal M., **Makro İktisat**, İmaj Yayınevi, (8. Baskı), Ankara, 2009, s.61.
- VEFİKULUÇAY, Duygu - ZEYNELOĞLU, Simge – EROĞLU, Kafiye – TAŞKIN Lale, ‘‘Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açıları’’, **Hemşirelik Yükseköğretim Dergisi**, 2007, s.26-38.
- Woman Matter Türkiye 2016 Türkiye’nin Potansiyeli: Kadının İş Dünyasındaki Yeri, 2016, İstanbul.
- YARDIMCI, Pınar, ‘‘İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri’’, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi** 2006, Sayı 10, s.101-102.
- YARDIMCIOĞLU, Fatih – GÜRDAL Temel – ALTUNDEMİR, Mehmet Emin, ‘‘Eğitim ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Panel Eşbütünlük Analizi (1980-2008)’’, **Eğitim ve Bilim**, 2014, Cilt 39, Sayı 173.
- YÜLEK, Murat, ‘‘İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine’’, **Hazine Dergisi**, 1997, Sayı 6, s.8- 29.
- YÜKSELER, Zafer, ‘‘ Makro Ekonomik Hesaplar ve Ödemeler Dengesi’’, Haziran 1998, s.3-7.
- www.tr.undp.org/content/dam/.../hdr2016/HDR%202016%20Overview%20TR.pdf.
(2016 İnsani Gelişme Raporu) 25.01.2018’de alınmıştır.
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27688> 05.05.2018’de alınmıştır.
- kadinstatusu.aile.gov.tr/data/.../TÜRKİYE'DE%20KADIN%20mayıs%202017-son
16.02.2018’de alınmıştır.

<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/4391> (WDR,2012), 9.03.2018’
de alınmıştır.

www.tepav.org.tr/.../14581420298.81_Ilin_Toplumsal_Cinsiyet_Esitligi_Karnesi.pdf
24.12.2017’de alınmıştır.

wef-kuresel-cinsiyet-ucurumu-2016-raporu-yayimlandi/ 04.04.2018’de alınmıştır.

<https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2017> 12.05.2018’de
alınmıştır.

<http://www.mustafakemalaydin.com> 03.04.2018’de alınmıştır.

<https://yusufbaymaz.wordpress.com>, 18.05.2018’de alınmıştır.

<http://www.ekodialog.com>,18.05.2018’de alınmıştır.

<http://www.mckinsey.com.tr> 19.05.2018 ‘de alınmıştır.

<http://www.ekolar.com> 20.05.2018’ de alınmıştır.

<http://www.tr.undp.org/> 01.02.2018’de alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Ağrı'da doğdu. Muğla Turgut Reis Lisesini bitirdikten sonra 2007 yılında Pamukkale Üniversitesi Bekilli Meslek Yüksek Okulu Dış Ticaret bölümüne girdi. 2009 yılında Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümüne girdi. 2012 yılında lisan eğitimini tamamladı. 2016 yılında Giresun Üniversitesi İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisansa başladı.

